

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GENÇ VE YETİŞKİN EVLİLERDE KISKANÇLIĞIN
DİN PSİKOLOJİK TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz ÇELİK

**Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

HAZİRAN - 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GENÇ VE YETİŞKİN EVLİLERDE KISKANÇLIĞIN
DİN PSİKOLOJİK TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz ÇELİK

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi

Bu tez 04/06/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU Doç. Dr. A. Faruk KILIC Doç. Dr. H. İbrahim BULUT

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yılmaz ÇELİK

15.06.2009

ÖNSÖZ

Bilim dünyasındaki bütün çalışmalar insanın mutluluğuna katkı sağlamayı hedeflemektedir. Kişi kendisini ve çevresini tanıyabildiği ölçüde karşılaştığı zorluklarla mücadele edebilme gücünü kendisinde hissedecektir. İnançlı bir kişinin duygu, düşünce ve davranışlarının oluşmasında en önemli etkilerin başında din gelmektedir. Kıskançlık ve inanç ilişkisi bu açıdan önem taşımaktadır.

Kıskançlık duygu, düşünce ve davranış boyutları olan çok yönlü bir yapıya sahiptir. Kıskançlığın kontrollü yaşanmasının ilişkiye olumlu yansımaları olurken, aşırı kıskançlıkların ise hem kıskanan hem de kıskanılan için maddi ve manevi boyutlarda zararları olmaktadır.

Alan araştırması olarak düşündüğümüz bu çalışmada, genç ve ilk yetişkin evlilerde kıskançlığın din psikolojisi açısından tahlili yapılmıştır. Araştırma giriş, üç bölüm, sonuç ve önerilerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları verilmektedir. Birinci bölümde aile kurumu farklı yönleriyle ele alınmaktadır. İkinci bölümde, ilk olarak genç ve ilk yetişkinlerin psiko-sosyal özellikleri ve farklı boyutlarıyla kıskançlık kavramı tahlil edilmektedir. Üçüncü bölümde, anketlerden elde edilen veriler ışığında yapılan analizlere dair bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Sonuç ve öneriler kısmında ise, araştırma bulguları ve yorumlardan çıkan sonuçlar ortaya konularak, bunlara öneriler getirilmiştir.

Bu çalışmam esnasında, bilgi, tavsiye ve tecrübelerinden sıklıkla istifade ettiğim danışman hocam Doç.Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU'na, Doç.Dr. A. Faruk KILIÇ'a, Doç.Dr. H. İbrahim BULUT'a, gerek tavsiyelerinden, gerek eserlerinden istifade ettiğim bütün hocalarıma, Arş. Gör. Ayşe ŞENTEPE'ye, emeği geçen bütün arkadaşlarıma, anket uygulaması esnasında kıymetli vakitlerini bizlere ayıran ve ankette yöneltilen soruları titizlikle cevaplayan değerli katılımcılara şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca aileme, çalışmalarım ve hayatımın her karesinde fedakârca yanımda olan ve sürekli desteğini hissettiğim eşime, bana en çok ihtiyaç duydukları zamanlarda yoğun çalışmalarım nedeni ile yeterli zaman ayıramadığım oğlum Salih ve kızım Ayşe Feyza'ya teşekkürü bir vefa borcu olarak görüyorum.

Yılmaz ÇELİK

04.06. 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: EVLİLİK KURUMU OLARAK AİLE	8
1.1. Geçmişten Günümüze Aile.....	8
1.1.1. Farklı Toplumlarda Aile.....	11
1.1.2. Türklerde Aile.....	12
1.2. Dinlerin Aileye Bakışı.....	16
1.2.1. Yahudilikte Aile.....	16
1.2.2. Hıristiyanlıkta Aile.....	18
1.2.3. Diğer Bazı Dinlerde Aile.....	20
1.2.4. İslam’da Aile.....	21
1.3. İslam’ın Kıskançlığa Bakışı.....	25
BÖLÜM 2: İNSAN VE KISKANÇLIK	38
2.1. Genç ve İlk Yetişkinlerin Psiko-Sosyal Özellikleri.....	38
2.1.1. Gençlerin Psiko-Sosyal Özellikleri.....	38
2.1.2. İlk Yetişkinlerin Psiko-Sosyal Özellikleri.....	45
2.2. Kıskançlık Kavramına Genel Bakış.....	49
2.3. Kıskançlıkla İlgili Kavramlar.....	54
2.3.1. Kıskançlığın Olumlu Yönüyle İlgili Kavramlar.....	54

2.3.2. Kıskançlığın Olumsuz Yönüyle İlgili Kavramlar.....	57
2.4. Kıskançlığı Etkileyen Faktörler.....	59
2.4.1. Bireysel Faktörler.....	59
2.4.2. Sosyal Faktörler.....	63
2.5. Kıskançlık Güven İlişkisi.....	78
2.6. Kıskançlık Çeşitleri.....	83
2.6.1. Kıskançlık.....	83
2.6.2. Aşırı Kıskançlıklar.....	84
2.7. Kıskançlık Tepkileri.....	89
2.7.1. Fiziksel Tepkiler.....	89
2.7.2. Duygusal Tepkiler.....	89
2.7.3. Bilişsel Tepkiler.....	90
2.8. Kıskançlığın Etkileri.....	92
BÖLÜM 3: ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR.....	99
3.1. Deneklerin Demografik Özellikleri.....	99
3.2. Deneklerin Dindarlık Düzeyleri İle İlgili Bulgular.....	103
3.3. Genç ve İlk Yetişkin Evlilerde Kıskançlıkla İlgili Araştırma Bulguları ve Yorumlar.....	105
3.3.1. Evlilikte Tek Eşlilik İle İlgili Görüşler.....	105
3.3.2. Evlilik Öncesi Bir Kız Veya Erkek Tarafından Reddedilme Durumu.....	108
3.3.3. Deneklerin Evlendikten Sonra Oturdukları Yere Göre Dağılımları.....	109
3.3.4. Kıskançlık Algısı.....	110

3.3.5. Aile Ortamının Kıskançlığa Etkisine Dair Görüşler.....	112
3.3.6. Çevrenin Kıskançlığa Etkisine Dair Görüşler.....	118
3.3.7. Kıskançlığı Artıran Faktörler.....	119
3.3.8. Kıskançlık Tepkileri.....	127
3.3.9. Yersiz Bir Kıskançlık Krizi Sonucundaki Tepkiler.....	128
3.3.10. Kıskançlığın Etkisine Dair Görüşler.....	130
3.3.11. Kıskançlık ve Dini Yaşantı İlişkisi.....	132
3.3.12. Kıskançlık ve Yalan İlişkisine Dair Görüşler.....	135
3.3.13. Kıskançlıkla Başa Çıkma.....	139
3.4. Genel Değerlendirme.....	146
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	148
KAYNAKLAR.....	152
EKLER.....	160
ÖZGEÇMİŞ.....	167

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
D.İ.Ö.	: Dini İnanç Ölçeği
Ed.	: Editör
Enst.	: Enstitüsü
İFAV.	: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
M.	: Aritmetik Ortalama
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
N.	: Sayı
r.	: Korelasyon Katsayısı
SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
Sd.	: Sadeleştiren
S.	: Sayı
S.S	: Standart Sapma
Terc.	: Tercüme Eden
Üniv.	: Üniversitesi
Yay.	: Yayınları, Yayınevi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Deneklerin cinsiyete göre dağılımı.....	100
Tablo 2: Deneklerin yaş dağılımı.....	100
Tablo 3: Deneklerin eğitim durumlarına göre dağılımı.....	100
Tablo 4: Deneklerin mesleklerine göre dağılımı.....	100
Tablo 5: Deneklerin evlenme şekline göre dağılımı.....	101
Tablo 6: Deneklerin evlilik yıllarına göre dağılımı.....	101
Tablo 7: Deneklerin gelir durumuna göre dağılımı.....	101
Tablo 8: Deneklerin yaşadıkları yere göre dağılımı.....	102
Tablo 9: Deneklerin öznel dindarlık algısına göre dağılımı.....	102
Tablo 10: Deneklerin dindarlık düzeyleri puanlarına göre dağılımı.....	103
Tablo 11: Deneklerin yaş gruplarına göre dindarlık düzeyleri T-testi sonuçları.....	103
Tablo 12: Deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre dindarlık düzeyleri T-testi sonuçları.....	104
Tablo 13: Deneklerin dindarlık düzeyleri ile “Kendinizi kıskanç bir insan olarak görür müsünüz? ifadesine verdikleri cevaplara göre T-testi sonuçları.....	104
Tablo 14: Deneklerin cinsiyete göre “Evlilikte önemli olan tek eşliliğdir” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımı.....	105
Tablo 15: Deneklerin kendilerini kıskanç görme düzeylerine göre dağılımı.....	106
Tablo 16: Deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre kendilerini kıskanç algılama düzeyleri.....	107
Tablo 17: Deneklerin “Evlenden önce hiçbir kız veya erkek tarafından reddedildiniz mi? ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	108

Tablo 18: Deneklerin yaş gruplarına göre evlendikten sonra oturdukları yere göre dağılımı.....	109
Tablo 19: Deneklerin cinsiyet dağılımına göre “Size göre evlilikteki kıskançlık nedir?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	110
Tablo 20: Deneklerin kendilerini kıskanç algılamalarıyla “Anneniz kıskanç birisi miydi?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	112
Tablo 21: Deneklerin kendilerini kıskanç algılamalarıyla “Babanız kıskanç birisi miydi? İfadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	113
Tablo 22: Deneklerin cinsiyete göre “Anneniz kıskanç birisi miydi? İfadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	114
Tablo 23: Deneklerin cinsiyete göre “Babanız kıskanç birisi miydi? İfadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	115
Tablo 24: Deneklerin yaş gruplarına göre “Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	116
Tablo 25: Deneklerin eğitim düzeylerine göre “Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplar göre dağılımı.....	117
Tablo 26: Deneklerin yaş gruplarına göre “Çevre bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	118
Tablo 27: Deneklerin yaşadıkları yere göre “Çevre bireyin ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	118
Tablo 28: Deneklerin cinsiyet dağılımına göre “Çocuksuz eşler çocuklu eşlere göre daha kıskanç olurlar” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımı.....	119
Tablo 29: Deneklerin yaş gruplarına göre “Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	120

Tablo 30: Deneklerin evlenme şekline göre “Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	121
Tablo 31: Deneklerin eğitim düzeylerine göre “Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdakilerden hangisi tetikler?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	122
Tablo 32: Deneklerin evlenme şekline göre “Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdakilerden hangisi tetikler?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	123
Tablo 33: Deneklerin eğitim düzeylerine göre “Eşler arasındaki statü farkı kıskançlığı artırmaktadır” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	124
Tablo 34: Öznel dindarlık algısına göre “Eşler arasındaki statü farklılıkları kıskançlığa neden olur” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	125
Tablo 35: Deneklerin yaş gruplarına göre “Eşinizin başka birine ilgi duyduğunu anladığımızda neler düşünürsünüz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	127
Tablo 36: Deneklerin cinsiyet dağılımına göre “Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımları.....	128
Tablo 37: Deneklerin öznel dindarlık algısına göre “Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	129
Tablo 38: Deneklerin yaş gruplarına göre “Sizce normal bir kıskançlığın en olumlu yönü nedir?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	130
Tablo 39: Deneklerin yaş gruplarına göre “Sizce normal bir kıskançlığın en olumsuz yönü nedir?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	131
Tablo 40: Deneklerin cinsiyet durumuna göre “Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	132
Tablo 41: Deneklerin eğitim düzeyi ile “Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	133
Tablo 42: Deneklerin evlenme şekline göre “Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	133

Tablo 43: Deneklerin eğitim düzeyine göre “Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	135
Tablo 44: Deneklerin evlilik yılları dağılımına göre “Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	136
Tablo 45: Deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	139
Tablo 46: Deneklerin meslek dağılımlarına göre “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	141
Tablo 47: Deneklerin yaşadıkları yere göre “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	142
Tablo 48: Deneklerin öznel dindarlık algısına göre “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı.....	143

Tezin Başlığı: Genç ve Yetişkin Evlilerde Kıskançlığın Din Psikolojik Tahlili	
Tezin Yazarı: Yılmaz ÇELİK	Danışman: Doç.Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU
Kabul Tarihi: 03.06.2010	Sayfa Sayısı: X (ön kısım)+ 159 (tez)+8 (ekler)
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilim Dalı: Din Psikolojisi
<p>Bu araştırmada genç ve ilk yetişkin evlilerde kıskançlığın din psikolojisi açısından tahlili yapılmıştır. Bu bağlamda evli çiftlerde dindarlık ile kıskançlık arasındaki ilişki, farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Araştırmanın örneklemini 18-40 yaş arasında rastgele seçilmiş 447 evli katılımcı oluşturmaktadır.</p> <p>Araştırmanın örneklemini Marmara bölgesinde üç ilden (İstanbul, Kocaeli ve Sakarya) rastgele seçilmiş genç ve ilk yetişkin evliler oluşturmaktadır. Araştırmada anket metodu kullanılmıştır. Araştırma çalışmanın yapıldığı zamanla ve örneklem grubunun sorulara verdiği cevaplarla sınırlıdır. Bu anketler SPSS 15.0 istatistik programı ile analiz edilmiştir.</p> <p>Kıskanç bir kişilik oluşmasında bireysel ve sosyal faktörler önemli bir etkiye sahiptir. Kıskançlığın olumlu yönleri olduğu gibi, aşırı kıskançlıklarda ise eşler hem maddi hem de manevi yönden zarar görmektedirler. Toplumumuzda evli çiftler arasındaki kıskançlık düzeyi yüksektir. Kıskançlık algısını cinsiyet, bireyin yaşadığı yer, gelir ve eğitim durumu, meslek ve evlenme şekli gibi değişkenler etkilemektedir.</p> <p>Araştırma bulgularına göre, dindarlık ile kıskançlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Aşırı kıskançlık, eşleri dinin yasaklamış olduğu birtakım yasak fiilleri yapmaya sevk etmekte ve eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir. Kıskançlıkla başa çıkmada dua etmek önemli bir yere sahiptir. Dua eden birey, yenik düştüğü olumsuz duygular karşısında kendisini güçlü hissetmekte ve psikolojik olarak rahatlamaktadır. Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda eşler manevi sorumluluk duyarlar. Bu durumdaki birey ruhen rahatlamak için tövbe etmektedir. Toplumsal beklenti bağlamında ise aşırı boyutlara varmayan kıskançlık evlilik kurumu için gerekli görülmektedir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Din, kıskançlık, gençlik, yetişkinlik, evlilik	

Title of the Thesis: Genç ve Yetişkin Evlilerde Kıskançlığın Din Psikolojik Tahlili	
Author: Yılmaz ÇELİK	Supervisor: Assoc. Prof.Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU
Date: 07.05.2010	Nu. of pages: X (ön kısım)+ 159 (tez)+8 (ekler)
Department: Philosophy and Religious Sciences	Subfield: Pscyhology of Religion
<p>This research is about envy, psychology of religion in married young adults. In this context, religion and jealousy between the married couple, with different dimensions are discussed. This research consists of 18-40 years, randomly selected 447 young and adult married participants.</p> <p>The research was done in the three cities of the Marmara region called Istanbul, Kocaeli and Sakarya. The survey method has been used in research. The research that was conducted is limited to the responses to questions that were given by the participants. The questionnaires were analyzed with SPSS 15.0 statistical software.</p> <p>Social and individual factors have important affect on formation of jealous personality. In addition to positive sides of jealousy, couples have been harmed by excessive jealousy both in materialistic and spiritual ways. In our society, the level of jealousy between married couples is high. Sex, environment, income and education level, job and marriage way have affected jealousy feeling.</p> <p>According to research findings, jealousy and religiosity has a positive significant relationship. Excessive jealousy has directed couples to do some acts forbidden by religion and has affected couples' religious life negatively. Praying has an important place to cope with jealousy. A person who prays feels oneself strong against negative emotions that he is defeated and feels better psychologically. Couples feel morally guilty as a result of an irrelevant jealousy crisis. Individuals in this situation are to repent in order to relax psychologically. However, as a social expectation jealousy that isn't excessive has been seen necessary for marriage.</p>	
Keywords: Religion, jealousy, youth, adulthood and marriage	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bütün çabalar insanı tanımaya ve onun mutlu olmasına yöneliktir. Birey kendisini tanıdığı, davranışlarını anlamlandırdığı ölçüde kendisiyle daha barışık hale gelecektir. Farklı boyutları olan bütün duygular gibi kıskançlık da farkındalıkla olumlu sonuçları olan, aşırı boyutlarda ise bireyin hem kendisine hem de çevresine olumsuz yönlere yansıyan zararlı bir tutum haline gelmektedir.

Araştırmanın temel konusu, genç ve ilk yetişkin evlilerde kıskançlığın din psikolojisi açısından tahlilidir. Araştırmanın örneklemini ise Marmara Bölgesinde üç ilden (İstanbul, Kocaeli, Sakarya) rastgele seçilmiş genç ve ilk yetişkin (18-40) evliler oluşturmaktadır.

Davranışlara yansımaları farklı olsa da kıskançlık her insanda var olan bir duygudur. Her insanda farklı düzeyde var olan kıskançlık, çeşitli etkenlerle yoğrularak her bireyde farklı davranış şeklini almaktadır. Kıskançlık oluşumunda bireysel ve sosyal faktörler ön plana çıkmaktadır.

Bireyin duygularının davranışa dönüşmesindeki en önemli etkenlerden biri de dindir. Din, kıskançlık duygusunun, düşünce ve davranış şeklini almasında önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda dindarlık ile kıskançlık arasındaki ilişki farklı boyutlarıyla ele alınacaktır. Dinin bireyin kıskançlık algısına, tepkilerine etkisi araştırılacaktır. Bu açıdan bireyin kıskançlıkla başa çıkmada dini değerlere müracaat edip etmediği araştırma bulguları çerçevesinde analiz edilecektir.

Aşırı boyutlarıyla kıskançlık hem kıskananın hem de kıskanılanın zarar gördüğü bir tutumdur. Bu zararlar bireysel ve sosyal içerikli olabilmektedir. Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda birey suçluluk duygusuna kapılmakta ve manen huzursuz olmaktadır. Bu durumda hem kıskanan hem de kıskanılan eşin, bu duygularla başa çıkmada dini değerlere müracaat edip etmedikleri araştırma konusu olmaktadır.

Gençlik ve ilk yetişkinlik, insan hayatının en hızlı olduğu dönemlerden biridir. Birey eğitim, iş, askerlik, evlilik, çocuk sahibi olma, mesleki kariyer endişesi gibi ilkleri hayatının bu dönemlerinde daha yoğun yaşamaktadır. Bu dönemler kararların hızlı

alındığı ve uygulandığı, bazen duyguların aklın önüne geçtiği yaşam süreçleridir. Gençlik, ergenlik sonrası gibi fırtınalı bir dönemden sonra gelmektedir. Bu açıdan ilk yetişkinlik ile gençlik dönemi bazı yönlerden paralellik göstermektedir. Her iki dönemin de hareketli ve birtakım ilklerin yaşandığı bir süreç olması açısından araştırmaya önemli veriler sağlayacağı tahmin edilmektedir.

Toplumumuzda boşanma ve şiddet giderek yaygınlaşmaktadır. Bu iki durumun sebeplerinden biri de kıskançlık tepkilerinin aile ve topluma yansımalarıdır (Sungur, 2009: 96). Toplumun temelini oluşturan ailedeki çatlakların topluma pek çok açıdan zararının dokunduğu bilinen bir gerçektir. Evlilik kurumunda eşlerin birbirlerini kıskanmaları ise üzerinde durulması gereken ve sebeplerinin araştırılması önem arz eden bir konudur. İleri boyutlarıyla düşünüldüğünde kıskançlık, çeşitli psiko-sosyal olaylara neden olmaktadır.

Bireyin kıskanç olmasını etkileyen pek çok faktörden bahsetmek mümkündür. Bütün bu faktörleri bireysel ve sosyal faktörler başlığı altında ele alabiliriz. Bireysel yönden fiziki ve biyolojik yapı ele alınacaktır. Sosyal faktörlerden ise öncelikle aile, çevre, törel faktörler ve medya gibi kişinin duygularının düşünce ve davranışa dönüşmesinde etkili olan nedenler ele alınmaya çalışılacaktır.

Araştırmaya ışık tutacak çalışmalar olsa da Din Psikolojisi alanında böyle bir çalışmanın yapılmamış olması bizleri bu çalışmaya teşvik etmiştir. Araştırma konusu öncelikle veri toplama açısından birtakım sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Özellikle anket çalışmasında evli çiftlerin kıskançlık algılarını ölçmekte zorlanacağımızı biliyoruz. Anket uygulamaları esnasında bazı kimseler konuya mahremiyet açısından yaklaşmış, anket sorularımızı cevaplamak istememişler, bazıları da yine aynı çekincelerle kimi soruları boş bırakmışlardır.

Araştırma ile ilgili bir başka sıkıntı da kaynak problemidir. Konuyla ilgili ülkemizde yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Batıda yapılan çalışmalar ise ulaşabildiğimiz kadarıyla daha çok evlilik kurumu olarak değil de, ikili ilişkiler ve romantik aşk kıskançlığı bağlamında ele alınmıştır (Pines, 2003; Merkle, 2006; Oleşa, 2007; Montana, 2009; Blevis, 2010; Osho, 2009).

Ülkemizde de araştırmaya ışık tutacak çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları, “Yakın İlişkilerde Kıskançlık” adlı doktora çalışması (Demirtaş, 2004), “Duygusal ve Cinsel Kıskançlık Açısından Temel Cinsiyet Farklılıkları” (Demirtaş, 2008) adlı çalışmalardır. Yine bazı ansiklopedi maddelerinde kıskançlıkla ilgili bilgiler bulmak mümkündür (Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi “kıskançlık” ; Şamil İslam Ansiklopedisi “kıskançlık”; Büyük Larousse “kıskançlık” maddeleri). Bazı internet sitelerinde konuyla ilgili özet bilgi mahiyetinde çalışmalar mevcuttur. Yine konuyla ilgili kıskançlık, kıskançlık hezeyanı ve kıskançlık paranoyası gibi yayınlanmış olan televizyon programlarına internet aracılığı ile ulaşma imkânımız oldu. Bütün bu araştırmalar ve programlar araştırmaya ışık tutacak niteliktedir. Hem ülkemizde yayımlanmış hem de Batı’da yapılmış çalışmalara imkânlarımız ölçüsünde ulaşmaya çalıştık.

Çalışma bir alan araştırmasıdır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, sınırlılıkları, varsayımları ve yöntemi incelenecektir. Birinci ve ikinci bölümler teorik çerçevedir. Teorik çerçevede örneklem grubunu evli çiftler oluşturduğu için araştırmaya farklı boyutları ile aile kavramı ele alınarak başlanacaktır. Genç ve ilk yetişkinlerin psiko-sosyal özellikleri incelendikten sonra kıskançlığı etkileyen bireysel ve sosyal faktörler üzerinde durulacaktır. Teorik çerçevenin son kısmında ise kıskançlık çeşitleri ve tepkileri tespit edilip, kıskançlığın olumlu ve olumsuz yönleri ele alınacaktır.

Araştırma bulguları ve yorumlar bölümünde ise araştırma soruları ve varsayımlar doğrultusunda; yaş, cinsiyet, evlilik yılı, yaşanılan yer, eğitim durumu, gelir, evlenme şekli ve dindarlık düzeyleri gibi değişkenlerle kıskançlık farklı boyutları ile analiz edilmeye çalışılacaktır. Son olarak araştırma bulguları genel olarak değerlendirilip, sonuçlar tespit edilerek önerilerde bulunulacaktır.

Araştırma sonuçlarının; din psikolojisi alanına katkı yapacağı, yeni yapılacak araştırmalara fikir sağlayacağı ve kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Kıskançlık, aşırı boyutlarıyla hem kıskananı hem de kıskanılanı yıpratın, fiziksel ve duygusal huzursuzluğa neden olan bir tutumdur. Aşırı boyutlarıyla ise bireylerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir. Konunun bu bağlamda din psikolojisi açısından ele alınması önem taşımaktadır.

Araştırmada örnekleme oluşturan bireylerin kendilerinden istenilen bilgileri içtenlikle ve doğru olarak cevapladıkları düşünülmektedir. Örneklem, evreni temsil edecek yeterlikte olmasa bile, konu hakkında bir fikir verebilecek nitelikte olduğu kabul edilmektedir.

Araştırmada elde edilen bütün bulgular ölçeklerin ölçme kapasitesi ile sınırlıdır. Yine elde edilen veriler, araştırmaya katılanların ölçeklere verdikleri cevaplar ile sınırlıdır. Çalışma belirli bir zaman diliminde yapıldığı için araştırma bulguları çalışmanın yapıldığı zaman ile sınırlıdır.

Araştırmanın Problemleri ve Varsayımlar

Araştırmanın Problemleri:

Araştırmamızın amacı genç ve yetişkin evlilerde kıskançlığın din psikolojisi açısından tahlilidir. Bu amaçla öncelikle aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Dindarlıkla kıskançlık arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Aşırı kıskançlık bireyleri dinin yasaklamış olduğu yalan, sû-i zan, aile mahremiyetini ihlal gibi bazı fiilleri yapmaya sevk eder mi?
3. Evli çiftler kıskançlıkla başa çıkmada dini değerlere müracaat etmekte midirler?

Araştırmanın Varsayımları:

1. Dindarlık ile kıskançlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.
2. Aşırı kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir.
3. Yersiz bir kıskançlık sonucunda eşler manevi suçluluk hissederler.
4. Kişinin yetiştiği aile ortamı ve çevre bireyin ileride kıskanç birisi olmasında etkilidir.
5. Cinsiyet faktörü kıskançlık algısını etkilemektedir.
6. Evliliğin ilk yıllarında eşler daha kıskanç olurlar.
7. Çocuksuz eşler çocuklu eşlere göre daha kıskançtır.
8. Eşler arasındaki statü farkı kıskançlığı artırmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bütün araştırmalarda incelenen konu ve konuya uygun metot ve teknikleri seçme serbestliği vardır. Araştırmada teorik kısım ele alındıktan sonra araştırma bulguları ve yorumlara yer verilecektir. Araştırmada dokümantasyon (belge inceleme), tarama ve anket (survey) metodu kullanılacaktır. Konu ile ilgili medyada yapılmış programlar incelenecektir. Alan araştırmasında ise veriler anket yöntemi ile elde edilmeye çalışılacaktır. Din Psikolojisinde en çok kullanılan yöntem anket metodudur. Bu metot dini yaşantıların anlaşılması ve açıklanmasında kısa sürede çok kişiye ulaşılması açısından önem taşımaktadır (Yavuz, 1986: 175; Arslantürk, 1997: 111; Pazarlı, 1972: 76). Buradaki amaç ise geniş bir kitleden pek çok kişiye sorulan sorular ve alınan cevaplarla, belli bir konudaki fikirleri, davranışları öğrenmek, bunları sınıflandırarak o konudaki gerçeği araştırıp meydana çıkarmaktır.

Kendini yazılı ve sözlü olarak ifade etmekte zorluk çeken deneklerin bu durumu gözlemlenip, bu gözlemlere araştırmada yer verildi. Gözlem belli bir davranış olayını etkilemeden olduğu gibi gözleyerek daha iyi anlamak için kullanılır (Cüceloğlu, 2008: 42). Bu teknikteki en önemli husus, gözlemcinin kendi tabii ortamında, tabii yaşantısı halinde gözlemlenmesidir. Birçok davranış ancak bu şekilde objektif olarak belirlenebilir (Cebeci, 2002: 106).

Araştırmanın evreni genç ve ilk yetişkin evlilerdir. Örneklem grubunu ise, İstanbul, Kocaeli ve Sakarya'dan rastgele seçilmiş, farklı demografik özelliklere sahip 447 evli birey oluşturmaktadır. Anketler Marmara Bölgesinde üç ilde uygulanmıştır. Sakarya'dan, Karapürçek, Ferizli, Kocaeli ve merkez ilçelerden seçilmiş denekler; Kocaeli'den Gebze, Çayırova, Derince, Köseköy ve Merkez ilçelerden seçilmiş denekler ve İstanbul'dan ise Anadolu ve Avrupa yakasından karışık olarak seçilmiş katılımcılar oluşturmaktadır. Anketler dağıtılırken demografik özellikler göz önünde bulundurularak uygulama yapılmıştır. Anketlerin büyük çoğunluğu doğrudan deneklere verilmiş, bir kısmı da dolaylı olarak ulaştırılmıştır. Bu gruplar kadın kulübü, öğretmenler, polis teşkilatı, gardiyan, sağlık personeli, banka çalışanları, işçi ve işverenlerdir.

Özellikle ilkokul mezunu olan deneklerin anketlerinin doldurulmasına yardımcı olunmuştur. Anket uygulaması esnasında pek çok denekle kıskançlık üzerine

varsayımlarımızı değerlendirme fırsatı bulduk. Bu değerlendirmelere araştırmada zaman zaman yer verdik.

Araştırmanın verileri 2009-2010 yılında belirtilen illerde uygulanan Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Ölçeği ve Kıskançlık Ölçeği ile toplanmıştır. Anket 500 adet bastırılmıştır. Araştırma bulgularında kullanılabilen 447 anket elde edilmiştir. 53 anketin ise bazıları tarafımıza dönmemiş, bazıları anket verileri programa girildikten sonra tarafımıza ulaşmış, bazıları da kimi soruların boş bırakılması veya aynı soruda birden fazla şıkkın işaretlenmesi nedeniyle değerlendirilmeye alınmamıştır.

Veri toplama araçları ise Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Ölçeği ve Kıskançlık Ölçeğidir. Ayrıca anketi dolduran evli çiftlerin, anketi samimi bir şekilde doldurdukları ve seçilen örneklemin evrenini temsil ettiği varsayılmaktadır. Anketin kısa zamanda daha fazla kişiye uygulanabilmesi hem de araştırma yaptığımız iller olan İstanbul, Kocaeli ve Sakarya'nın dışarıdan göç alması ve sanayi şehirleri olması nedeniyle farklı kesimlere ulaşma fırsatı bulduk.

Uygulanan anket üç bölümden oluşmaktadır. Kişisel bilgi formu, dindarlık ölçeği ve kıskançlık ölçeğidir. Kişisel bilgi formu ile örnekleme ait demografik özellikler (cinsiyet, yaş, kaç yıllık evli olduğu, hayatının çoğunu nerede geçirdiği, gelir durumu, eğitim durumu, meslek ve flört ederek mi görücü usulü ile mi evlendiği) tespit edilmiştir. Kişisel bilgi formu toplam 8 sorudan oluşmaktadır.

Dindarlık ölçeği, araştırmaya katılan deneklerin puanlama yöntemi ile dindarlık düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılmış toplam 24 sorudan oluşmaktadır. Bu araştırmada kullanılan dindarlık ölçeği, Uysal'ın (1995: 263-271) geliştirdiği "İslami Dindarlık Ölçeği", Kula'nın (2001: 193-193) kullandığı "Dindarlık Ölçeği" ile Şentepe'nin (2009: 1-72) kullandığı "Dindarlık Ölçeği"nden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Likert formatına göre düzenlenmiş olan ölçeğin her bir sorusunda "tamamen katılıyorum", "oldukça katılıyorum", "pek katılmıyorum" ve "hiç katılmıyorum" şeklinde dört derece mevcuttur. Bu dereceler sırasıyla +4, +3, +2 ve +1 değerinde puanlara sahiptir. Bunlar herhangi bir deneğin alacağı en düşük ve en yüksek puanları belirlemektedir. Dindarlık Ölçeği'nin inanç, ibadet, duygu-tecrübe ve etki boyutları

olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin değerlendirilmesinde deneklerin alt boyutlardan aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve toplam dindarlık puanları temel alınmıştır. Aritmetik ortalamanın yüksek oluşu, o davranışın yüksek düzeyde görüldüğü anlamına gelmektedir. Bu araştırmada, deneklerin hem toplam dindarlık puanları hem de her bir alt ölçekten aldıkları puanlar ayrı ayrı hesaplanarak analizlerde her ikisi de kullanılmıştır.

Kıskançlık ölçeği Pines ve Aronson (1983) tarafından geliştirilen Romantik Kıskançlık Ölçeği örnek alınarak araştırmaya uyarlanmıştır. Romantik kıskançlık ölçeği 7 dereceli likert tipi bir ölçektir (1: Hiç katılmıyorum; 7: Tamamen katılıyorum). Kıskançlık düzeyi, kıskançlık durumunda verilen tepkiler (fiziksel, duygusal, bilişsel), kıskançlıkla başa çıkma yöntemleri, kıskançlığın etkileri ve kıskançlığın nedenleri olmak üzere 5 alt ölçekten oluşmaktadır. Bizler de bu ölçekteki bazı soruları aynen, bazılarını araştırmaya uyarlayarak ve bu ölçeğe birtakım sorular ilave edilerek anket soruları oluşturulmuştur. Kıskançlık ölçeği toplam 25 sorudan oluşmaktadır. 1-13 arası çoktan seçmeli, 14-25 arası ise Tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, hiç katılmıyorum şeklinde oluşturulmuş likert tipi ölçektir.

BÖLÜM 1: EVLİLİK KURUMU OLARAK AİLE

1.1. Geçmişten Günümüze Aile

Aile, nesep ve evlilikle bir araya gelmiş bir çatı altında bulunan topluluktur. Ev halkı, bir kimsenin beslemek ve bakmakla yükümlü olduğu fertlerin bütünü, eş gibi manaları kapsamaktadır (Doğan, 1996: 25; Aydın, 1989: 196).

Aile, doğum, evlilik ve süt bağlarıyla birbirine bağlı olan fertlerin meydana getirdiği sosyal ve dini bir kurumdur (Temel, 2006: 15). Fertlerin biyolojik ve psikolojik tatminlerini sağlamanın yanında, neslin devamını da temin eden, milli kültürü nesilden nesile taşıyan, çocukları topluma hazırlayan bir kurumdur. Aynı zamanda aile, fertler arasındaki ekonomik ihtiyaçları karşılayan bir dayanışma müessesesidir (Şeker, 2009: 56).

Tarhan (2009b) evliliği yanan bir ateşe benzetmiştir. Ateşin devamlı yanması için sürekli beslenmesi gerekmektedir. Evliliğin de sağlıklı yürüyebilmesi için sürekli beslenmesi gerekir (Tarhan, 2009b:14). Eşleşme biyolojik olsa da evlilik kültürel bir olgudur. Tüketim toplumu ve rekabet çağı elde ettikleriyle yetinmeyen bir toplumun oluşmasına neden olmuştur. Özgürleşme ve bireyselleşme adına yapılan yatırımlar aile kurumunu doğrudan etkilemektedir.

Evlenmek, yuva kurmak fiziksel olduğu kadar sosyal bir ihtiyaçtır. Evlilik aslında hayatı başkası veya başkaları için yaşamamanın bir başka adıdır (Adam, 2004:4). İnsanlar geçmişten günümüze çoğalabilmek için birliğe ihtiyaç duymuşlardır. Bu birliktelik, ben duygusunun sınırları korunarak biz duygusuna sahip olmaktır. Aile, karşılıklı sevgi ve saygı ile ayakta duran bir kurumdur. Kadın ve erkek birbirini tamamlayan, birbirlerine ihtiyaç duyan varlıktır.

Aileyi oluşturan fertler devirlere, sosyal ve iktisadi yapıya göre değişmektedir. Bunun için farklı değerlendirmelere göre aileye verilen isimler de değişmiştir. Geniş aile, çekirdek aile, ataerkil aile, anaerkil aile gibi. Geniş aile, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, hala, dayı, teyzelerden oluşmaktadır. Ailenin ataerkil veya anaerkil oluşuna göre onu meydana getiren fertler de değişmektedir. Dar

ve çekirdek aile ise karı koca ile çocuklardan meydana gelmektedir (Aydın, 1989: 196; Temel, 2006: 15).

Aileyi oluşturan fertlerin rolleri zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Ailede baba hâkimiyeti önde ise bu ataerkil; anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının teşkil ettiği aileye de anaerkil aile denmiştir. Ailenin genişliğine veya yaşam anlayışına göre ise “geleneksel aile veya geniş aile”, “çekirdek aile veya dar aile” diye de isimlendirilmiştir (Uysal, 2006: 25; Temel, 2006: 15).

Aile samimi ilişkilerin yaşandığı bir yerdir. Aile fertleri arasındaki sıkıntıların tartışılıp, çözüm aranması dayanışmayı artırır ve psikolojik tatmin sağlar. Neslin devamını sağlama, ruh ve beden sağlığını koruma, bireylerin toplumla intibakını sağlama ve bireylerin kimliğinin oluşmasında önemli bir göreve sahiptir.

Geleneksel geniş ailenin en önemli özelliği, aynı kuşak ve farklı kuşaklar arasında genişleme göstermesidir. Bu aile tipi genellikle sanayi devriminden önceki toplum ve toplulukların aile yapısı olarak görülür. Bununla beraber günümüzde de kırsal kesimlerde geleneksel ailelere rastlanmaktadır. Anne, baba, evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile ise sanayileşmemiş toplumların aile biçimi olarak kabul edilmektedir (Uysal, 2006: 25).

Geniş ailedeki bütün yetişkinlerin sorumlulukları vardır. En yaşlı üyenin aileyi denetlediği görülür. Kuşak çatışmasına fırsat vermez. Bireylerin yalnızlığını giderir. Evlenmemiş, boşanmış, dul kalmış hiçbir kadın bu aile tipinde garip değildir. Buna karşı çekirdek ailede ise kaderciliğe karşı aktivizm, derin akrabalık bağlarına karşı akrabalarla niteliksiz bir bütünleşme, kararların aile ya da köyün yaşlıları tarafından verilmesine karşı ferdiyetçilik, doğum kontrolünün benimsenmesi ve otoriter olmayan aile ilişkileri mevcuttur (Hacımuftuoğlu, 2005: 326-28).

Tarihi süreç içerisinde ailenin temelini oluşturan kadın ve erkeğin rollerinde de bazı değişiklikler olmuştur. Kadın ve erkeğin insan hakları açısından eşit, fitraten farklı olduğu görüşü benimsenmiştir. Kadınlarla ilgili eserlere daha fazla yer verilmesi bunun göstergesidir (Uysal, 2006: 21). Geçmişten günümüze aile yapısı farklılıklar gösterse de aile önemini korumuştur. Dinler evlilik kurumunu desteklemiş ve evlilik dışı ilişkileri ise yasaklamıştır. Meşru olan birliktelik, aile kurumunun varlığı ile sağlanmıştır. Aile

kurumu zedelenen toplumlarda bugün farklı sıkıntılar meydana gelmektedir. Toplumların aileye bakışı farklı da olsa bütün toplumlar için aile gerekli bir kurumdur (Sungur, 2009: 97).

Bireyin doğduğu, büyüdüğü, ilk sevinçlerini tattığı ve kültürünü oluşturduğu aile kişiliğin oluşmasındaki en etkili faktörlerin başında gelmektedir. Kişinin kıskanç birisi olması veya olmamasının da ilk temelleri ailede şekillenmektedir. Aile bireylerinin model alınması ve aile okulunun fert üzerindeki etkisi kaçınılmaz bir gerçektir (Sayar, 2008: 53).

Günümüz dünyasında aile önemini korumakla birlikte boşanma rakamları bu müessesenin giderek zayıfladığını göstermektedir. 1970-1990 yılları arasında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde boşanma oranları iki kat artmış durumdadır. 1995-2000 yılları arasında boşanma oranları Amerika'da %52, İngiltere'de %45, Avustralya'da %40, Almanya'da %40, Hong Kong'da %32 oranındadır. Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre boşanma oranı çok yüksek olmasa da sürekli bir artış göstermektedir (Sungur, 2009: 96,147). Türkiye'de ise son 8 yılın istatistik bilgileri şu şekilde gerçekleşmiştir:

2001-2008 tarihleri arasında Türkiye İstatistik Kurumu evlenme ve boşanma rakamları (www.tuik.gov.tr, 07.06.2010)			
	Evlenme rakamları	Boşanma rakamları	Boşanma yüzdeleri
2001	544.322	91.994	% 16,9
2002	510.155	95.323	% 18,6
2003	565.468	92.637	% 16,3
2004	615.357	91.022	% 14,7
2005	641.241	95.895	% 14,9
2006	636.121	93.489	% 14,6
2007	638.311	94.219	% 14,7
2008	641.973	99.663	% 15,5

Yukarıdaki verilerden anlaşılacağı üzere Türkiye’de boşanma oranları son 8 yılda %14 ila %19 arasında bir seyir izlemektedir. Batı ve ABD’deki boşanma oranlarına göre çok daha iyimser bir tablo görülse de %20’lere yaklaşan bir boşanma oranı aile sistemindeki tehlike sinyallerinin habercisidir. Bu tablo evlenen her 5 çiftten birinin evliliğini yürütemediği anlamına gelmektedir. Yine Türkiye İstatistik kurumu verilerine göre boşanma oranının en yüksek olduğu bölge Ege bölgesi iken, boşanma oranının en düşük olduğu bölgeler ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Eğitim düzeyi yüksek ve ekonomik bağımsızlığı olan bayanlarda boşanma oranlarının daha yüksek olması dikkat çeken bir başka konudur (www.tuik.gov.tr, 07.06.2010).

1.1.1 Farklı Toplumlarda Aile

Her toplumun kendine ait örf ve adetleri vardır. Farklılık beraberinde ayrı bir toplum olmayı gerektirmiştir. Farklı olmasının sonucunda kültürel anlayış ve yaşam farklılıkları meydana gelmektedir. Farklılık insanlık için bir zenginliktir. Bunun doğal sonucu olarak farklı kültür ve millete mensup insanların aile yaşantısı ve aileye bakış açıları da değişmektedir.

Kur’an-ı Kerim insanlığın farklılığını ve bu farklılığın temel amacını şu şekilde dile getirilmiştir. “Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah katında en değerli olanınız, ondan en çok sakınanızdır”(Hucûrat Sûresi, 13). Farklılıklar üstünlük sebebi değil, tanışma ve kaynaşmaya sebep olan unsurlardır.

Her toplumun bir aile anlayışı vardır. Roma toplumundaki aile tipi; dini, iktisadi ve sosyal bir birimdir. Roma’da biri geniş diğeri dar olmak üzere iki gruba ayrılır. Geniş manada aile müşterek bir atadan erkek evlatlar yoluyla gelen bütün fertleri içine alır. Aile reisinin ölümünden sonra gelen çocuklar da dar manadaki aileyi oluşturur. Roma’da aile ataerkil bir ailedir. Bütün güç ve yetki aile reisinde toplanmıştır. Kadın evlenmekle aile reisinin veya kocanın velayet ve vesayeti altına girmektedir. Ailede erkek çocukların terbiyesi babaya, kız çocukların ise anneye aittir. Tek evlilik esastır, çok evliliğe rastlanmaz. Ailenin yaşadığı meskenin dokunulmazlığı vardır (Aydın, 1989: 198; Temel, 2006: 16).

Cahiliye dönemi Araplarda aile müstakil bir varlık olmaktan ziyade mensubu bulunduğu kabilenin bir parçasıdır. Akraba ilişkisi erkek akraba yoluyla kurulur. Bu yönüyle ataerkil bir ailedir. Bunun yanı sıra nikâhsız yaşama, eşleri karşılıklı değiştirme veya asil bir erkekten çocuk sahibi olmak için eşi ona sunma ve çocuk sahibi olana kadar ona yanaşmama gibi farklı evlenme şekillerinin var olduğu görülmektedir. Üvey anne ile evlenme de yine o dönem adetlerindedir (Aydın, 1989:198; Hizmetli, 1999:149) Kabile içinde evlenme daha çok kabul gören bir uygulamadır. Aile baba ve erkek çocuklar üzerine şekillenir. Bu dönemde kadın ve çocukların statüleri köle gibidir. Vefat eden babanın eşiyle evlenme, iki kız kardeşin aynı anda nikâh altında bulundurulması, mut'a nikâhı, kadınların aşâğulanması ve kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi gibi cahiliye gelenekleri vardır (Hizmetli, 1999:149).

Günümüz toplumlarında ise aile önemini korumakla birlikte, farklı sebeplerle evlilikler gecikmektedir. Aile kurumunu korumak için çeşitli teşvikler yapılmaktadır. Özellikle ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerde evlilik yaşının gecikmesiyle birlikte genç nüfus sıkıntısı meydana gelmiştir. Yine sanayileşmiş toplumlarda bu durum etkisini daha fazla göstermektedir. Bazı toplumlarda evlenecek erkeğe yüklenen ağır sorumluluklar evlilik yaşının gecikmesine neden olmaktadır. Sebepler ne olursa olsun kadın erkeğe, erkek de kadına ihtiyacı fitrî bir durumdur. Sebeplere sığınarak evlenmemek veya evlilik yaşının gecikmesi farklı alanlarda psiko-sosyal problemlere neden olmaktadır (Tarhan, 2009b: 15-16).

Aileler birleştikleri bir kültürü ve toplumu oluşturmaktadır. Bu bağlamda törel faktörler kıskançlık algısını etkilemektedir. Eşlerin birbirine bağlılıkları ve birbirlerini kıskanmaları elbette ki farklıdır. Bir Amerikalı'nın eşini kıskanmasıyla, bir Türk'ün veya bir Hindistanlı'nın kıskançlık algısı farklıdır.

1.1.2. Türklere Aile

Türk toplumunda sosyal bünyenin çekirdeği olarak kabul edilebilecek olan aile, kan akrabalığına dayanan ilk sosyal birlik durumundadır. Türk ailesinde evlenen oğullar, hisselerini alıp yeni aile kurmak üzere çıkarlar, baba evi ise en küçük oğula kalır (Şeker, 2009: 158).

Türk aile yapısında aile yapısının pek çoğu görülmektedir. Türk ailesi kan akrabalığına dayanır. Eski Türk ailesi küçük ailedir. Özel mülkiyet vardır. Aile içinde kadın hürdür ve saygı görür (Arslantürk, Amman, 2001: 396-302). Yakın akraba ile az da olsa geçmişten günümüze uygulanmaktadır. Çocukların satılması ve öldürülmesi gibi vakalara Türk ailesinde rastlanmaz. Namus kavramı ailede vazgeçilmez bir öneme sahiptir (Erkal, 2006: 261).

Ziya Gökalp, Türk aile yapısının “pederî” olduğundan bahsetmekte ve bunun “pederşâhî” olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. O’na göre, pederî ailede aile reisi sulta hakkına malik değildir. Velayet hakkı geçerlidir. Çocuklarla kadınlar ve özellikle ana cihetinden olan akrabalar büyük haklara sahiptir. Baba tarafından olan akrabalarla ana tarafından olan akrabalar birbirine eşittir (Erkal, 2006: 259).

Türkler’de ailenin başı olarak bey, aynı zamanda devletin başında da bütün milleti, kendi ailesinin fertleri gibi kabul etme anlayışına sahiptir. Bundan dolayı, hükümdarlar kendilerini; aç halkı doyurup, çıplak halkı giydirmek ve onları zengin etmekle yükümlü sayıyorlardı. Evlenme Türk toplumunda önemsenen bir hadisedir. Kadın ve erkek her ikisi de ailede söz sahibidir (Şeker, 2009: 170).

İlk zamanlarda göçebe ve genellikle savaşçı bir toplum olmanın gereği olarak erkeğin aile ve toplum içerisindeki yeri kadına göre daha önemlidir. Akrabalık ilişkilerinin baba kanalıyla kurulduğu ve bu sebeple ataerkil denilen eski Türk ailesine bazı araştırmacılar babanın yetkilerinin diğer ataerkil ailelerdeki kadar geniş olmamasını göz önüne alarak pederşâhî değil, pederî aile ismini vermektedir (Aydın, 1989: 199).

Türk ailesinde nikâh, zorunlu bir töre olduğu için müesseseleşmiştir. Baba öncelikli söz sahibidir. Bazı Türk boylarında annenin de söz sahibi olduğu görülür. Kadının asil olması istenir. Bazı istisnalar dışında tek eşlilik tercih edilmiştir. Misafirperverlik ve doğa sevgisi ön plandadır. İbn Batuta’nın Anadolu ve Kırım’da misafir edilmesi ile ilgili hatıraları, kendilerini misafir edebilmek için yarışanların aralarında kur’a çekecek kadar istekli oluşlarını hayranlıkla anlattığı görülmektedir (Şeker, 2009: 169). Türk ailesinde büyük bir tabiat sevgisi vardır. Göçebelerin yaylalara ve kışlaklara devamlı göç etmeleri, sadece hayvancılığın ve iklim şartlarının zorlanmasından değil, aynı zamanda tabiata olan sevgilerinden kaynaklanmaktadır. Yayla kültürü bugün de özelliğini korumaktadır. Hatta büyükanne torunlarını alır, yaylaya götürür ailenin diğer

fertleri de tarla ve bahçelerde işlerini yapar. Böylece birey çocukluktan itibaren anne babasından başka kendine kucak açan büyüklerini ve akrabalarını tanıma fırsatı bulur. Bu durum akrabalarla iç içe yaşamanın da bir göstergesidir.

Çok eşle evlilik, eski Türk toplumlarında görülmektedir. Özellikle zengin tacirler arasında yaygındır. Aynı şekilde babanın veya ağabeyin ölümünden sonra üvey anne ve yenge ile evlenme belirli oranda vardır (Aydın, 1989: 199). Dul eşin ve çocukların aile içerisinde kalarak bakım ve gözetimlerinin daha iyi sağlanması, mirasın aile dışına çıkmaması ve bunlar kadar önemli olmasa da aile içerisinde kalan eşin, yeni kocasıyla birlikte eski kocasının ruhuna da hizmet edebileceği inancı bu uygulamada rol oynamıştır.

Toprakların miras yoluyla küçülmesi ailelerin genç ve bekâr üyelerini iç ve dış göç yapmaya sevk etmiştir. Göç edilen yerlerde kurulan evlilikler çekirdek ailenin kurulmasını mecbur kılmıştır. Günümüzde de çekirdek ailenin giderek yaygınlaşmasının temelinde de bu gerekçelerin etkisinden söz edilebilir.

Tanzimat devri yıllarında aile müessesesi çözülmeye yüz tutmuştur. Avrupa ile ilişkiler, sanayileşme, iktisadi yaşayışın başkalaşması harem ve selamlıktan ibaret konağın hem yapısını hem de ruhunu değiştirmeye başlamıştır. Medeni kanunun kabulü ile bu süreç hızlanmıştır. Konak hayatından yuva tipi aileye dönüşümün sebebini sadece dış tesirlere bağlamak yetersiz olur (Kaleci, 2004: 7).

Cumhuriyet'ten sonra Türk kadını seçme ve seçilme hakkını elde etmiş. Mesken, eş ve iş tercihlerinde etkin hale gelmiştir (Erkal, 2006: 260-62). Bazen erkek evin nafakası için gurbete çalışmaya gitmekte ve çocuklarını aile büyüklerinin yanına bırakmaktadır. Bu durum, memleketi ile irtibatının devam etmesine vesile olmuştur. Bu tablo çeşitli sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Kısmen de olsa çocuk babasız, kadınlar kocasız kalmaktadır.

Günümüz aile sistemi değişim halindedir. Modern aile tipinin gelişmesinde: Şehirlere göç, köy cemaatlerinin çözülmesi, ferdiyetçi hayat görüşüne bağlı sosyal yapının oluşması, insanların çabuk değer üreten faaliyetlere atılma mecburiyeti, kadınların farklı aile yapılarına katılmaları gibi faktörler etkin rol oynamaktadır (Uysal, 2006: 28). Modernleşmenin ortaya çıkardığı ferdiyetçilik, manevi boşluk, aile sisteminin mânâ

etrafındaki bütünlüğünü ortadan kaldırmıştır. Aile içi rollerde yapı ve anlayış değişikliği, ailenin kültür aktarma fonksiyonunu yerine getirememesine ve sosyo-kültürel normlardan uzak nesillerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum da Türk aile yapısında tutum ve anlayış değişikliklerine sebep olmuştur.

Bütün bunlara bağlı olarak günümüz ailesinde, aile üyeleri arasındaki kontrol sisteminin azalması ve ortadan kalkması, intihar olaylarındaki artış, daha önce aile tarafından yerine getirilen fonksiyonların azalması veya başka kurumlara devredilmesi sonucunu meydana getirmiştir. Küçük aile için doğum oranı ve eğiliminde azalma olmuş, boşanma oranları artmıştır (Uysal, 2006: 29; Arslantürk, Amman, 2001: 304). Kadın ve erkek statüsünde eşitlik doğrultusunda değişim olmuştur. Kadın hakları sürekli gündemde kalmış ve kalmaya da devam etmektedir.

Günümüzde kadın ve erkeğin eş olarak rolleri değişmektedir. Çekirdek ailelerde giderek işbirliği artmaktadır. Erkek vaktinin az da olsa bir kısmını ev işlerine ayırmaktadır. Bazı sosyal tabakalarda çocuğun yetiştirilmesine katkıda bulunmaktadır. (Meriç, 2006: 188). Günümüz toplumunda aile sistemi değişim halindedir. Sanayinin vermiş olduğu yoğunluk ailenin kültür aktarma fonksiyonunu yerine getirememesine ve sosyo-kültürel normlardan uzak nesillerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Arslantürk, Amman, 2001: 304). Aile üyeleri arasındaki kontrol giderek zayıflamıştır. Bu durum sosyal sapma ve intihar olaylarını tetiklemektedir. Aile tarafından yürütülen bazı görevler farklı kurumlara geçmiştir. Tüketim ağırlıklı bir yapı oluşmuştur (Tarhan, 2009b: 16).

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra ise dini değerler ailede uyulması gereken öncelikler haline gelmiştir. İslam'ın akraba ve yakın akraba ile ilişkileri dini bir vecibe olarak sunması çekirdek aile yaşantısında bile geniş bir aile kavramını ortaya çıkarmıştır (Bkz. Nahl Sûresi, 90). Yani müslüman bir aile, birinci derece yakınlarından başlayarak, akraba, komşu ve etrafındaki gelişmeler karşısında manevi sorumluluk duymaktadır. Bu da aile yapısındaki ben kavramından soyutlanarak biz kavramına geçişi ifade etmektedir. Günümüz çekirdek aile yapısında bile inancın verdiği sorumlulukla geniş aile ruhunun canlı kalmasına vesile olmaktadır. Hatta komşuluk ve toplumsal sorunlara karşı insanlar duyarlı davranmaktadırlar.

Dönem dönem Türk toplumunda kadın erkek ilişkileri farklılık göstermiştir. Eğer kadının çocuğu olmaz, hasta olur cinsi kudreti düşük olursa ikinci kadın iyi karşılanır.

Kısır kadının itibarı yoktur. Çok çocuklu, bilhassa erkek evladı bol olan kadının itibarı yüksektir (Kaleci, 2004: 15). Çocuk olmaması durumunda ikinci kadına hoş bakılmasının arka planında toplumun evlilik olayına bakış açısı yatar. Evliliğe bakış açısı mevcut ailelerin varlığını devam ettirme düşüncesi fikri öncelikli yaklaşımdır.

Artık günümüzde kadınların eğitim ve iş dünyasında sayıları artmıştır. Aile içindeki rollerinde değişim olmakla birlikte bu değişim teknolojik gelişimin çok gerisinde kalmaktadır. Evliliklerin kişisel istekler doğrultusunda yapılmaya başlanmasıyla birlikte kadının ailede alınan kararlara etkinliği artmaktadır (Kaleci, 2004: 20). Günümüzde kadının siyasi hayatta daha fazla rol aldığını görmekteyiz. Eğitim seviyesi ve kadının iş hayatındaki rolü giderek artmaktadır.

1.2. Dinlerin Aileye Bakışı

1.2.1. Yahudilikte Aile

Yahudilik, belli bir toprakla kimikleştirilmiş bir grup hayatını, müşterek bir inancı, bir dil ve edebiyatı, folklörü ve sanatı bünyesinde barındıran bir dindir. Milliyeti bakımından Yahudi olmayıp sonradan Yahudiliğe giren kimse de Yahudi sayılır. Bu bakımdan Yahudilik terimi, belli bir ırka, kültüre, dine ve dine mensubiyeti ifade eden çok kapsamlı bir anlam ihtiva etmektedir (Adam, 2009: 35-36).

Tevrat'taki on emirden birinin zina etmemek olduğu düşünülürse, Yahudilik, aileyi, nikâhlı birliktelik dini bir yaklaşımdır. Yani evlilik dışı ilişkiler yaratıcı katındaki kötü fiillerdendir (Tevrat, Mısırdan Çıkış, 20/ 1-21). Yahudilik evlenip, aile kurmayı teşvik eden bir dindir. Aile aynı zamanda dinin yaşandığı bir ortamdır (Tevrat, Yaratılış 2/18-25). Tevrat'taki on emri incelediğimizde Yahudilikteki aile müessesesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu emirlerden bazıları “Zina etmeyeceksin” ve “Komşunun evine göz dikmeyeceksin; komşunun karısına göz dikmeyeceksin” (Tevrat, Mısırdan Çıkış, 20, 1-21) gibi ahlaki kuralları vardır.

Yahudilikte aile sadece sosyal bir kurum değil aynı zamanda dini bir topluluktur (Temel, 2006: 15). Geleneksel ibadeti muhafaza eden ve onu yeni nesillere aktarma görevini yerine getiren aile ve onun reisi babadır. Evlenmeyerek ailesinin ortadan kalkmasına sebep olan kimseye hoş bakılmaz. Bu yüzden Yahudilikte evlenmemek büyük günahdır. Akrabalık, kabile ilişkisi ve miras erkeğe göre belirlenir. Bu yüzden

ailenin ve aile isminin devamında erkek çocuklar önemli bir rol oynar. Bu aile yapısının gereği olarak kocanın karısı üzerinde büyük bir hâkimiyeti vardır (Aydın, 1989: 196).

Evlilik işleminin dini kurallara göre yapılması gerekir. Dine uygun olmayan evlilik geçerli değildir. Evlenme töreni haham nezaretinde yapılır. Ketuba denilen evlilik sözleşmesi yapılır. Ketuba, kadının haklarını garanti altına alan dini bir belgedir. Damat, Musa'nın şeriatına ve İsrail kanunlarına göre sen bana bu yüzükle bağlısın diyerek gelinin parmağına yüzük takar. Bu işlemlerden birinin eksik olması durumunda evlilik, geçersiz sayılır (Adam, 2009: 58).

Genel bir kural olarak var olan İsrailoğulları dışında birisiyle evlenmeme, içten evlenmenin geniş bir uygulaması olarak yorumlanabilir. Yahudilikte boşanma meşru bir olaydır. Yahudi toplumunda boşanmaya sıkça başvurulduğu ve bu konuda aşırılığa kaçıldığı görülmektedir (Aydın, 1989: 197; Temel, 2006: 15).

Yahudilerde Şabat vakti, Cuma günü ikindiden sonra başlayıp Cumartesi akşamına kadar devam eder. Cuma akşamı bütün dindar Yahudiler Sinagogda olurlar. Sinagogda ibadet ettikten sonra eve giderler. Evde anne, Şabat mumu yakar. Sofrada iyi bir yemek yenilir. Sofrada şarkılar ve ilahiler söylenir (Adam, 2009: 56). Aile aynı zamanda hem neslin devamı için gerekli bir müessese hem de ortak ibadetin yapıldığı bir mekân görevini de üstlenmektedir. Aile bireyleri burada baba etrafında toplanması ailede babaya verilen önemin göstergesidir.

Yahudilerde erkek olsun kız olsun çocukların eğitiminden anne sorumludur. Ancak kızlara okuma yazma öğretilmezdi. Sadece dokumacılık, yemek pişirme ve diğer ev işleri yanında mûsıkî öğretilirdi. Kadın erkek eşitliğinden söz etmek mümkün değildir (Bayraktar, 2005: 82). Geçmişte bu uygulamalar görülmüş olsa da bugün Yahudi toplumunda kadının hayatın her alanında olduğunu görmekteyiz. Kadın hem evde hem de iş hayatında aktif konumdadır.

Bütün bu bilgilere dayanarak şunları söyleyebiliriz. Yahudilikte aile dini ve sosyal bir kurumdur. Ailede baba saygın bir yere sahiptir. Evlilik dışı ilişkiler yasaklanmıştır. Evlenmemek ise toplum tarafından neslin devamını engellemek anlamına geldiği için hoş karşılanmamıştır. Evlilikler nikâh esasına dayanmaktadır. Yahudiler aile

kurumunda birbirlerine bağılıdırlar ve kendi milletlerinin üstün olduğuna inanırlar. Bu tutumları diğere milletlerle sürekli çatışma halinde olmalarına neden olmuştur.

1.2.2. Hıristiyanlıkta Aile

Hıristiyanlıkta aile sosyal ve dini nitelikli bir kurumdur. Evlilik Hıristiyanlıkta teşvik edilmiş ve zina yasaklanmıştır (Matta, 27-30). Evlilik Hıristiyanlık için dünyevî bir davranış değildir. Onlar için evlilik, Tanrı'nın insanlığa, İsa'nın ise kiliseye ve şakirtlerine olan sevgisini sembolize eder. Bir ayin olarak evlilik, iki kişinin anlaşmasının kilisede mukaddes bir bağla bağlanmasıdır.

Hıristiyan geleneğine göre evlilik yalnızca iki insanın bir arada yaşaması değil, Âdem ile Havva'nın Tanrı tarafından kutsanmasına dayalı bir geleneğin yaşanmasıdır. Dolayısıyla bu kutsal eylemin başlangıcı olan nikâhın, ruhbanın gözetiminde gerçekleşmesi şarttır. Bu bağlamda Hıristiyan geleneğinde nikâh törenleri kilisede dini ayin eşliğinde yapılmaktadır. Kilise de bir tür nikâh dairesi işlevi görmektedir (Gündüz, 2006: 148).

Evlilik genellikle kadının bağılı olduğu kilisede yapılır. Katolikler boşanmaya kesinlikle izin vermezken, Ortodokslar boşanmayı, belli şartlara bağılı olarak kabul etmektedir. Zinanın yasak olması meşru ilişki ve birlikteliğe önem verdiğinin göstergesidir (Adam, 2009: 90). Yalnız Katolik kilisesinin din adamlarının bekâr olmasını zaruri görmeleri bugün diğere dinler tarafından açıklanabilir bir durum değildir ve insan fıtratına aykırı bir durumdur. Bu yasak bazı çarpık ilişkileri beraberinde getirmektedir.

Hıristiyan aile yapısı Yahudi aile yapısıyla benzerlik göstermektedir (Temel, 2006: 16). Hıristiyanlık aileyi sosyal ve medeni bir kurum olarak değil, tamamen dini bir kurum olarak kabul etmektedir. Aile kocanın hâkimiyetine dayanır. İsa Mesih kilisenin başı olduğu gibi erkek de ailenin başıdır. Erkek egemenliği ön plandadır (Aydın, 1989: 197, Temel, 2006: 16).

Aileyi meydana getiren evliliğe Hıristiyanlık'ta öyle kutsi bir mahiyet verilmiştir ki evlenmekle karı kocanın tek bir beden haline geldiği ve artık ayrılmalarının mümkün olmadığı sonucuna varılmaktadır (Markos, 10/8-12). İlk dönemlerde hiçbir konsil birden çok kadınla evlenmeye karşı çıkmamıştır. Bazı Hıristiyan mezhepleri çok evliliği kabul etmektedir. Hatta Anabaptistler 1531'de çok evliliği tavsiye ettiler. Mormonlar da

çok evliliği ilahi bir müessese olarak kabul etmektedirler. Diğer Hıristiyanlar arasında çok kadınla evlenme yasağı sonraki dönemlerde başlamıştır (Aydın, 1989: 198).

Ortodoks geleneğinde üçe kadar tekrar evlenmeye izin verilir. Boşanmak ise, zina gibi çok ciddi gerekçeler bulunmadıkça hoş karşılanmaz (Gündüz, 2006: 148). “Denmiştir ki, kim karısını boşarsa ona boşanma belgesi versin. Ama ben size derim ki, her kim karısını zina dışında bir nedenle boşarsa, onu zinaya itmiş olur. Her kim boşanmış bir kadınla evlenirse zina etmiş olur” (Matta, 31-32). “Bu nedenle insan babayı ve anayı bırakıp karısına bağlanacak, ikisi bir tek beden olacak. Öyle ki, bundan böyle iki ayrı kişi değil, ama bir bedendirler. Onun için, Tanrı’nın birleştirdiğini insan ayırmasın. Eve varınca öğrenciler bu sorun üzerine yine sordular, İsa şöyle açıkladı: Karısını boşayıp bir başkası ile evlenen, ona karşı zina etmiş olur. Kadın da kocasını boşayıp bir başkası ile evlenirse, zina etmiş olur” (Markos, 1-12).

Aileyi meydana getiren evliliğin Hıristiyanlık’ta kutsî bir mahiyet verilmiştir ki, artık ayrılmaları mümkün olmamaktadır. Bu durum kilise dışında evlenme ve boşanmalara yol açmıştır. Diğer taraftan bu usûlün henüz uygulamaya girmediği dönemlerde ayrılma imkânı bulamayan çiftler bu evliliklerini kâğıt üzerinde muhafaza etmişler, evlilik dışı ilişkilere girmişlerdir (Aydın, 1989: 197). Bugün Hıristiyan dünyasında evlenme ve boşanma çok sıradan bir hale gelmiştir. Evliliklerini yürütemeyen insanların boşanmaları da zorlaştırıldığı zaman pek çok çarpık ilişkiler gün yüzüne çıkmıştır. Evlilik huzurlu bir ortamla devam ettirilebilen bir müessesedir. Bu yapının zorlanması hem toplumsal hem de bireysel anlamda çeşitli sıkıntıları beraberinde getirmektedir.

Hıristiyanların kadına bakışını şöyle özetlemek gerekir, kadını aşağılama geleneği hemen bütün Hıristiyan toplumlarda vardır. Kadını şeytan ve kötülük vesilesi saymışlar, en önemli hakkı olan eğitim hakkından mahrum bırakmışlardır. Genel yaklaşım kadının erkek için yaratıldığıdır (Bayraktar, 2005: 82).

Günümüz Hıristiyanlık dünyasında bu farklılık ve geleneksel düşüncenin dışına çıkılarak daha farklı bir aile yapısı vardır. Daha çok çekirdek ailenin hâkim olduğu Hıristiyanlık dünyasında evlilik ilişkileri daha çok eşitlik ilkesine göre şekillenmektedir. Kadın toplumun her kademesinde aktiftir. Katı bir aile anlayışından soyutlanmış boşanmanın daha kolay olduğu, eskiye göre daha serbest bir aile hayatı mevcuttur. Günümüzde çoğunluğu Hıristiyan olan batının en büyük sosyal sıkıntılarında biri

evlenme yaşının gecikmesi ve genç nüfusun azlığıdır. Evlenmek yerine beraber yaşama ve kısa süreli ilişkiler tercih edilmektedir. Toplum üzerinde dini değerlerin etkisi giderek azalmaktadır. Bu hem aile müessesesi hem de işgücü problemi gibi bazı psiko-sosyal problemleri de beraberinde getirmektedir.

Katoliklik nikâh muamelesinin de Mesih tarafından tesis edilen kutsal bir işlem olduğunu kabul eder. Eski ve yeni ahitlerde çok kadınla evlenmeyi yasaklayan bir hüküm yoktur. İlk asırlarda hiçbir konsilin bunu reddeden hiçbir kararı da yoktur. Nikâhın kutsal olması Pavlus'un mektuplarından çıkarılır. Nikâh Mesih ve kiliseye göre mühim bir bağ sayılmaktadır. Katoliğe göre evlilik, ancak ölümle sona erebilir. Ortodokslar ise nikâhı, yalnız zina sebebiyle sonra erdirebilirler. Protestanlık, evliliği Kilisede takdis etmekle beraber, ona bir kutsal amel değeri vermez (Yıldırım, 1988: 149-150).

Aile, insanı zenginleştiren ilk Hıristiyan okuludur. İnsan katlanmayı, çalışma zevkini, kardeş sevgisini, tekrar tekrar bağışlanmayı ailede öğrenir. Özellikle de dua ederek din ailede yaşanmaya başlanır. Aileler çocukların ilk ve en önemli öğretmenidir. Bu bağlamda evlilik ve ailenin temel amacı yaşamın hizmetinde olmaktır (Pamir, 2000: 398-399). Aile kurumu hem bireysel hem de sosyal açıdan Hıristiyanlık için vazgeçilmez bir sosyal topluluktur. Boşanmaların katı kurallara bağlanması ve kutsal metinlerde boşanmaya hoş bakılmaması aile kurumuna verilen önemin göstergesidir.

1.2.3. Diğer Bazı Dinlerde Aile

Hinduizm, evliliği temel dini görevlerden birisi olarak görmektedir. Evlilik hayatta ikinci aşamadır. Evlenme yaşına gelen erkek, dini kurallara göre evlenir ve çocuk sahibi olur. Erkek çocuk edinmek, evlilikteki esas görev olarak değerlendirilir. Erkek, çocuklarını yetiştirip belli bir yaşa gelince keşiş hayatı yaşamaya başlar. Yerleşim bölgelerinden uzakta inzivaya çekilir. Bu da hayatın üçüncü aşamasıdır. Dördüncü aşamada erkek, dünya ile tüm ilişkisini keser. Ailesini, malını mülkünü bırakır ve kendini tamamen kurtuluşu aramaya verir. Geçimini sadakalarla sağlar. Elinde bir asâ kutsal yerlerde dolaşır durur (Adam, 2009: 106).

Aile hayatının çok önemli olduğu Hinduizm'de ibadet usul ve törenleri de aile ayini mahiyetindedir. Özellikle inisiyatik törenlerden oluşan ve her aile ferdinin uyması

gereken bir yığın kural mevcuttur. Ritüelin ailevî karakterini gösteren en önemli unsur bunların babanın idaresinde icra edilmesidir. Hinduizm’de güçlü bir ataerkil eğilim vardır (Demirci, 1998: 116). İbadetler hem mabette hemde ailede yapılmaktadır. Yani aile, ortak ibadet yapılan bir yer konumundadır. Hinduizm’de dini kurallar kastlara göre değişir. Bununla birlikte doğumdan ölüme kadar insana yüklenen pek çok dini kural bakımından bütün kastlar kesişmektedir. Hinduizm’de baba ailede merkezi bir konuma sahiptir.

Budizm’de “Yalan söylememek, öldürmemek, çalmamak, zina etmemek, içki ve uyuşturucu kullanmamak” gibi bir budistin uyması gereken dini zorunluluklar vardır. Budizm’de evlilik dışı ilişkiler yasaklanmıştır. Meşru evlilik esastır. Evlilik sosyal ve dini bir kurum olarak değerlendirilmiştir (Adam, 2009: 117).

Roma toplumunda da aile dini, iktisadi ve sosyal bir birimdir. Ataerkil bir karakter taşır. Bütün güç ve yetki, aile reisinde toplanmıştır. Roma’da mutlak bir mesken dokunulmazlığı vardır. Bir eve sığınan, oradan zorla çıkarılmazdı. Roma ailesinde evlatlık kurumu vardır. Bilindiği kadarıyla tek evlilik esastı (Temel, 2006: 16).

1.2.4. İslam’da Aile

İslam’a göre aile sosyal ve dini bir kurumdur. Nikâhlanıp yuva kurmak, hac gibi mali ve bedeni bir ibadettir. Evlenmeyi gerekli kılan şer’i, aklî ve tabii sebepler vardır. Kadın erkek olarak insanın fitratında var olan cinsel arzuların meşru yoldan tatmini ancak nikâh yoluyla mümkündür (Temel, 2006: 18). Aile bir toplumun varlığını devam ettirebilmesi için korunması gereken sosyal gruptur. İnsan öldükten sonra bile neslinin devam etmesini ister. İslam da bu üremeyi sağlayabilmek için nikâh esasına dayanan evliliği öngörmüştür.

İslam neslin devamını sağlamak ve ailenin ahlâkını muhafaza etmek için müslümanlara birtakım yükümlülükler getirmiştir. Bunların başında ise namusun korunması ve zinadan uzak durmak gelir. İslam zinayı kesin bir dille yasaklamış ve bu çirkin fiili işleyenlerin ahirette ağır bir cezaya çaptırılacağını haber vermiştir (İsrâ Sûresi, 32; Furkan Sûresi, 68; Nûr Sûresi, 2-7; 30-31). İslam aile birliğine çok önem vermiş, birçok ayette aile kurmak teşvik edilmiştir (Rum Sûresi, 21; Nahl Sûresi,72; Nûr Sûresi, 31-32).

“Aranızda bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir” (Nûr Sûresi, 32). Aile kişinin huzur bulduğu bir ortam ve neslin devamı için meşrû bir vasıta. Aynı zamanda kişiyi dinde günah sayılan zina gibi fiillerden koruyan bir birlikteliktir.

“İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O’nun varlığının delillerindendir” (Rum Sûresi, 21). Ayette eşlerin birbirleri için huzur, muhabbet ve rahmet olduğuna dikkat çekilmektedir. Burada evlilik kurumunun bir keyfiyet değil zorunlu olarak olması gereken bir kurum olduğunu görmekteyiz.

Evlilik meşru olarak insanların duygularını tatmine götürür. Aksi halde meşru şekilde karşılanmayan ihtiyaçlar gayr-ı meşru bir şekilde karşılanmaya çalışılır. Evlenmemek ve başka bir şekilde cinsî ihtiyacı tatmin etmemek de insan bünyesi ve insan ruhu için zararlıdır (Topaloğlu, 1966: 35).

Hz. Peygamber de “Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim” (İbn. Mâce, Nikâh,1); “Cinsel gücü olan evlensin! Çünkü evlilik, gözleri ve cinsel organı günahlardan daha güzel korur. Buna gücü yetmeyenler oruç tutsun; çünkü oruç kişinin cinsel gücünü kırar” (Buhari, Savm, 10, Müslim, Nikâh, 1,3) buyurmaktadır. Hadislerde üzerinde durulan konu, insanın fizîkî ve rûhî ihtiyacı olan cinsellik ve çoğalma gereksiniminin karşılanması için evlenmeye ihtiyaç vardır. Bu durumda evlilik toplumsal ahlakın korunmasını sağlayacaktır.

İslâmî aile geniş aile olmak zorundadır. Bu genişlik, sosyal olma zorunluluğundan değil, Allah’ın emriyle şekillenen bir genişlik ve büyüklüktür. Aile fertleri arasındaki ilişkiler Kur’an ve sünnetle tanzim edilir, pekiştirilerek güçlendirilir (Hacımüftüoğlu, 2005: 329). Allah insana, yaratılışındaki fitrata uygun olarak bu duyguları vermiş, yalnız bu meyillerin tatmin yolunu da belli prensiplerle sınırlamıştır. Evliliğin gayesi ise aileye huzur ve mutluluk, toplumda da iyi bir nesli temin etmektir (Şamil İslam Ansiklopedisi, 1990: 75).

İslamî aile yapısının ataerkil olduğunu görüyoruz. Bir aile reisi olarak babanın çocuklarının şahısları ve mal varlıkları üzerinde onların yararıyla sınırlı bir velayet hakkı vardır. Çocuklarını satmak veya onların hayat ve ölümleriyle ilgili karar verme yetkileri yoktur. Kocanın karısı üzerindeki yetkileri de aile birliğini devam ettirme esasına yöneliktir ve bununla sınırlıdır (Aydın, 1989: 199).

İslam da eşler arasında bir denkliğin (kefâet) olması gereklidir. Evlenecek karı kocanın dindarlık, ailenin İslam'a giriş tarihi, zenginlik, meslek ve sosyal seviye gibi bazı hususlarda birbirine uygun olması tavsiye edilmiştir (Erdoğan, 2005: 300).

Kadın İslam'da ekonomik özgürlüğe sahiptir. Karı ve kocanın mal varlıkları birbirinden ayrıdır. Genel olarak kadın malından istediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Kadınlar miras hukukundan haklarına düşen payları alırlar (Bkz. Nisâ Sûresi, 11-12).

İslam aile hukuku belli dereceye kadar kan, süt ve sıhrî hısımlara evlenme yasağı koyarak esas itibariyle aile egzogamisi uygulamıştır. Evlenme sırasında erkek kadına mehir adıyla belirli bir para veya mal öder veya ödeme borcu altına girer. Kadın diğer mallarında olduğu gibi bunda da istediği tasarrufta bulunur (Aydın, 1989: 199).

İslam'da aile esas itibariyle tek evlilik üzerine kurulmuştur. “Eğer yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın yahut da sahip olduğunuz (cariye) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır” (Nisa Sûresi, 3) ayetiyle belirli durumlarda kocanın birden fazla evlenmesine izin verilmiştir. Bunun bir emir değil, belirli şartlarla verilmiş ruhsat olduğunun unutulmaması gerekir.

İslam ailesinde evlatlık müessesesine yer verilmemiştir (Ahzab Sûresi, 4). Bugün özellikle modern toplumda pek çok örneğini gördüğümüz ve evlenmeden evlat edinme yaklaşımının popüler kültürde örneklerine şahit olmaktayız. Hem böyle bir yaklaşımı hem de çeşitli yöntemlerle evlilik dışı çocuk edinmeleri dini çerçevenin dışında tutmuş ve yasaklamıştır. Çocuk sahibi olmak için nikahlı birliktelik esastır.

İslam dini belirli şartlarla boşanmaya müsaade etmiştir. Ayette “Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur” (Nisa Sûresi, 35) buyrulmaktadır. İslam, aile birliğinin korunmasına son derece önem vermiştir.

Anlaşamayan eşlerin aile bütünlüklerini korumaları için aile büyüklerinden hakem tayin edilerek eşlerin arasının bulunması istenmiştir. Bu hizmet günümüzde, kurumsal hale gelmiştir. Aile danışma büroları, psikoterapi merkezleri klinik boyutlarda evlilikte oluşabilecek sıkıntılar nedeniyle çiftlere rehberlik ve klinik hizmetleri sunmaktadır.

Boşanma hoş karşılanmamasına rağmen İslam dininde izin verilen bir durumdur. “Allah’ın helal kıldıklarının en kötüsü boşanmadır” (Ebû Dâvud, Talak, 3). Boşanma konusunda erkek kadına oranla daha serbestlik içerisindedir. Kadın boşanma konusunda daha sınırlı yetkiye sahiptir. Bu da nikâh esnasında boşama hakkının erkek tarafından elde edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ama kadın kocasıyla anlaşarak (muhâlaa), belirli sebepler çerçevesinde mahkeme kararıyla (tefrik) evlilik akdini sona erdirebileceği gibi nikâh esnasında boşanma haklarından bir veya birkaç tanesini eşinden talep edebilir. Bu durumda kadın da boşama hakkını elde etmiş olur.

İslamiyetin, günümüz toplumunun şekillenmesinde çok önemli etkisi olmuştur. Modern batı karşısında geri kalmış psikolojisi ve Batı medeniyetine uyum ve uyumsuzluğun tepkisel tezahürleri, geleneksel formları altında İslam kültür ve medeniyetine ideolojik bir kimlikle bağlılık zihniyetini de beraberinde getirmiştir (Günay, 2008: 557). Hızla değişen ve küreselleşen günümüz dünyasında, müslüman toplumların çağdaş medeniyetin değişim mecburiyetleri karşısındaki uyum süreçleri bütün hızıyla devam etmekte, ancak uyumsuzluk ve onun sürüklediği sorunlarla süreç daha da karmaşık bir hâl almaktadır. Evrensel iletişimin de etkisiyle farklı kültür ve dindeki aileler birbirlerini rahat bir şekilde etkilemektedirler. Sabahtan akşama kadar Hıristiyan Amerikan kültürünü vurgulayan bir diziyi izleyen hanımefendinin gördükleri ve yaşadığı karmaşık halden etkilenmediğini söylemek yersiz olur.

Kültürel hayatımızda itaat merkezli, otoriter ilişki biçimlerinden eşitlikçi bir yapıya doğru gelişme yaşanmaktadır. Aile yapımızda ve aile içi ilişkilerde de bu yönde önemli gelişmeler gözlenmektedir (Hökelekli, 2009: 196). Artık günümüz Türkiye’inde sosyal güvencesi olan bu güvenceyle, sosyal güvencesi olmayan yaşlılık maaşı ve aileleri destekleme politikaları gibi sosyal yardımlaşmanın etkisiyle de aile giderek çekirdek yapıya doğru kaymaktadır. Kadınların iş hayatında yoğunlaşmalarıyla birlikte aile ile sofrada yenilen yemek yerine dışarıda daha pratik atıştırmalarla yemek kültürü değişiyor. Televizyon ve medya kültürü evdeki sohbet ortamını kilitlenmekte ve sohbeta

ayrılan vakit televizyon seyretmekle geçirilmektedir. Evrensel iletişim sebebiyle sohbet ortamları yerini bireysel faaliyetlere bırakmaktadır. Bu durum da aile içi iletişimi etkilemekte ve aile fertlerinin biz duygusundan ben duygusuna geçişi hızlandırmaktadır.

1.3. İslam'ın Kıskançlığa Bakışı

Ayetler Işığında Kıskançlık

Kur'an'da kıskançlıkla ilgili birtakım ayet ve olayları tahlil etmek mümkündür. “Sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene and olsun. Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa etmiştir” (Şems Sûresi, 8-9). İnsan yaratılışı gereği iyi ve kötü davranış sergilemeye uygun bir yapıda yaratılmıştır. Var olan bu duygular olumlu yönde davranışa dönüştürülür ise istenilen davranış elde edilmiş olur.

“Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis, Rabbimin merhameti olmadıkça kötülüğü emreder” (Yûsuf Sûresi, 53). Nefs bütün gücüyle kötülüğü telkin eder. İnsanın nefsinin tabiatında şehvete, günaha ve kötülüğe meyil vardır (Elmalılı, 2007: C.V, 60). Akıl iyiyi, nefis de kötülüğü emretmektedir. İnsanın içinde konuşan, emirler yağdıran iki varlık vardır. Nefs kelimesinin sürüklenme anlamı da vardır. Nefs insana sadece kötülüğü emretmekle kalmaz, aynı zamanda kötülüğe sürüklemektedir (Bayraklı, 2002: C.IX, 437-438). Filozoflara göre insan nefsi birdir, sıfatları çoktur. Nefs, ilâhi âleme yönelirse mutmainne olur. Şehvet ve gadap yönüne yönelirse emmare olur. Madde âlemi çekicidir, nefis de ona meyleder (Ateş, 19???: C.IV,400). Burada nefsin telkin ettiği duygular arasında kıskançlık da vardır. Kıskançlık karmaşık yapısıyla farklı sonuçları olan bir duygudur. Kıskançlık insanın, bireysel ve sosyal hayatını olumsuz etkiliyorsa bireye zarar vermeye başlamış demektir.

Allah bir şeyin iyi veya kötü olduğunu nefse ilham eder. Şer durumunda ise insan “Yapmasam iyi olur der”, hayırda ise insanın gönlü huzur ve rahatlık duyar. Kötülüğün giderilmesi iyilikten önce gelmektedir (Elmalılı, 2007: C.IX, 263-264). Kur'an'da “Ona iki yolu göstermedik mi?” (Beled Sûresi, 10) buyrulmaktadır. Bu iki yol hak ve batıldır. Birinin sonunda cennet, diğesinde ise cehennem vardır. Nefs iki yoldan batıl olanı telkin ederken, akıl ise hak olanı tercih etmenin gerekliliğini savunmaktadır.

Kur'an'da “Nefisler kıskançlığa meyillidir” (Nisâ Sûresi, 128) buyrulmaktadır. Kıskançlığın insanda var olan bir duygu olduğuna işaret edilmiştir. ‘eş-şuh’ kelimesi hem cimrilik

hem de kıskançlık manasını ifade eder. Elmalılı “şuh” kelimesini cimrilik (Elmalılı, 2007: C.III, 106), Esed ise, “bencilik” diye tercüme etmişlerdir (Esed, 1999:170). Cimrilikte de sahiplenme ve aşırı boyutlarıyla aşırı sahiplenme vardır. Kıskançlıkta da eşe olan aşırı sahiplenme duygusu ve eşin özgürlüğünü kısıtlamaya gitmek bu anlamda cimrilik gibi olumsuz bir tutumdur. Kıskançlık aynı zamanda bencilliktir. Çünkü kıskançlığın ileri boyutlarını yaşayan insanlar eşlerine adeta eşya gibi bakmaya başlarlar. Kıskanç insan bu bağlamda eşinin hayatının her karesine hükmetmeye ve eşini denetlemeye çalışmaktadır. Kıskanılan eş bu durumda adeta robot gibi algılanmaya başlanmaktadır.

Kıskançlık insanlık ile beraber var olan bir duygudur. Allah, melekleri ve cinleri toplayarak Hz. Âdem’e secde edilmesini emrettiğinde, şeytan secde etmeyerek cennetten kovulmuş, insanlık tarihinin başında haset ve kıskançlık duygusunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Bakara Sûresi, 34; Araf Sûresi, 11; İsrâ Sûresi, 61; Kehf Sûresi, 50; Tâhâ Sûresi, 116; Sâd Sûresi, 77-78).

İkinci olarak kıskançlık Hz. Âdem’in çocukları arasında geçmektedir. “Onlara Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğlerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden) And olsun seni öldüreceğim, dedi. Diğeri de Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder, dedi” (Mâide Sûresi, 27). Bunun üzerine kıskanç kardeş diğ kardeşi öldürdü (Mâide Sûresi, 30). Hz. Âdem’in oğullarından biri sırf kıskançlığı sebebiyle yeryüzünde ilk defa kan dökerek kardeşini öldürmüş ve bir çığır açmıştır (Karaman ve diğ.leri, 2003: C.II, 203). Yüce Allah burada çekememezlik, kıskançlık ve haksızlığın insanı dünya ve ahirette kötü sonuçlara sürükleyebileceğine dikkat çekmektedir. Kıskançlık kardeşi kardeşe öldürtecek kadar kötüdür (Ateş, 19???: C.II, 508-509). Kıskançlığa yenik düşen insan şiddete başvurabilmektedir. Ama bunun sonunda dünyada pişmanlık ahirette de azap vardır.

Burada Hz. Âdem’in iki oğlunun Allah’a adanmış oldukları kurbanın kabul edilmesinin iki kardeş arasındaki kıskançlık ve haset duygusunu ateşlediğine işaret edilmektedir. İbadetin kabul edilmesi bir başarıdır, kabul edilmemesi bir başarısızlıktır. Onun için dünya tarihi, başarılı insanların başarısızlar tarafından kıskanılıp onlara yaptığı entrikalarla doludur (Bayraklı, 2002: C.II, 529).

Yûsuf kıssasında kardeş kıskançlığı ve sonuçlarına yer verilmiştir. Aile ve çevre kıskanç bir kişilik oluşmasında etkili olduğu için Hz. Yakup'un çocuklarına yaklaşımı, üvey ve öz kardeşler arasında ibretlik bir öykünün oluşmasına neden olmuştur.

“Hani (Yûsuf'un kardeşleri) demişlerdi ki: “Yûsuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgili” (Yûsuf Sûresi, 8). Bünyamin ve Yûsuf ana baba bir kardeş, diğer kardeşlerle ise baba bir kardeşirler. Üvey kardeş duygusu ve kıskançlıkları sebebiyle ayette, diğer kardeşler, Yusuf ve kardeşi diye hitap etmektedirler (Elmalılı, 2007: V, 39). Diğer kardeşleri bu durum aşırı kıskançlığa itmiştir. Bu durum kısa sürede haset ve düşmanlığa dönüşmüştür. Kıskanç kardeşler Yusuf'a tuzak kurup babalarını da yanlış bilgilendirmiştir (Bayraklı, 2002: 283; Karaman ve diğerleri, 2003: III, 209; Ateş, 19???: IV, 384).

Peygamber baba, çocukları arasında sevgi ayırımına gidebilir mi? diye akla bir soru gelebilir. Gelişim psikolojisi verileriyle kıssayı tahlil etmeye çalışırsak burada önemli noktaları tespit edebiliriz. Öncelikle vurgulanması gereken nokta, bir anne baba için çocuklarının hepsi değerlidir. Fakat her çocuğa yaklaşımları farklı olabilir. Çünkü her insanın ayrı bir özelliği ve sevilebileceği bir yönü vardır. Ailede bir baba çocuklarına: “Hepiniz benim için önemlisiniz!” duygusunu hissettirmelidir. Sevildiğini ve annesi babası için vazgeçilmez olduğunu hisseden çocuk aileye aidiyet duygusu yaşar. Çocuk ailede her istediğini elde edebileceğini düşünürse, her şey isteği şekilde gerçekleşirse, toplumdaki karşılaşacağı birtakım olumsuzluklar karşısında çok donanımsız ve yetersiz kalabilir. Öncelikle çocuk, gelişim dönemlerinde bazı olumsuzlukları ailede yaşarsa bireysel ve toplumsal olaylarda daha güçlü olabilir. Aile farklı duyguların öncelikle yaşanması gereken sosyal gruptur.

Yûsuf sûresinde içlerindeki kabaran kıskançlık duygusuna yenik düşen Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin karşılaştığı durumlar farklı yönleriyle ele alınmıştır. Kur'an'da da dikkat çekildiği gibi duygu değerlerin önüne geçtiği zaman istenilenin aksine davranışlar gelişmektedir. Bu kıssada da kıskançlık duygularına yenik düşen kardeşler ileride pişman olacakları hareketler yapmaktan hiç geri durmamışlardır. Bu durumda duygular aklın önüne geçmiştir. Aile hayatında da kıskançlık duygusuna yenik düşen eş, kıskandığı eşine karşı birtakım olumsuz davranışlarda bulunabilir. Kıskançlık krizine yenik düşen kimseler, akliselim ile olaylara yaklaştıklarında pişman olacaklardır. Hz.

Yusuf'un kardeşleri de yaptıklarından daha sonra pişman olmuşlardır (Yûsuf Sûresi, 97).

Kur'an'da dikkat çeken bir başka olay ise ifk (İftira) hadisesidir. Bu olayda peygamberimizin davranışı kıskanç eşler için güzel bir örnek teşkil etmektedir. Hz. Peygamber Müreysî (Mustalikoğulları) Gazvesine giderken Hz. Aişe'yi yanına alıyor. İstirahat esnasında Hz. Aişe gerdanlığını düşürüyor ve aramaya başlıyor. Birlik Hz. Aişe'yi devenin üzerindeki hevdecte zannediyor ve istirahat yerinden ayrılıyor. Gerdanlığını aramadan gelen Hz. Aişe geldiğinde kervanın istirahat yerinden ayrıldığını görüyor. Orduyu geriden takip etmekle görevli olan kimse, Hz. Aişe'yi alarak birliğe yetiştiriyor. İçlerinde münafıkların önde gelenlerinden Abdullah b. Ubeyy'in de bulunduğu birkaç kişi, bu hadiseye dayanarak, onu birliğe yetiştiren kişi ile aralarında bir ilişki geçtiği iftirasında bulunuyorlar (Algül, 1997: C.I, 424). Nûr Sûresi, 11-21. ayetler bu iftira olayını farklı yönleriyle ele almaktadır. Burada zannın bireyi ve toplumu felakete sürüklediğinin işareti vardır.

Bazı toplulukların peygamberlerine iman etmeme sebeplerinden birisi de kıskançlıktır. Toplumlar kendilerine gönderilen peygamberleri kendilerinden küçük görmeleri, otoritelerini paylaşmak istememeleri, makam ve mevkilerini koruma düşünceleri gibi yaklaşımlarla kıskançlık duygularına yenik düşmeleri sebebiyle peygamberlerine iman etmemişlerdir (Bakara Sûresi, 88; Hûd Sûresi, 27; Mü'minûn Sûresi, 45-46; Şuarâ Sûresi, 27; Naml Sûresi, 14; Saf Sûresi, 5). Bu tip topluluklar farklı sebeplerle hep kendilerinin önde olmalarını isterler. Başkalarının kendilerini yönetmelerine tahammül edemedikleri gibi, menfaat ve rahatlarını paylaşmaya kimseyi ortak etmek istememektedirler.

Kıskançlık, insanlığın var olduğu günden bu zamana kadar pek çok şekillerde karşımıza çıkan karmaşık bir yapısı olan duygu, düşünce ve davranış şeklidir. İnanan insan ise yersiz bir kıskançlık sonucunda pişman olmaktadır. Hz. Âdem'e secde, Hz. Âdem'in çocuklarının kurban olayı, Hz. Yûsuf kıssası gibi olaylar, aşırı kıskançlığın insanı istenmeyen davranışlara sürüklediğini ortaya koyan örneklerdir.

Bazı insanlar eşleri hakkında zan ve dedikodu niteliğindeki haberlerle eşlerini yargılamakta ve kıskançlık duygularına yenik düşmektedirler. Kıskanılan eş uğradığı bu haksızlık karşısında zarar görmekte ve ailenin temeli olan güven duygusu yara

almaktadır. Hz. Peygamber ise İfk hadisesinde; bu durumla karşılaşacak insanlara, zan ile eşlerini yargılamamaları, olaylara mantıklı yaklaşımları ve gerçek haberleri elde edene kadar sıkıntılarını sabırla çözmeleri gerektiğine işaret eder.

Kur'an'da Tahrîm Sûresinin ilk ayeti olan “Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?” ayetinin nüzûl sebeplerinde şu rivayetlere yer verilmiştir. Rivayet göre Hz. Peygamber, eşlerinden Zeynep binti Cahş'ın evinde bal şerbeti içmiş ve bu yüzden onun yanında biraz fazla kalmıştı. Bu durumu kıskanan iki eşi, Aişe ve Hafsa, aralarında kararlaştırıp, Hz. Peygamber yanlarına vardığında kendisinden meğâfir kokusu geldiğini söylediler. Hz. Peygamber meğâfir yemediğini söyledi. “Demek ki balı yapan arı meğâfir yalamış” dedi ve bir daha bal şerbeti içmemeye yemin etti. Sûrenin bu münasebetle indiği rivayet edilmiştir (Karaman ve diğerleri, 2005: 559; Elmalılı, 2007: C. VII, 154; İbn. Kesîr, 1999: C. III, 517; Nesefî, 2005: C. III, 503). Bu rivayette eşlerin birbirlerini kıskanmalarının farklı sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'nın toptancı yaklaşımı iletişim hatasını beraberinde getirmiştir. Toptancılık günlük yaşamda kişilerarası ilişkileri bozan önemli bir çatışma kaynağıdır. İnsanlar farkında olmadan kafalarında taşıdıkları toptancılık yüzünden acı çekebilir ve sonu gelmeyen kavgalara girişebilirler (Dökmen, 2005:96). Burada da önyargılı yaklaşım gerçeklerle örtüşmeyen bir sonucun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eşlerin birbirlerine önyargılı ve toptancı yaklaşımlar da aile içinde iletişim çatışmalarına neden olabilmektedir.

“Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptıklarınızdan pişman olursunuz” (Hucûrat Sûresi, 6). “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır” (Hucûrat Sûresi, 12). Ayetlerde de dikkat çekildiği gibi doğruluğu sabit olmayan birtakım haberlerle hareket etmenin insanı yanlışla götürebileceği ve bunun sonucunun da pişmanlığın ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır.

Bazı müfessirler haset yerine kıskançlık kavramını kullanmaktadırlar. Bu iki kavram birbirlerinin aynısı gibi algılsa da pek çok yönden farklıdır. Kıskançlık olumlu ve olumsuz yönü olan karmaşık bir duygu hali iken, haset ise karşıdaki insanda bulunan özelliği kabullenememe ve ondan bu özelliğin zayi olmasını istemektir. İslam ise hasedi

yasaklarken, mahremiyet duygusunun doğal bir sonucu olarak oluşan kıskançlığı normal karşılamakta aşırı boyutlarını ise yasaklamaktadır.

Hadisler Işığında Kıskançlık

Eşlerin birbirlerini kıskanmaları hadislerde “ğayret” kelimesi ile ifade edilmiştir. Hadislerde karşımıza Allah’ın kullarını kötülüklerden sakınması ve günaha düşmelerini istememesi anlamında bir başka terim daha çıkmaktadır: “Ğayretullah” yani Allah’ın kullarını kıskanması. Kıskançlıkta: Koruma, sahiplenme, değerli ilişkiye tehdit algılanması durumunda gösterilen tepki anlamları vardır. Ğayretullah ise, Allah’ın kullarını yasaklamış olduğu her türlü açık ve gizli yaklaşımlardan uzak durmalarını talep etmesiyle, kulların rahmetinden uzaklaşmalarını engellemeye davet vardır. Burada Allah’ın kullarını sahiplendiğini görüyoruz. Allah’ın kıskançlığı ile insanın kıskançlığı farklıdır. Burada “ğayret” fiilinin “Allah’ın kıskanması” deyiminde kullanılmasına dikkat çekmek istiyoruz.

“Allah’tan daha kıskanç kimse yoktur. Bunun için açık ve gizli bütün kötülükleri haram kıldı. Övgüden Allah kadar hoşlanan kimse yoktur. Bunun için nefsinin övdü” (Buhârî, Nikâh, 107; Müslim, Tevbe, 33; Tirmizî, Daâvât, 98).

“Övgüden Allah kadar hoşlanan kimse yoktur. Bundan dolayı nefsinin övdü. Allah’tan daha kıskanç kimse yoktur. Bunun için açık ve gizli bütün kötülükleri yasaklamıştır” (Müslim, Tevbe, 32). “Şüphesiz Allah kıskançtır. Allah’ın kıskançlığı mü’minin Allah’ın haram kıldığı ile gelmesidir” (Buhari, Nikâh, 107). “Şüphesiz Allah kıskançtır, mü’min de kıskançtır. Allah’ın kıskançlığı mü’minin Allah’ın haram kıldığını yapmasıdır” (Müslim, Tevbe, 36; Tirmizî, Radâ, 14). “Hiçbir kimse Allah’tan daha kıskanç değildir” (Müslim, Tevbe, 36,37).

“Sa’d İbn. Ubâde dedi ki, Ey Allah’ın Rasûlü, eşimle birlikte bir adamı yakalasam, dört şahit getirinceye kadar ona dokunmayacak mıyım? Hz. Peygamber: Evet, buyurdu. Sa’d: Asla, seni hak üzere gönderen Allah’a yemin ederim ki, şahit aramadan önce kılıcımı indiririm. Rasûlullah, şu efendinizin söylediğine bakın! buyurdu. Şüphesiz o kıskanç bir adamdır. Ben de ondan daha kıskancım, Allah da benden daha kıskançtır (Buhârî, Nikâh, 108; Müslim, Lian, 16).

Hadiste, Allah'ın, peygamberin ve kullarının kıskanç olduğuna dikkat çekilmektedir. Ama bu kıskançlıklar farklı farklıdır. Hadis bizlere olaylar karşısında duygusal değil, mantıklı davranmanın gerekliliğine işaret etmektedir. Eğer insan, akli ile değil, tamamen duygusal hareket ederse, haklı olduğu durumlarda bile hataya düşebilir.

Yukarıdaki hadisler çerçevesinde ğayretullah'ı tahlil ettiğimizde kıskançlığın insanda var olan olağan bir duygu olduğunu anlamaktayız. Ama sınırları çizilmiş bir kıskançlık olması gerekmektedir. Allah, kullarının rızasına uygun ameller yapmalarını, gizli ve açık, bütün kötülüklerden uzak durmalarını istemektedir. Kullar açık ve gizli kötülüklerle bulaştığında Allah'ın rahmetinden uzaklaşacağından, Allah kullarının rahmetinden uzaklaşmasını istememektedir.

Hadislerde Hz. Peygamberi hanımlarının kıskandığı ve onun da bu kıskançlık tepkileri karşısında örnek tutumunu görmekteyiz. Kıskançlık bireysel ve sosyal ilişkilere zarar vermediği zaman olumlu yönleri olan bir duygudur. Hz. Peygamber ile eşleri arasındaki bu diyaloglardan alınması gereken pek çok ibretler vardır.

Hz. Aişe anlatıyor: “Hz. Peygamber bir gece yanımdan çıkıp gitmişti. İçime bir kıskançlık çöktü. Geri gelince halimi anladı, kıskandın mı yoksa! dedi. Ben de: Benim gibi biri senin gibi birini kıskanmaz da ne yapar? dedim. Hz. Peygamber, senin şeytanın gelmiş olmalı, buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim şeytanım mı var dedim. Evet, buyurdu. Her insanın şeytanı var mı dedim. Evet, buyurdu. Senin var mı Ya Rasûlallah dedim. Evet, ancak ona karşı Rabbim bana yardım etti de müslüman oldu,” buyurdu (Müslim, Münafikun, 70).

İnsanı, olumsuz davranışlara sevk edecek olaylar her zaman olabilir. Hz. Aişe de kıskançlık duygusunun dışa yansımalarıyla, kıskançlığı fiziksel tepki boyutunda gösterdiği anlaşılmaktadır. Hadiste geçen “her insanın bir şeytanı vardır” ifadesinde, insanı Allah'ın emirlerinden uzaklaştırabilecek veya kulluk sorumluluğuna mani olacak bir tehlikenin varlığına dikkat çekilmektedir. Allah'a olan iman ve kulluk bilinci, bu istenmeyen duyguları bastırdığı anda birey, olumsuz duygularına yenik düşmeyecektir. Hadiste Hz. Peygamber, eşinin kıskançlık tepkisine doğal bir duygu olarak yaklaşmaktadır. Eşini yadırgamıyor, azarlamıyor ve ona kızmıyor. Hz. Aişe'yi kıskandıracak bir olaya sebebiyet vermediği için, onun kıskançlık tepkisinin abartılı olduğuna dikkat çekmektedir ve Hz. Aişe'ye “senin şeytanın gelmiş olmalı” ifadesini

kullanıyor. Hz. Peygamber yersiz bir kıskançlık tepkisinin doğru olmadığına dikkat çekmektedir. Hz. Aişe de O'nu gayet olgun bir şekilde dinleyerek, algılayamadığı durumları ise, O'na soru sorarak çözmeye çalışmaktadır. Hadiste dikkat çeken bir nokta da eşler arasında diyalog ve iletişim vurgusudur.

Ailede oluşan sıkıntılar daima konuşarak, sevgi ekseninde çözümlenmelidir. Pek çok aile bugün sıkıntılarını iletişimle çözmek yerine, sorunlarına mahkemede çözüm aramaktadır. Eğer evlilikte bir sorun oluşmuşsa öncelikle yapılması gereken, problemin tespit edilmesi; sonra da sıkıntıyı aşmak için çözüm yolları aramaktır. Hz. Peygamberin yaklaşımında ise eşlerin birbirini anlaması, iletişime geçmeleri, empati yapmaları ve sorunlarına samimi bir niyetle çözüm aramaları önerilmektedir.

Hz. Aişe kıskançlığını şu şekilde dile getirmektedir: “Hiçbir kadını Hz. Hatice kadar kıskanmadım. Biz evlenmeden üç yıl önce vefat etmişti. Allah Rasûlü ondan bahsederdi. Nitekim Rasulullah'ın Rabbi, ona, Hz. Hatice'yi cennette kamaştan- ibn Mâce: Yani altından- bir evle müjdelemesini emretmiştir. Allah'ın Rasûlü bir koyun keser, sonra Hatice'nin dostlarına dağıtırdı” (Buhârî, Edep, 23, Menâkıbü'l-ensâr, 20; Müslim, Fezâ'ilü's-sahabe,74).

Hz. Aişe, “Hz. Peygamberin hanımlarından sadece Hatice'yi kıskandım. Ama onu göremedim. Rasûlüllah bir koyun kestiğinde: Onun etinden Hatice'nin dostlarına da verin! buyururdu. Aişe, bir gün Rasûlüllah'a öfkelenim, Hatice diyorsun! dedim. Allah'ın Rasûlü şöyle buyurdu: Ben onun sevgisiyle doluyum” (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20; Müslim, Fezâ'ilü's-sahabe, 75; Tirmizî, Birr, 70, Menâkıb, 61) buyurdu.

Burada eşlerin daha önceki ilişkilerden bahsetmesinin kıskançlığa neden olacağına örnekleri sergilenmektedir. Kıskanan eş, sevgi paylaşımını kabullenememektedir. Hâlbuki Hz. Hatice daha önce vefat etmiştir. Aişe'nin evliliğine bir tehdit oluşturmamaktadır, sadece duygu boyutunda bir özlem dile getirilmektedir. Ama Hz. Peygamberin onu özlemesi ve hatıralarını canlandırmasını bile kabullenemediğini görmekteyiz. Hz. Peygamber, vefat eden eşi Hatice'nin dostlarını hatırlaması, onlara ikramda bulunması, eşinin sevdiklerini sevmesi kaybettiği eşine bir vefa örneğidir. Hak eden insana her zaman değer vermek, onu unutmamak ve yapılacak güzel işlerle onu hatırlamak peygamber yaklaşımıdır.

Hiz. AiŒe anlatıyor: Rasûlullah'ın huzuruna gelmek için Hatice'nin kardeŒi Hâle izin istedi. Allah'ın Rasûlü izin isteyeniy tanıyıp, sevindi ve buyurdu ki, Allah'ım bu Hâle. (Hz.AiŒe) Kışkandım ve dedim ki, KureyŒin bu fukarasını niçin anıyorsun? Yanakları kızarmış, bacakları çökmüş. Allah sana ondan daha güzelini verdi (Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20; Müslim, Fezâ'ilü's-sahabe, 78).

İnsan, sevdiğinin hatıraları karşısında bile mutlu olabilmektedir. Vefat eden eŒe karşı duyulan saygı ve özlem bile diğere eşin kıskançlık duygularını kabartmaktadır. Burada eŒi aşırı sahiplenme duygusu öne çıkmaktadır. Duygu boyutunda bile olsa, eşler sevgi dağılımını kabullenememektedir.

“Hz. AiŒe anlatıyor: Safiye gibi güzel yemek yapanı görmedim. Bir defasında Rasûlullah benim odamda iken, Safiye ona yemek yapıp göndermişti. Çok şiddetli bir kıskançlık hissettim. Öyle ki beni bir titreme sardı. Gidip kabını kırdım, sonra da pişman oldum ve: Ey Allah'ın Rasûlü dedim, yaptığım hareketin kefareti nedir? “Tabağa aynıyla tabak, yemeğe misliyle yemek” buyurdular (Ebû Davud, Büyû, 91)”.

Eşler kendilerine rakip algıladıkları ve kendisinden becerikli olan kimseleri kıskanmaktadırlar. Birey, kendisinden daha donanımlı ve becerikli birisini ilişkisine tehdit olarak algılamaktadır. Birden fazla evlilik durumunda eşler daha kıskanç olmaktadır. Hatta bu kıskançlık duygusal, bilişsel ve fiziksel olarak kendisini hissettirmektedir. “Öyle ki beni bir titreme sardı” ifadesi duygusal ve fiziksel tepkinin dışı yansımasıdır. Yersiz bir kıskançlık tepkisinin sonucunda pişmanlık duyulduğu yine hadiste öne çıkan mesajlardır.

Hiz. Peygamber ise bu tepki karşısında eşinin yaşadığı duygu yoğunluğunu büyük bir olgunlukla karşılamaktadır. Eşiyile konuşarak, yersiz tepki gösteren eşini cezalandırma yoluna gitmemiştir. Osmanlı mecelle hukukunda bir kaide vardır: “Zarar vermek yoktur, zarara zararlarla karşılık vermek de yoktur” (Mecelle: 15). Hiz. Peygamber, eşinin tepkisi sonucu oluşmuş olan zararın, karşılanmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Eşler, kıskançlık tepkileri sonucunda karşısındaki insana ne tür bir zarar verdilerse, verdikleri bu zararı telafi etmekle yükümlüdürler. Yine hadis bizlere, yersiz bir kıskançlığın maddi ve manevi pek çok yıkıma sebep olduğunu göstermektedir. Bu yıkıma sebep olanın ise yapması gereken akliselim ile verdiği her türlü zararı tazmin etmesidir.

İslam Âlimlerinin Kıskançlığa Bakışı

İslam, toplumun temeli olan aile müessesesini teşvik etmiş ve bu kurumun sağlam temellere oturması için birçok kanunlar koymuştur. Ailenin, bir aile içi bir de aile dışı olmak üzere iki farklı yönü vardır. Ailede aynı çatı altında daha çok duygusal yaklaşımlar ve samimi ilişkiler ön plandadır. Aile içinde ve dışında bütün aile fertlerinin vazifesi ailenin namusuna hanel getirecek her türlü davranıştan uzak durmalarıdır.

Kıskançlık, duygu, düşünce ve davranış boyutu olan bir tutumdur. İslam âlimleri de kıskançlığı namus algısıyla ilişkilendirmiştir. Eşi koruma, sahip çıkma ve aidiyet anlayışı içinde eşlerin kıvamında kıskanç olmalarının gerekliliği vurgulanmıştır. Eğer bir birey eşini kıskanmıyorsa, ona gelecek maddi ve manevi sıkıntılara karşı eşini korumuyorsa, bu durumu olağan karşılanmamıştır. Kıskançlık duyması gereken yerde kıskançlık tepkisi göstermeyen bir insanın, psikologlar normal olmadığını belirtip, bu durumun “psikolojik körlük” olduğunu ifade etmişlerdir (Pines, 2003: 71).

Kişinin ailesini koruması ve sahiplenmesi yönünde göstereceği bir eksikliğin ailenin hassas dengelerini sarsacağı vurgulanmıştır. Dinin çok çirkin gördüğü zinaya düşme tehlikesinin varlığı gündeme gelmiştir. “Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur” (İsrâ Sûresi, 32). Bu konunun ihmali, aile kurumunun iffet anlayışına zarar verir, zina tehlikesinin habercisidir. Toplumsal anlamda birey namusunu koruma ve eşini sahiplenme açısından kıskanç olması gerektiği şeklinde bir beklenti vardır.

Namus algısındaki kıskançlık sevginin ifadesidir. İnsanın başkalarıyla paylaşamayacağı değerler vardır. Namus ve şeref de bu değerlerdendir. Sahip olduğumuz malları, severek başkalarına ikram edebiliriz. Fakat şerefimizi ve bize emanet edilen hanımlarımız, kızlarımızın namusunu başkalarına peşkeş çekemeyiz (Temel, 2006: 200). Aile hayatı hassas dengeler üzerine kurulmuştur. Bu dengeleri korumak yuvanın selameti bakımından şarttır. Aileyi ayakta tutan birtakım değerler vardır. Kişi ancak bu değerler sayesinde insandır. İnanç, düşünce, şahsiyet, şeref ve iffet gibi değerlerin korunması için titizlik göstermek, bu değerleri kaybetme endişesi taşımak insan olmanın gerekliliğidir.

“Allah (c.c)’ın nefret ettiği kıskançlık, herhangi bir şüphe ve leke olmadığı halde kişinin ev halkına karşı kıskanç davranmasıdır” (Ebu Davud, Cihat, 114). Bu davranış, Allah’ın ve Rasulünün yasakladığı zannı içermektedir. Hz. Ali, ailene karşı aşırı derecede kıskanç olma, sonra bundan dolayı kötü işler yapmakla suçlarsın! demiştir. Yeminle söylüyorum! Erkeğin hanımını kıskanmasının da bir sınırı vardır. Kişi bu sınırı aştığı zaman görevinde kusurlu ve hakkı çiğnemiş olur. Hasan Basrî der ki: “Kadınlarınızı güçlü erkeklerin arasında sıkışmaları için mi çarşılara gönderiyorsunuz! Allah (c.c) kadınlarını kıskanmayanların yüzünü karartsın” (Mekkî, 2003: C. IV, 462).

Gazzâlî; kıskançlığı, sonu kötülüğe varacak hareketlere göz yummamak, vesveseye kapılmamak, iğneden ipliğe inceleyip durmamak olarak değerlendirmiştir. İnsanın eşini kıskanması güzel olan bir davranıştır ama bu kıskançlık şüphe ve vesveseye varacak boyuta gelirse bunun hoş olmadığına dikkat çekmiştir (Gazzâlî, 1985: C. II, 121).

İbn Hazm; kıskançlığı, hayvanlarda ve insanlarda doğuştan bulunan bir duygu olarak görür ve bu duygunun zaafa uğramasının veya ortadan kalkmasını fitratın bozulması, ahlakî gerileme ve çöküntü şeklinde değerlendirir. Gazzâlî insanın şeref ve haysiyeti için yerinde kıskançlığın gerekli olduğunu ifade etmiştir (Hökelekli, 2002: 496).

Elmalılı, kıskançlıkla haset arasındaki ilişki ve farklılıklara dikkat çekmektedir. Kıskançlığı nâm ve namusa eksiklik verecek halden korumak olarak açıklamaktadır. Eşlerin birbirlerini kıskanmaları övülmüştür. Hamiyet anlamında bir duygudur. Feyizlenme, ilerleme, kemâle erme, iffet, hakkın korunması, nimetin muhafazası onunla mümkündür (Elmalılı, 2007: C. X, 190).

Ateş ise kıskançlığı namus algısıyla ilişkilendirmiştir. Ona göre, kıskançlık namusa düşkün olmaktır. Erkeğin, karısını başka erkeklerden kıskanması, onu sevmesinden ve namusuna düşkün olmasından ileri gelir. Ölçülü kaldıkça iyi bir meziyettir. Fakat birinin karısını, kocasını, evladını, malını, güzelliğini, mevkiini, ilmmini çekememek kıskançlık değil hasettir (Ateş, , 19???: C.XI , 201).

Bilim dünyası genel itibariyle kıskançlığın bütün kültürlerde ortak bir duygu olduğuna işaret etmektedirler. İslam âlimleri aile fertlerinin aşırılığa kaçmadan birbirlerini kıskanmalarını tavsiye etmişlerdir. Kıskançlığa aidiyet ve sahiplenme duygusu çerçevesinde bakmışlardır. Hatta dinin ve toplumun en çirkin yasak olarak kabul ettiği

tablolarla kıskançlığı karşılaştırmıştır. Halk arasında: “Domuz eti yiyen eşini kıskanmaz.” diye bir anlayış geliştirilmiştir. Yani eşi kıskanmamak kötü ve yasak olan, dinin doğrulamadığı bir davranış ile özdeşleştirilmiştir.

“Kıskançlıklardan öyleleri var ki, Allah (c.c) onlara buğzeder. O da, ortada şüpheyi gerektirecek bir şey yokken, kadına fuzuli zahmet vermektir.” buyrulmuştur. Çünkü bu kötü zandan başka bir şey değildir. Allah bunu yasaklamıştır. Hz. Ali: “Fazla kıskançlık yapma! Zira bu yüzden kadını fenalığa sevk edersin.” dedi. Yerinde kıskançlık makbul ve lazımdır. “İsrâ gecesi, cennette bir köşk gördüm. Etrafında bir cariye vardı. Burası kimindir? diye sorduğumda, Ömer’indir, dediler. İçine bakmak istedim fakat ya Ömer, kıskançlığını hatırlayarak vaz geçtim, buyurdu. Hz. Ömer ağlayarak: “Size karşı da kıskançlık mı duyacaktım, Ya Rasûlallah! dedi. Hasan Basrî: Nasıl olur da ailelerinizi sokaklara gönderirsiniz, müşrikler arasında gezerler. Kıskançlığı olmayanı Allah kınamıştır, dedi (Gazzâlî, 1983: C. II, 120-121).

Kınalızâde Ali Efendiye göre aşırı kıskançlık, daha çok kadınlara has bir durumdur. Erkeklerin bu durumu dikkate alması gerekir. Özellikle çok kadınla evlilik durumunda bu durum ortaya çıkar. İbn Kayyim el-Cevziyye kıskançlık duygusunun erkeklerde daha çok olduğunu belirtir. Ona göre kadının kıskançlığı, onun tabiatındaki gücün dışa vurmasından ziyade kocanın çok evli olduğu aile düzeni içerisinde yaşanmaktan dolayı ortaya çıkar. Dini ve toplumsal düşüncelere bağlı olarak kadın kocasını başka kadınlarla paylaşmaya alışabilir. Erkek için böyle bir durum söz konusu değildir (Hökelekli, 2002: 497).

Bazı kıskançlıkları Allah sever, bazılarını da sevmez. Sevdiği kıskançlık, bir şüphe neticesinde olan kıskançlıktır. Sevmediği kıskançlık ise, ortada şüphelenecek bir şey yokken, yapılan kıskançlıktır. Her şeyde olduğu gibi kıskançlık konusunda ölçülü olmak temel prensip haline gelmelidir. Yersiz bir kıskançlıkla eşini evden dışarı çıkarmayan, pencereden bakmasına, tüllerini bile açmasına müsaade etmeyen bir eşin bu davranışının normal olduğunu kimse iddia edemez. Bu durum aşırı kıskançlık göstergesidir. Ama kesin bilgi içermeyen, tamamıyla varsayım ve kuşkulara dayanan birtakım yaklaşımlarla insanların eşlerinin özgürlüklerini kısıtlamaları ve onlara dünyayı yaşanmaz hale getirmeleri kesinlikle yanlış bir tutumdur.

İslam âlimleri kıskançlığı değerlendirirken, kıskançlığı sadece erkeğin hamımını kıskanması olarak konuyu ele almıştır. Hâlbuki kıskançlık çok yönlü ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın ele alınması gereken bir tutumdur. İslam âlimleri yakın zamana kadar genellikle erkek oldukları için, kıskançlığı erkek bakış açısıyla değerlendirmişlerdir. Günlük olaylarda, çokça şahit olduğumuz, kıskançlık krizi sebebiyle eşine zarar veren pek çok kadın haberlerini okumakta veya bu olaylara şahit olmaktayız. Burada kıskançlığa kadın ve erkekte var olan, olumlu ve olumsuz sonuçları olabilen bir gerçek olarak meseleye yaklaştığımız zaman bilimsel anlamda çok daha faydalı sonuçlar elde edilecektir.

Kıskançlık gereklilik açısından bir tuz gibidir. Az olması yetersizliğe, aşırı olması ise dengesizliğe sebep olur. Hiç kıskanılmayan eş “acaba eşim beni sevmiyor mu?” diye yanlış bir tutum da sergileyebilir. İslam da yersiz bir kıskançlığı yıkıcı sonuçlar doğuracağından yasaklamış ve kul hakkıyla ilişkilendirmiştir.

Yersiz kıskançlıklarla eşine zarar veren, onun özgürlüğünü kısıtlayan ve eşini hem psikolojik hem de fizyolojik olarak yıpratın kimselerin kul hakkı fiilini ihlal ettiğini bilmesi gerekir. Bu durumlara sebebiyet vermemek için, ailede güven ortamının oluşması, iletişim, eşlerin birbirlerini anlamak için çaba sarf etmeleri, birbirlerinin gizli yönlerini ortaya çıkarmamaları ve aile mahremiyetini korumaya dikkat etmeleri aile saadeti açısından göz ardı edilmemesi gereken gerçeklerdir.

BÖLÜM 2: İNSAN VE KISKANÇLIK

2.1. Genç ve İlk Yetişkinlerin Psiko-Sosyal Özellikleri

Gelişim bir süre devam eden, değişim ise hayat boyu devam eden bir süreçtir. Her dönemin kendine ait psiko-sosyal özellikleri vardır. Bu süreç yaşam boyu değişimdir. Yakın bir zamana kadar insanın dünyaya geldikten sonraki süreç incelenirken, artık gelişimin seyri doğum öncesine hatta anne karnındaki ilk âna kadar uzanmıştır.

Nils G. Holm (2004) gelişimle ilgili şunları söyler: Gelişim psikolojisi, önceleri bireyin yetişkinlik dönemine kadar devam eden olgunlaşma süreciyle ilgileniyordu. Günümüzde, hamileliğin başlangıcından bireyin ölümüne kadar geçirdiği tüm değişimleri kapsamaktadır (Holm, 2004: 83). Bu değişim ve gelişim çerçevesinde araştırma konumuz olan genç ve ilk yetişkinlerin psiko-sosyal özelliklerini incelemeye çalışacağız.

2.1.1. Gençlerin Psiko-Sosyal Özelliği

Bu dönem psiko-sosyal pek çok değişikliğin ve gelişimin yaşandığı, heyecanın, hareketin, kararların çok hızlı olduğu, ergenlik ile yetişkinlik arasındaki bir geçiş dönemidir. Genç bu döneme çok şeyler sığdırmıştır. Gencin fiziki alandaki değişiklikleri onu toplumsal ve duygusal anlamda da pek çok yeniliklere götürmektedir.

Gençlikle ilgili farklı söylemler olsa da genellikle, çocuklukla erişkinlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemidir. Ergenlikle başlayan hızlı büyüme gençlik çağının sonunda bedensel, cinsel ve ruhsal olgunlukla biter. Genellikle ilk ergenlik belirtileriyle başlayan gençlik çağı, büyümenin durmasına kadar sürer. Birleşmiş Milletler Örgütünün tanımına göre genç, 15-25 yaşları arasında, öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişidir. Çağdaş toplumlarda erişkinliğe geçişin belli bir yaş sınırı yoktur, çünkü geçiş törenleri çoktan bırakılmıştır. Bunun yerine evlenme ve seçme-seçilme yaşları belirtilmiştir. Çoğu ülkede 18 yaşında bir genç yasalara göre erişkindir, rüştüne ermiştir. Dilerse ana babanın evinden ayrılabilir, dilediği ile evlenebilir, sözleşme imzalayabilir, askere gidebilir (Yörükoğlu, 2007: 13-14; Köknel, 2007: 200). Havighurst genç yetişkinlik dönemini 18-35, Erikson 20-40 olarak almıştır (Onur, 2006: 101).

Ergenlik çağının organik belirtisi “bülûğ” olayıdır (Köknel ve diğerleri, 2007: 202). Bir araştırmada ülkemizde bu dönem, kızlarda en erken 10, en geç 18; erkeklerde en erken 9, en geç ise 19 olarak tespit edilmiştir. Bülûğa erme dinde sorumluluğun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Ergen din nazarında yetişkin statüsünde yer alır. Artık dinin emir, yasak, görev ve kuralları çerçevesinde davranışlarının sorumluluğunu yüklenmiş birisidir (Hökelekli, 2005: 266).

Ergenlik, hızlı büyüme ve gelişmenin olduğu kız-erkek cinsel özelliklerinin belirlediği 2-3 yıllık ilk gençlik dönemini kapsar. Genellikle ergenlik ve gençlik çağı en sağlıklı yaşam dönemidir. Çocukluk hastalıkları geride kalmıştır. Hızlı büyüme, ergenlerin kalori gereksinimlerini artırır. Gençler hızlı beden değişmelerine karşı farklı tepki verirler. Kiloları, boyları, fiziki değişiklikleri kendileri için sevinç veya üzüntü kaynağı olabilir (Yörükoğlu, 2007: 36; Hökelekli, 2005: 266).

Kızların erkeklere göre hem fiziki gelişimleri hem de cinsel kimliği kazanmaları 1-2 yıl daha erkendir. Kızlar genellikle 18 yaşına kadar fiziki gelişimini tamamlarken, erkeklerin fiziki gelişimi 21 yaşına kadar devam eder (Selçuk, 2005: 35; Cüceloğlu, 2008: 345). Kızlar erkeklere oranla ergenliğe daha erken girmeleri bu dönemin getirmiş olduğu bazı psiko-sosyal sıkıntılarla da daha erken baş etmelerini zorunlu kılacaktır. Fiziki olarak ani gelişmeye karşı ergenin psikolojik olarak bu değişime hazır olmaması bu dönemin daha çalkantılı geçmesine neden olmaktadır.

Birçok erkek en yüksek boya 21 yaşında ulaşır. Vücut 19 ila 26 yaşları arasında en azından kas ve iç organları hesaba kattığımızda, maksimum fiziki potansiyele ulaşır. 25-30 yaşlarında yetişkinler kas gücünün en üst düzeyindedirler (Onur, 2006: 114-116; Köylü, 2004: 55). Bedensel fonksiyonların yaşlanma sonucu nasıl değiştiği üzerinde araştırma yapan psikologlardan biri de Shock'dır. Shock, insan bedeninin en verimli çalışma devresinin 25-30 yaşları arasında gerçekleştiğini gözlemiştir. Otuz yaşından sonra bireyin bedensel faaliyetlerinde yavaşlama başlar. Bu yavaşlama bireyin organlarının yenilenmemesinden kaynaklanır (Cüceloğlu, 2008: 336; Onur, 2006: 114-115).

Bu yaşa kadar ciğer ve kalpte bol miktarda yedek hücre bulunur. Otuz yaşından sonra yedek hücre sayısı azalır. Harcanan hücrelerin yerine yenisi konmaz. Azalan hücreler kalp ve ciğer kapasitesini düşürür. Bireyin bedensel ve zihinsel faaliyeti, hücre kaybının

az ya da çok olmasını etkiler. Bedenen faal olan insanlarda hücre kaybı az olur. Zihinsel faaliyette bulunan kişiler, zihinsel faaliyette bulunmayan kişilere göre daha az hücre kaybeder (Cüceloğlu,2008: 366). Bu açıdan bakılırsa 30 yaş insan hayatında bir değişim noktasıdır.

Toplumlar, hem yazılı kurallara hem de yazılı olmayan normlara sahiptir. Bunlar, erkeklerin ve kadınların nasıl davranmaları gerektiğini, üstlenmeleri gereken ya da üstlenmelerine izin verilen rolleri ve hatta hangi kişisel özellikleri edinmelerinin uygun olacağını belirler (Atkinson ve diğerleri, 2008: 98). Genç kız ve erkekler cinsiyete özgü beceri ve davranışlar geliştirirler. Toplumun beklentisi de bu doğrultudadır.

Hem kızlarda hem de erkeklerde büyüme belli bir sırayı takip eder. Eller ve ayaklar ilk büyüyen organlardır. Daha sonra kollar ve bacaklar, en son olarak beden gelişir. Bedensel gelişim sırasında kızlarda kas gelişimi, erkeklere göre ikinci plandadır. Erkeklerin kaslarında gelişme daha belirgin olur, kızlarda ise yağlanma daha fazladır (Cüceloğlu, 2008: 346).

Bu dönemdeki fiziki gelişimde boy ve kilodaki değişiklikler göze çarpmaktadır. Kızlardaki boy uzamaları 18 yaşına kadar, erkeklerde ise 22 yaşına kadar olur. Bu dönemde hızlı kilo artışları görülür, dönemin sonlarında ise kemik ve kas gelişimi tamamlanmıştır (Selçuk, 2005: 36). Beden yapısıyla akla gelen en önemli gelişmeler, boy ve ağırlık artışıyla iskelet ve kas gelişimi, iç salgı sistemindeki gelişim ve çeşitli organlarda görülen büyümelerdir (Yavuzer, 2002: 264). Her iki cinste de yüzde değişimler olur. Çene ve burun daha öne çıkar ve dudaklar daha dolgunlaşır. Kalp, ciğerler ve sindirim sisteminde gelişmeler olur (Hökelekli, 2008: 41) 30 yaş ise yeni bir dönemin başlamasıdır. Bu yaştan sonra yedek hücre sayısı azalır. Harcanan hücre artık kendini yenileyemez. Bu da bireyin organlarında yavaşlamaya sebep olur (Onur, 2006: 114-115; Cüceloğlu, 2008: 336).

Gencin kendine özgü oluşturduğu çirkinlik ve güzellik kavramı, kaygı ve endişe ile neşe ve sevinç arasında gidip gelen duygusal gelişmeler olur. Gençlik çağında çirkinlik ve güzellik kavramının oluşmasında çocukluk çağı yaşantıları ve ailenin tutumu önemli rol oynar (Köknel, 2007: 201).

Ergenliğe erken girenlerin zeka ilerlemesi geç girenlere göre daha hızlıdır. Bu farklılık 10-16 yaşları arasında belirgindir. Bu yıllarda zeka testi sonuçları dalgalanma göstermekte, ondan sonra dengelenmektedir. İlk gençlik döneminde kızların zeka ortalamaları erkeklerinkinden biraz daha yüksek bulunmaktadır. Kızlar dil gelişmesiyle ilgili sözel testlerde daha başarılı olmaktadır. Erkeklerin zeka testi sonuçları ise kızlara göre farklılık göstermektedir. Ancak ergenlikten sonra erkekler aritmetik yeteneğinde öne geçmektedir. Gencin ailesi ve yetiştiği ortamla zeka arasında sıkı bir bağlantı vardır. Zeka sürekli eğitim ve işlemeyle gelişir (Yörükoğlu, 2007: 47-48).

Fiziki değişiklikler gençlerde farklı tepkilere neden olur. Bu dönemde ilgiler artmıştır. Evde oturmak onlara işkence gibi gelebilir. Kendilerine örnek model aradıkları bir dönemdir. Sürekli değişen bu hayranlıklar gencin ileride ne olmak istediği ile ilgilidir. Özellikle ilk ergenlikte son derece asi ve hırçın olabilir. Başına buyruk olmak ister. Gençlik çağı kendi kendisiyle aşırı ilgilenme çağıdır. Bu, gençlerin tasa, kaygı ve kuruntularının çeşitliliğinden, çokluğundan kolayca anlaşılır (Köknel, 2007: 201; Yörükoğlu, 2007: 40-42).

Ergenlik dönemine göre kişinin olgunlaştığı, duygu ve heyecanlarındaki taşkınlıkların azaldığı, dengeli olma halinin arttığı ve yetişkinlerle ilişkilerde düzelmeler olduğu görülür (Peker, 2003: 174). Soyut düşünme yeteneğinin de gelişmesiyle birlikte genç hayata daha mantıklı bakmaya başlar. Ergenlik sonrası fiziki durum artık şekillenmiştir. Genç yeni durumuna her geçen gün daha fazla intibak etmektedir.

Bu dönemin başlarında gençte kimlik sıkıntısı yaşanabilmektedir. Ancak Erikson'un ifade ettiği gibi kimlik bunalımı bütün gençlere genellenebilecek bir problem değildir. Ama yapılan araştırmalar bu görüşü doğrulamaktadır (Selçuk, 2005: 62; Atkinson ve diğerleri, 2008: 109; Holm, 2004: 100). Ergenlikteki hızlılık iyice yavaşlamış ve genç artık "ben kimim?", "ben neyim?" sorularını kendisine yöneltmeye başlamıştır. Artık kendi kimliğini oluşturma yönündeki faaliyetleri öne çıkmaktadır. Bu dönem yaklaşık 20 yaşına kadar devam eder. Kimlik krizi olan gençler, yaşamın belli başlı alanlarında tutarlı bir benlik duygusu ve kendi varlığını değerlendirmesi için gerekli içsel ölçütler edinemez.

Genç bu kararsızlık döneminde kendisine bir arkadaş grubu oluşturur. Ana baba ile paylaşamayacak birtakım deneyimlerini arkadaşlarıyla paylaşır. Bu dönemde anne

baba ile gençlerin kontrolü ele geçirme mücadeleleri vardır. Yakın ve samimi bir arkadaşına sahip olamama da gencin yalnızlık duygusuna kapılmasına sebep olur. Zorunlu olarak çevre değiştirenler kendilerine yeni bir ortam kurana kadar kendilerini yalnız hissederler (Selçuk, 2005: 62; Köknel ve diğerleri, 2007: 2002; Hökelekli, 2008: 46-49). Bu dönemde sosyalleşme hızlı bir şekilde gelişir. Sosyal konulara ilgi artar. Sosyal konulardaki ilk etkilenmelerde arkadaş ortamının etkileri daha fazladır.

Özdeşleşme ve arkadaşlık bu devrede sosyal ve duygusal gelişimin iki ana yönünü oluşturur. Her konuda dengesizlik içinde olan ve denge oluşturmaya çalışan genç, arkadaşlık konusunda dengesizlik içinde değildir. Bu yaşlarda yaşlılarının genç üzerindeki etkisi, çoğu kez ailenin etkisi kadardır (Cüceloğlu, 2008: 360).

Artık gençteki mükemmel anne baba imajı giderek etkisini azaltır. Kendini evrenin merkezinde güçlü gören genç, ana babasını etkisiz, güçsüz ve yetersiz görmeye başlar (Köknel ve diğerleri, 2007: 202). Bu bireyin kendisini etrafındakilere kabul ettirme sürecidir aynı zamanda zihni gelişme ile kendi dünyasında oluşturmaya çalıştığı doğrularla anne ve babanın doğrularının çatışmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyalleşme bazen o kadar uç noktaya gelir ki, genç artık bağımsızlığını ilan ederek, evden kopar ve çevreye yönelir. Düşünme yeteneğinde sıçrama meydana gelir. İlgi alanı genişler ve çeşitlilik kazanır. İleride seçeceği meslekle ilgili konulara eğilir. Bir şeyler yapmak, başarılı olmak, kendini kanıtlamak eğilimi güçlenmiştir. Bu dönemde gençlerin kaygılarını şu cümlelerde toplamak mümkündür: Sağlıkla, kişiliği ile, aile ve ev ile toplum içindeki durumuyla, kız erkek arkadaşlığı ile din ve ahlak ile ilgili konularla, okullarla, meslek seçimiyle ilgili pek çok kaygıları bulunmaktadır (Selçuk, 2005: 62; Yörükoğlu, 2007: 43-45; Tavukçuoğlu, 2000: 209).

22-30 yaşlarında genç, evlilik, meslek edinme ve dış dünyaya ait toplumsal mukavelelerin yerine getirilmesiyle uğraşacaktır. Bu anlamda benlik ve çevre yeniden gözden geçirilecek, ideal standartlardan daha reel olanları seçip, bu tercihlerini hayat tarzı olarak benimsemeye çalışacaktır (Mehmedoğlu, 2005: 62). Erikson'un teorisine göre, kişisel bir kimlik duygusu oluşturmak, gençlik döneminin başlıca görevidir (Atkinson ve diğerleri, 2008: 114). Genç bu dönemde idealisttir. Toplumdaki yerini ve rolünü bulma ihtiyacı gençlerin en güçlü güdülleri arasında yer alır. Kişiliğine yapılan olumsuz tavırlara karşı tepkileri daha çok şiddete yönelik olur. Kendi iç dünyasını

düzene koymaya çalışırken, içinde yaşadığı çevredeki tutarsızlık, belirsizlik ve hızlı değişimler gençte ciddi sıkıntılara yol açar. Kendi doğruları çerçevesinde hareket ederler. Hatta aile büyüklerinin nasihatlerine bile kulak vermezler. Bireyin içinde bulunduğu sosyal grup veya bağlandığı liderin yönlendirmesine daha çok bağlıdırlar.

Gençler hızlı beden değişimlerine karşı değişik tepkiler verir. Bunların bir bölümü sevinç bir bölümü de üzüntü kaynağı olabilir. Evdeki kurallar genç için bazen sıkıntı kaynağı olur, bazen de evden uzaklaşmasına sebep olur. Bununla birlikte geçici hevesleri çoğalmıştır. Yetişkin boyutlarına ulaşmış bedende çocuksu davranışlar sergiler.

Sosyalleşme, bazen kendini toplumsal olay ve politikada gösterir. Genç, özdeşim kurduğu kimselerin cümleleri ve yaklaşımlarıyla tartışmalara katılır. Genç aykırı olmaya çalışarak adeta ben de varım der. Özellikle anne ve babasının öğütlerine aykırı fikirler geliştirir. Bu davranış “ben büyüdüm adam oldum ” dercesine bir haykırıştır. Bu dönemde genç kendisiyle ve çevresiyle sürekli savaş halindedir. Kimi gençlerde bu süre uzun, kimisinde daha kısa olabilir.

Hızlı beden gelişmesiyle birlikte gelen cinsel uyanış, genci hazırlıksız yakalamakta ve bunaltmaktadır. Bedensel büyüme ile duygusal gelişim arasındaki dengesizlik davranışlara yansımaktadır. Genç içten gelen saldırganlık ve cinsel dürtülerin baskısı altında bunalmakta, kendisi için yeni ve yabancı olan bu duyguları bir düzene sokmaya çalışmaktadır. Tepkilerdeki iniş çıkışlar ve davranışlardaki bu tutarsızlıklar hep bu uyum arayışı içindir (Yörükoğlu, 2008: 379).

Genç arkadaş grubuyla çok içli dışlıdır. Arkadaşlarının tutarsız davranışlarını körü körüne destekleyebilir. Bu davranışın altında bağımsızlık duygusu vardır. Ailesinin arkadaş grubuna yönelik eleştirilerine pek katılmaz ve farklı tepkiler gösterebilir. Bu tepkiler her gençte farklı boyutlardadır.

Gençliğin ruhsal ve toplumsal sorunlarına bakıldığında pek çok başlıkta inceleme fırsatı bulunabiliyor. Duygusal olgunluğundan, karşı cinse olan ilginin artması, genel sosyal olgunluk, zihinsel olgunluk, bağımsızlık isteği, ekonomik özgürlüğün başlaması ve yetişkinler gibi boş zamanı değerlendirme isteği gibi pek çok başlıkta inceleme fırsatı bulunabilmektedir (Yavuzer, 2002: 284).

Genç yetişkinlik çağında bir eş seçme, evlendiği kişi ile hayatını sürdürebilme, ana baba olma, çocuk yetiştirme, ev idare edebilme, geçim sağlayacak bir iş sahibi olabilme, sosyal sorumluluklarını karşılayabilme, durumuna uygun bir sosyal gruba katılabilme bu dönemde genç yetişkinin karşılaştığı sıkıntılardır (Baymur, 1994: 63). Genç bu kararları almada ve uygulamalarında bazı sıkıntılarla karşılaşabilir. Genç hayatta mücadele etmesi gereken pek çok konu karşısında kendisini bazen yetersiz hissedebilir. Bu durumda yapılan vaadlere kapılıp, yanlış kararlar verebilir. Bu dönemde kararlar daha çok duygusal ağırlıklıdır.

Gençlik çağında ortaya çıkan değişikliklerin tümü olumsuz değildir. Gencin düşünme yeteneğinde bir sıçrama olur. İlgi alanı genişler ve çeşitlilik kazanır. Seçeceği meslekle ilgili konulara eğilir. Sosyal sorumluluk bilinci gelişir ve ülke yönetimi için düşünceleri oluşur. Hiçbir şeyi beğenmez tutumu giderek, yerinde eleştirilere ve yorumlara dönüşür. Duygu ve düşüncelerini inançla savunur. Haksızlıklara karşı acımasız bir tavır takınır. Yaşanan gerçeklere pek aldırmadan olumsuzlukların birden değişmesini ister. Amaç uğruna kendine ve başkalarına zararı dokunan eylemlere alet olabilirler (Yörükoğlu, 2008: 381).

Artık gittikçe evlilik yaşı ilerlese de evliliklerin bir kısmı bu dönemde yapılır. Evlilik hayatın önemli bir aşamasıdır. İki farklı insanın aynı çatı altında buluşması ve hayatı paylaşmaları birtakım fedakârlıklar gerektirir. Evliliğin ilk yıllarında da farklı uyum problemleri yaşanır. Bu bazen eşlerin kendileri arasındaki uyumsuzluktan bazen de ailelerin müdahaleleri sonucu oluşan problemlerden kaynaklanır. Yeterli psiko-sosyal gelişime sahip olmayan genç bu durum karşısında bocalayabilir.

Kişinin kimliğinin oluşmasındaki en önemli etkenlerden biri de dindir. Bu dönem dini duyguların kişide yerleştiği bir zaman dilimidir. Ergenlikteki çeşitli şüpheleri durulmuş, soyut düşüncenin gelişmesiyle beraber, dini kararsızlıklardaki şüpheleri giderici adımlar atılmaya başlanmıştır.

Modern toplumda fikrî nedenlerle dine en çok ilgi duyanlar ileri yaştaki ergenlerdir (Mehmedoğlu, 2004: 91). Genç 21 yaşına kadar devam eden süreçte dini anlamda şüphecilikten kurtulur ve dini inançlarında kararlılık görülmeye başlar. Ancak din konusundaki problemleri henüz tam bir çözüme kavuşmamıştır. Bazı gençler, çocuklukta dini inançları ile genişlemiş bilgilerini bağdaştıramazlar ve dini ya

tamamen reddeder veya bazı noktalarını reddedip bazı noktalarını kabul ederek inançlarını sürdürürler. Büyük çoğunluğu ise hayatlarında dinin yerini, ihtiyacını duyar ve daha önceki inançlarını olduğu gibi ya da çok az değişikliğe uğratarak benimserler (Peker, 2003: 174; Hökelekli, 2005: 280; Kula, 2003: 127). Fowler, 17-30 yaş aralığındakileri kendi ben'i, dünyadaki ideal ve görevleri üzerinde eleştirel yaklaşım gösterebileceklerini ifade etmiştir (Holm, 2004: 97).

Genç, artık din konusunda kendi tutumunu tam olarak belirleyecek zihni ve duygusal olgunluğa ulaşmıştır. Bu devrede, din ile ilgili tercihler ve kararlar kendini açıkça gösterir. Gençlik döneminde yeni bir kişilik oluşturma çabası içerisinde yaşanan olaylar yeniden gözden geçirilerek genç tarafından sorgulanmakta, anlaşılmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

Kişi gençlik döneminde artık hayatının sonuna kadar ufak tefek değişikliklerde yetinecek bir inanç ve hayat felsefesine sahip olur. Dinin sadece inanç yönünü alır, ibadet yönünü terk eder. Yahut da her hangi bir inkâr yoluna sapar. Bu dönemin başlarında ibadetlere karşı gösterilen ilgisizlik, evlenip anne baba olunca yavaş yavaş kaybolur ve kişide dini görevlerini yerine getirme gayreti artar. Bunun sebebi daha ziyade çocuklarını iyi yetiştirmek, onlara iyi örnek olmak arzusudur (Peker, 2003: 175).

2.1.2. İlk Yetişkinlerin Psiko-Sosyal Özelliği

Yetişkinlik gençlik yıllarını takip eden süreçtir. Bireyin kimlik kazanma çabalarının büyük ölçüde ortadan kalktığı dönemdir. Bu dönemde dostluk, sevgi ve cinsiyet özellikleri önem kazanmıştır. Genç yetişkinlik dönemini Havighurst 18-35, Erikson 20-40, Bühler 25-45 olarak ele almışlardır. Bu farklılık, değişik Sosyo-ekonomik sınıfların, ulusların, kültürlerin koşulları, tarihsel olayları, kişilik farklılıkları gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır (Onur, 2006: 101; Köylü, 2004: 54).

Bu dönem başarıya ulaşma, güç kazanma, kendini gerçekleştirme ve yeterlilik eğiliminin en üst düzeyde olduğu dönemdir. Onun için bazı uzmanlar bu evre için genişleme büyümesi ifadesini kullanmışlardır (Hökelekli, 2008: 52). Evliliklerin çoğu bu dönemde yapıldığı için hem aile olarak genişleme olur hem de iş ve sosyal gruplar nedeniyle fertlerin çevresi genişler. Meslek seçimi yapılmıştır. Yalnız iş hayatına aşırı

zaman ayırma kişinin aile düzenini sarsacak duruma gelirse, bundan hem eş hem de ailenin diğer fertleri zarar görür.

Bu dönemde gençlik dönemindeki uyum problemleri iyice azalmıştır. Kararsızlık döneminden ziyade alınan kararların uygulandığı, ferdin iş hayatında başarılı olabilmek için çaba gösterdiği ve sosyal gruplara katıldığı bir dönemdir. Bu dönem bireyin en verimli çağıdır. Bu döneme ait fiziki ve psiko-sosyal özellikler vardır.

Dolaşım sistemi, kalp ve kan damarları tamamen olgunlaşmış durumdadır. 30 yaşından sonra fiziksel dayanma ve kas gücü yaş ile birlikte zayıflamaktadır. Sinir sisteminin işleyişinde ileri yaşlara kadar ortaya çıkmayan belirli bir düşüş var. Gözbebeği çapında yaşla ortaya çıkan daralma nedeniyle göze giren ışık miktarı da azalır. Genç yetişkinlik fiziksel gelişimde, yani hız, eşgüdüm, güç, dayanıklılık ve genel sağlıkta tepe noktası olarak görülmektedir. Yirmi yaş sonu ile otuz yaşın başı arasındaki dönem fiziki kuvvetin en zirvede olduğu dönemdir. Otuz yaşından sonra gerileme başlar ancak kırk yaşlarında hissedilir. Yine 20-30 yaş arası sağlık bakımından kişilerin kendilerini en zinde gördükleri zamanlardır (Onur, 2006: 114-116; Köylü, 2004: 55).

Biyologlar genellikle 30 yaş, yetişkinlik dönemi yaş değişiklikleri için dönüm noktası kabul ederler. Biyolojik fonksiyonlar bu yaştan sonra tedrici olarak gerilemeye başlar. En büyük biyolojik zenginlikler bu dönemde olmaktadır. İnsan bu dönemde fitri dürtülerin en üst seviyesinde yer alır. O dönemde kişisel tatmin ve hazlar peşindedir. Ancak bir taraftan da toplumda yerini bulma çabası içerisindedir. Bu gayret hem tatmin edici hem de stres vericidir (Köylü, 2004: 56). 30 yaş o zamana kadar geçen zamanın bir muhasebesi ve hayatın bilinmezliğine olan bir kaygı artışının dönemi olarak da adlandırılmış. Bir araştırma 29-34 yaş grubundaki kişilerde içsel yöne yüklenen anlamın yeniden önem kazanmaya başladığını, kendini gerçekleştirmenin davranış ve ilişki biçimlerinin geliştiğini ortaya koymuştur (Mehmedoğlu, 2005: 64).

20-40 yaşlar arasında zihinsel becerilerde yüksek bir kararlılık vardır. Yeteneklerde ise dereceli bir düşüş vardır. Bu bulgular yaşa bağlı olmaktan çok, genç yetişkinler ve yaşlılar arasındaki eğitim, sağlık, ilgi ve değer farklılıklarına bağlı olabilir (Onur, 2006: 117).

Yakınlık kurma ve kimlik, gençlik ve erken yetişkinlik dönemleri boyunca etkileşimler (Atkinson ve diğerleri, 2008: 111). Erik Erikson, bu dönemde kişilerinin psikolojik çatışma ve bunalım içerisinde olduğunu savunur. Bağımsızlık, kişilik, yakın ilişki ve dostluk kişinin mücadele ettiği durumlardır. Bu dönemde dikkat çeken bir başka özellik ise duygusal gelişimdir. Duygusal gelişim hayat boyu devam etse de yetişkinlik döneminde zirvededir (Holm, 2004: 101; Köylü, 2004: 57-58). Aile ve toplum ile yeni ilişki kurma gibi çeşitli bireysel ve toplumsal görevler oluşturmak bu dönemle ilgilidir. Yetişkin bazen toplumdaki soyutlanma duygusu yaşayabilir. Birey bazen de toplumdaki iş ve statüsünü kaybetme korkusu yaşamaktadır.

Bu dönemin başlıca gelişme ödevleri ise; yetişkinlere özgü ve ulusal sorumlulukları yüklenebilme, ekonomik yaşam koşullarını kurup sürdürme, çocuklarına rehberlik yapma, kendileri için uygun boş zaman meşgaleleri oluşturma, kendine özgü bir kişi olarak eşi ile ilişki kurabilme, orta yaşlarda kendini gösteren fizyolojik değişikliklere uyum gösterme, yaşlanan ana babalarına uyum gösterebilmesi gerekmektedir (Baymur, 1994: 63).

Birey bu dönemde artık ebeveynidir. Anne baba olmanın vermiş olduğu sorumluluk duygusu bireyi daha dikkatli olmaya zorlamaktadır. Ebeveyn doğal olarak çocuklarına örnek olma zorunluluğunu kendisinde hisseder. Onları iyi yetiştirebilmek için elinden gelen her türlü fedakarlığı yapmaya hazırdırlar. Peygamberimiz: “Hiçbir ebeveyn, çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermiş olamaz” buyurmaktadır (Tirmizi, Birr, 33). Her anne baba bu güzel hediye vermek ister.

Bazı araştırmacılara göre ebeveynlik stres dolu ve uyum problemlerinin yaşandığı bir dönemdir. Sosyal sistemin bir parçası olarak aileye yeni üyelerin katılması yeni bir uyumu gerektirir. Çocuğun doğmasıyla eşler arasındaki yakın ilgi, samimiyet ve sevgi şekli değişebilir. İlk yetişkinlik döneminin tüm insan hayatının en köklü ve en temel bir dönemi olduğu söylenebilir (Köylü, 2004: 260-263). Birey kendini gerçekleştirme ve hayatına yön verme adına önemli kararlar verir.

Anne baba olmak çok önemli bir sorumluluğun altına girmek olsa da aileye katılan yeni üye genellikle sevgi kaynağı olur. Onun için olsa gerek toplumumuzda insanlar çocuk sahibi olmaktan değil, olamamaktan şikayet ederler. Her fert neslinin devam etmesini ister, bu insanın doğasında olan bir duygudur. Hatta toplumumuzda oran giderek azalsa

da kadının çocuğu olmuyor diye başka bir kadınla evlenenlerin olduğu bilinen bir gerçektir.

Genç yetişkinlikte bireyin temel çabaları toplumsal dünyaya yönelmiştir. Yetişkinlikte gelişim sürecini özellikle toplumsal etkileşimler sağlar. Genç yetişkin aile içinde, iş dünyasında ve arkadaş topluluğunda yeni bir ilişkiler örüntüsü içindedir. Bu ilişkiler toplumsal bir ağ oluşturur ve gelişimin sürmesini sağlar (Onur, 2006: 135).

Bu dönemde, başkalarına gittikçe artan bir sempati duyma ve onların duygularını anlama konusunda derin bir özen geliştirirler (Hökelekli, 2008: 50). Bu olgunlaşma ve hayat tecrübesinin getirdiği olumlu etkilerdendir. Fiziki ve rûhî gelişmenin etkisiyle sosyal ortamlarda daha dikkatli hareket edilmektedir. Başkalarını anlamak için empati yapmaktan geri durmazlar. Toplumsal sorumluluklarını yerine getirmek için çaba sarf ederler.

Dönemin başlarındaki dini ilgisizlik giderek azalmaktadır. Birey dini gerçeği derinden kavramaya başlayarak içselleştirmeye yönelmektedir (Hökelekli, 2005: 283). 20-40 yaşlar arası genellikle dini şüphe, kararsızlık ve çalkantıların durulmaya başladığı bir dönemdir. Genç yetişkinlik için din, birinci derecede öneme sahip değildir (Mehmedoğlu, 2004: 163). Yaş ilerledikçe olgunlaşma da artmaktadır. Dini, inanç boyutunda yaşayanlar, her gün biraz daha yaklaşan sona doğru gittiği gerçeğiyle dini sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırlar. Bazen karşılaşılan bir sıkıntı da dine yönelmeyi etkilemektedir. Köse ve Küçükcan'ın (2006) deprem sonrası fertlerin dini yaşantılarıyla ilgili araştırmalarında dini pratiklere yönelmede %38 artış olduğuna dikkat çekmişlerdir (Köse, 2006: 157).

Ülkemizde ise 16-30 yaşlarında dini uygulama en düşük seviyeye inmekte, daha sonraki yaşlarda sürekli artmaktadır. Birey artık önündeki zamanın azaldığını hissetmekte, gittikçe artan bir duyarlılıkla karamsar bir ruh haline bürünmektedir. Bu dönemde dine duyulan ilgi de artmaktadır. Sıradan dini hayatın ötesinde derûnî hislere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum onun ilgisini, keşf ve müşahedeyi arzulayan dini hayata yöneltmektedir (Hökelekli, 2005: 283; Mehmedoğlu, 2005: 68).

İçselleştirilmiş dini yaşantının, otuzlu yaşlardan sonra artacağı düşünülebilir. Bununla birlikte fert, kişilik ve benlik gelişiminde de önemli mesafeler kat etmiş olduğundan dine karşı bambaşka ve dışlayıcı bir tutum da edinmiş olabilir (Mehmedoğlu, 2004: 94).

Gençliğin idealist, erişilmesi güç isteklerine, ilk yetişkinlik yıllarında ne derece ulaşabildiğini, hayattan beklentileriyle elde ettikleri arasında ne derece bir fark olduğunu araştırır. Çoğu zaman, bu kendi kendisiyle yaptığı hesaplaşma tatminkar bir şekilde sonuçlanmaz. Ayrıca bu yaşa intibak, çeşitli fiziki rahatsızlıklar, öğrenme güçlüğü ve en önemlisi isteklendirme eksikliği gibi sebeplerle güçlülük gösterir (Peker, 2003: 175-176; Hökelekli, 2005: 282; Holm, 2004: 151).

Çünkü gençlik ve ilk yetişkinlik yıllarının ilk zamanlarında olduğu gibi, ferdin artık hayattan beklediği ve onu çalışıp çabalamaya itecek motivasyonu azalmıştır. Çünkü hayat, onu her geçen gün ihtiyarlığa ve kaçınılmaz sona doğru götürmektedir. İşte bu çatışma ve huzursuzluktan kurtulmak için bu dönemde dine karşı daha fazla ilgi duymaya başlar. Diğer ilgi alanları daralırken, dine karşı duyulan ilgi artar.

Ancak bu dönemde, bazı kişilerde dini reddetme eğilimleri de görülür. Yaklaşmakta olan sonu idrak ettiği için belki de korkunun verdiği bir tepki ile alışlagelmiş dini inançları reddetme gibi bir eğilim gösterebilir (Peker, 2003: 176). Bu bazen dinin emirlerini yaşamamanın zorluğundan bazen de yıllardan beri inanmış olduğu dini değerlerin kendisini mutlu etmediği düşüncesinden kaynaklanabilir.

2.2. Kıskançlık Kavramına Genel Bakış

Kıskanmak, sözlükte: Sevdiği, sahip olduğu, münasebet halinde bulunduğu şeyin başkalarıyla aynı tür ilişkiler içinde olmasına katlanamamak, esirgemek, haset etmek, çekememek gibi manalara gelmektedir. Kıskançlık, sevilen kişiye sahip olma isteğinden ve onun bir başkasını seveceği korkusundan kaynaklanan duygudur. Kıskançlık kelime olarak kıskanç olma halini ifade etmektedir (Doğan, 1996: 649; Büyük Larousse:1986: 6730).

İslami kaynaklarda, evli çiftler arasındaki kıskançlık, Arapça “ğayret” kelimesi ile ifade edilmiştir. Fiil, hem kadın hem de erkek için kullanılmaktadır. Fiil if’al kalıbında kullanıldığında, kıskandırmak; isim olarak (ğayret) kullanıldığında kıskançlık anlamına gelmektedir. Ğayûr kelimesinin çoğulu ise Ğuyûr’dur, aşırı kıskanç demektir. Mübalağa

kalıbı da yine kadın ve erkek için ortak kullanılmaktadır (İbn. Manzur, 19???: 348; Murtçalı, 1995: 640-41).

Jealous kelimesi Yunanca zelos sözcüğünden gelmektedir. Rekabet ve gayret anlamını ifade etmektedir. İngilizce’de jealous kelimesi kıskançlığı ifade etmektedir (Arıkan ve diğerleri, 2000: 231; Pines, 2003: 16).

Terim anlamı olarak pek çok kıskançlık tanımı karşımıza çıkmaktadır. Pines’e göre değerli bir ilişkiye veya onun niteliğine tehdit algılanması durumunda verilen karmaşık bir tepkidir (Pines, 2003: 17). Buunk ve Bringle’a göre, bireyin süregelen ya da daha önce var olan bir ilişkisindeki eşyle üçüncü bir kişinin ilişkisinden kaynaklanan, hoş olmayan duygusal bir tepkidir. DeSteno ve Salovey’e göre değer verilen biriyle kurulmuş olan ilişkinin gerçekten bozulması ya da tehlikeye girmesiyle artan, öfke, mutsuzluk ve korku duygularıyla kendini gösteren sapkın bir duygu durumudur (Demirtaş, 2006: 182). Merkle ise kıskançlığı kayıtsız şartsız eşe bağımlı bir ilişki talebi olarak görmüş, kıskançlığı korkudan aşağılık duygusuna ve öfkeden nefrete kadar oluşan bir çeşit duygu karışımı olarak değerlendirmiştir (Merkle, 2006: 11-12). Hökelekli kıskançlığı kişinin kendi mahremini koruması yönünde gösterdiği aşırı duyarlılık, izzet-i nefesine şeref ve namusuna zarar verecek durumlardan sakınıp korunmasını sağlayan duygusal tepki olarak almış. Özel manada ise erkek veya kadının başkasının cinsel ilgisine karşı kendi eşini koruma ve savunma duygusu olarak ifade etmiştir (Hökelekli, 2002: 496).

Kıskançlık, önemli bir insanı başka bir kişiye kaptırma korkusundan doğan kontrolü zor bir duygudur. Bir kimseyi kıskanmak, sevdiği kimsenin bir başkasıyla yakınlaşmasına ya da sevdiği kimsenin karşı cinsten birisiyle kurduğu ilişkiye dayanılamamasıdır. Bir şeyi kıskanmak, ona saygısızlık edilmesine dayanamamak, sakınmak anlamlarına da gelmektedir (Büyük Larousse, 1986: 6730).

Bütün bu tanımlamalardan kıskançlığın, değer verilen ilişkinin tehlikeye girmesi, üçüncü bir kişinin varlığından duyulan rahatsızlık, eş sahiplenme ve namusu koruma yönünde gösterilen aşırı bir duyarlılık sonucu gösterilen, boyutları farklı olan duygusal bir tepki olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kıskançlık insanın doğasında var olan ve çok boyutlu olarak ele alınması gereken bir kavramdır. Farklı değişkenlerle ilişkileri araştırıldığında kıskançlığa etki eden boyutlar da ortaya çıkacaktır. Bunlardan bazıları yaş, cinsiyet, ilişkinin süresi ve şekli, eğitim, yaşanılan yer, meslek, eşin fiziki ve sosyal durumu gibi boyutlarıdır.

Harisliğin bir başka şekli olan ve insana bütün hayatı boyunca musallat olan bir karakter özelliği olarak kıskançlık, ihmal edilmiş olma duygusunun sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kıskançlık; başkalarına güvenmemek, onları tenkit edici tavır takınmak gibi şekillerde kendisini gösterir. Kıskançlığın bir şekli de kendini yiyip bitirmedi. Kıskançlık bir de, inatçılık şeklinde kendini gösterebilir (Çamdibi, 1994: 116).

Kıskançlık imrenmeden daha güçlü bir duygudur. Özlemeden de öte, insanın kendinden üstün gördüğü bir başkasına duyulan, kendisiyle ilgilenmesini ya da kendisini sevmesini istediği bir insanın başkasıyla ilgilenmesi ya da sevmesi karşısında duyulan olumsuz bir duygudur (Başaran, 2000: 108). İmrenmenin yapıcılığına karşın kıskançlık yıkıcı olabilmektedir. Kıskanç insan hem kendisine hem de karşısındakine zarar verebilir. Kıskançlık genelleşerek kişilik özelliği şeklini almaya başlar ve insanın başkalarıyla ilişki kurmasında dengesizlik meydana getirebilir.

Freud'a göre kıskançlık, insanın doğasında var olduğu için değil, kaçınılmaz olduğu için evrenselidir. Psikedinamik yaklaşım yazarları, geçmişini irdeleyerek davranışların asıl sebebine inmeye çalışırlar, kıskançlığa ilişkin bazı duyguların kaynağının Ödipal safhadan öncesine rastlamakta olduğuna inanırlar (Pines, 2003: 69). Adler ise kıskançlığı bir karakter özelliği olarak görür.

Freud kıskançlığın kökeninde kaybetme korkusunun olduğunu ifade eder. Başarılı rakibe karşı duyulan düşmanlıktır. Hepimizin yaşadığı normal kıskançlık da bazı mantıkdışı öğeler vardır. Bunun nedeni, kıskançlığın, bilinçdışının derinliklerine gömülmüş olması ve çocukken bizi etkileyen olayların tekrar ortaya çıkmasıdır (Pines, 2003: 73). Kaybetme korkusu kıskançlığın ortaya çıkmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kıskançlığın ortaya çıkmasına etki eden pek çok neden vardır. Bunlardan birisi de kaybetme korkusudur. Sahip olduğumuz, değer verdiğimiz bir şeyi kaybetme tehlikesi ortaya çıktığında yoğun kıskançlık duygusuna kapılabiliriz. Kıskançlığı ortaya çıkaran

ilişki değerlidir. Kıskançlık değerli ilişkiye tehdit durumunda ortaya çıkar (Sayar, 2008: 53; Erol, Sağır, 2006: 186-188; Pines, 2003: 73; Merkle,2006: 12). İki kişi arasındaki bir ilişki üçüncü bir şahıs tarafından tehdit edildiğinde kıskançlık ortaya çıkar. Bazen üçüncü kişi gerçek değil sanal da olabilir (Sungur, 2009: 29; Erol, Sağır, 2006: 186-188).

Kıskançlığı ortaya çıkaran bir başka sebep ise sahiplenme duygusudur. Bu durumdaki eş muhatabının her hareketini kontrol altına almak ister. Her an eşinin ne yaptığını ve kimlerle olduğunu merak eder. Takip edememe durumunda ise kıskançlık belirtileri başlar. Kıskanç insanlar sahip olduğu ilgi ya da sevgiyi kaybetme veya başka biriyle paylaşma endişesi gibi karmaşık bir ruh hali yaşarlar. Kıskançlıkla birlikte kişi; mutsuzluk, öfke, yetersizlik, yalnızlık, güvensizlik ve çaresizlik duygularını bir arada yaşayabilir.

Kıskançlık çocukluktan itibaren yaşanmaya başlanır. Sebep bazen kardeş bazen de arkadaş olabilir. Aileye katılan kardeş veya okulda arkadaşla kıyaslanma kıskanç bir kişi olmada etkilidir. Kardeş kıskançlığında anne babanın sevgi ve ilgisinin paylaşılmasına katlanamamak vardır. Okulda ya da evde kardeşleri ve arkadaşları ile sürekli karşılaştırılan ve yarıştıran çocuk kıskançlık duygusunu daha yoğun yaşar.

Kişideki yetersizlik duygusu kıskançlığa neden olmaktadır (www. panik-atak.com, 15.03.2010). Eşinin kendisinden daha becerikli ve donanımlı biriyle muhatap olması kişinin kıskançlık davranışları sergilemesi için yeterli bir sebeptir. Bu durumda da fiziksel ve duygusal tepkiler ortaya çıkar.

Kıskanç kişinin düşüncesinin odak noktası eşinin davranışları ve kendisidir. Kıskançlığın oluşumu birden çok nedene bağlıdır. Bunlar; geçmiş yaşantı, eşin davranışında şüphe uyandıran değişiklikler, erken dönemde ebeveyn faktörü, rekabet, yalnız kalma ve terk edilme duygusu gibi durumlardır (Erol, Sağır, 2006: 186-188). Tüm bu faktörler ayrı ayrı yaşandığı veya birkaç tanesi aynı anda yaşandığın zaman ortaya kıskançlık tablosu çıkmaktadır.

Kıskançlık her insanda farklı bir davranış şeklinde ortaya çıkar. Her insanda kıskançlık vardır ama düzeyi farklıdır. Normal düzeydeki bir kıskançlık günlük hayatı olumsuz etkilemez. Bazen eşe bağlılık için bir araçtır. Patolojik düzeyde yaşanan kıskançlıklar

insan hayatını zorlaştırır ve karmaşık hale getirir. Bu durum ise her iki taraf için de zararlıdır (www.ekolay.net, 13. 03. 2010).

Kıskançlıkta, bazı korkular sık sık hiddetle birleşir. Kıskanç birey, sevilen bireyle ilişkilerinde kendini tedirgin hisseder ve bu kişinin sevgisi karşısında kendi statüsünü kaybedeceğinden korkar (Yavuzer, 2002: 99).

Kıskançlıkta bireyin sahip olduğu ilgi veya sevginin kaybedilme endişesi de vardır. Kıskançlık yaşarken kişi; mutsuzluk, öfke, yetersizlik duygusuna kapılma, yalnızlık, güvensizlik ve çaresizlik gibi karmaşık hislere kapılabilir. Karmaşık duyguların yaşanmasının da davranışlara yansımaları farklı olur. Özellikle sözel ve fiziksel şiddet, çiftlerin evliliklerini tehlike altına alabilir. Bazen boşanmayla sonuçlanabilir.

Hastalık düzeyinde kıskançlık olayları da sık rastlanan bir durumdur. Paranoya (hezeyanlı bozukluk) denen psikiyatrik bozukluğun kıskançlık tipinde, kıskanç kişi eşinin her hareketinden anlamlar çıkarır. Kıskançlık hezeyanı içinde olan insan eşinin en küçük hareketini dahi kontrol eder ve hezeyanı doğrultusunda yorumlar. Eşiyle sürekli kavga eder, yaşamını kısıtlamaya ve kendi dairesine almaya çalışır. Diğer yandan yaşlılarda değişik nedenlerle ortaya çıkan bunama hallerinde de hastalık düzeyinde kıskançlık görülebilir. Kişilik özellikleri kıskançlığa yatkın olan, alkol veya bağımlılık yapan maddeleri uzun süre kullanan insanlar da eşini hastalık derecesinde kıskanabilir. Hastalık düzeyindeki eş kıskançlığı, psikiyatrik tedavi gerektirir (www.panik-atak.com, 15. 03. 2010).

Kadınlar ve erkekler kıskançlıkla baş etmede farklı yöntemler kullanırlar. Bunlardan ilk akla gelen kadınlar daha çok yapıcı yöntemlere başvururken, erkekler daha çok şiddete ve kaba kuvvete başvurumaktadırlar. Kıskançlıkla birlikte çoğu zaman öfke, değersizlik, mutsuzluk, yalnızlık ve çaresizlik gibi duygular yaşanabilir. Bu düşüncelere değersizlik ve özgüvensizlik eşlik eder.

Kıskançlığın oluşumu ile ilgili farklı yaklaşımlar vardır. Bunlar 5 grupta toplanmıştır.

Psikodinamik Yaklaşım: Bu yaklaşıma göre kıskançlığın temeli çocukluk yıllarındaki bilinçaltı duygularının dışa yansımalarıdır. Yetişkinlikteki kıskançlıkla çocukluk yılları arasında bağlantı kurabilmek için duygu ve düşüncelerin incelenmesiyle kıskançlık ortaya çıkar.

Sistemik Yaklaşım: Belirli bir ilişki dinamiklerinden doğan kıskançlığı inceler. Kıskançlığı bir ilişkinin dinamiğinde gelişen bir tepki olarak ele alır. Bu yaklaşıma göre kıskançlık, eşlerin ortak yaşamlarının bir esintisidir.

Sosyo-psikolojik Yaklaşım: Kıskançlığın toplumsal güçler tarafından şekillendiği iddia edilmiştir.

Sosyo-biyolojik Yaklaşım: Kıskançlığın doğuştan geldiğini, evrimsel güçlerle şekillendiğini ve kadın ile erkekte farklılık gösterdiğini savunan yaklaşımdır. Evrim teorisine göre kıskançlık, cinsiyete göre farklılık gösteren evrim sürecinin bir sonucudur.

Bilişsel-davranışsal Yaklaşım: Birey ve çiftlere kıskançlığı tetikleyen olaylar karşısında yeni tepkiler vermeyi öğretmeyi hedefleyen yaklaşımdır. Kıskançlığı öğrenilmiş bir tepki olarak görmektedir. Uygun olmayan bu tepkinin yerine başka bir davranışın öğrenilebileceğini savunmaktadır (Pines, 2003: 249).

2.3. Kıskançlıkla İlgili Kavramlar

2.3.1. Kıskançlığın Olumlu Yönüyle İlgili Kavramlar

Hamiyet

Arapça'dan dilimize geçmiş bir kelimedir. Güneş ve ateşin ısısının şiddetlenmesi, birden alevlenmek, sinirlenmek, huysuzluk, himaye etmek, korumak, bir işi yapmaktan kaçınmak ve tenezzül etmemek manalarında mastar isimdir. İnsanda bulunan din, vatan ve millet gibi mukaddeslerin korunması gibi manalara gelmektedir. Taassup, kibir, gurur; din, vatan gibi üstün değerleri koruma, bunların saldırıya uğramasından dolayı öfkelenmek ve savunmak için harekete geçmektir. İnsanın kendisine utanç veren bir şeyi yapmaktan kaçınması, aralarında kan bağı bulunan kimselerde mevcut birbirini koruma duygusudur (el-İsfahanî, 2005: 139; Sarı, 1982: 347; Mutçalı, 1995: 197; Çağrıncı, 1997: 481; Doğan, 1996: 457). Ahlaki bağlamda kıskançlık, değerlere yönelik saldırılara karşı koyma duygusu ve iradesi anlamında düşünüldüğünde daha çok hamiyet kavramına yakındır.

Ahlak literatüründe hamiyet, gazap gücünün yerinde harekete geçmesinden doğan bir erdem olarak görülmüştür. Gazzâlî, hamiyeti kişinin kendi dışından gelen tehlikelere

karşı bir tür savunma mekanizması olarak değerlendirmiştir. Duygu ile gazap arasında ilişki kurduktan sonra öfke gücü zayıf olan insana hamiyetsiz denildiğini belirterek, öfkesi ve hamiyeti büsbütün kaybolmuş insanın gerçekte eksik bir insan olduğu vurgulanmıştır. Aile, namus, şeref, din gibi üstün değerlerin ancak hamiyet duygusu sayesinde korunabileceğini düşünen Gazzâlî, namus konusunda kıskanç olmayı da hamiyet içinde düşünerek kıskançlık duygusunu kaybetmeyi zillet olarak değerlendirmiştir (Çağrı, 1997: 481).

Bir insanın yurdunu, ulusunu ve ailesini koruması kadar anlamlı bir şey olamaz. Bu açıdan hamiyet duygusu her insan için gerekli olan bir duygudur. Vatan, millet ve namus kavramları bir toplumu toplum yapan en kutsal değerlerdir. Bir millet için en kötü yıkım bu kutsal değerlerin zarar görmesidir.

Kıskançlıkla hamiyet arasında şöyle bir anlamlı ilişki görmekteyiz. Kıskançlık olumlu ve olumsuz yönü olan bir duygudur. İşte kıskançlığın olumlu yönü olan insanın ailesinin namus ve şerefini koruması yönündeki tutumlar aynı zamanda hamiyettir. Bu bağlamda kıskançlık olumlu yönü itibarıyla hamiyeti de içine almaktadır.

Gıpta

Mutluluk, neşe, sevinç, mutlak saadet, gıpta etmek, imrenme, iyi hal anlamlarını içerir. Başkasında olan iyi halin, kıskanmadan kendisinde de olmasını istemeyi ifade eden ahlak terimidir. Terim olarak ise bir kimsenin, maddi veya manevi imkan ve meziyetlere sahip olan başka birine imrenmesi, onun elindeki nimetlerin yok olmasını isteme gibi kötü bir düşünceye kapılmadan kendisinin de aynı şeylere kavuşmayı arzulamasıdır (Mutçalı, 1995: 618; Sarı, 1982: 1078; Doğan, 1996: 413).

Bazen gıpta olumsuz manada da kullanılmıştır. İnsanın elde edemediği, sahip olmayı başaramadığı, başkasında görüp imrenmesi, özenmesi, iç geçirmesi için de söylenmiştir. Bu bağlamdaki gıpta ahlaki bir kavram olmaktan çıkar.

İslam ahlak kitaplarında gıpta genellikle haset kavramıyla birlikte ele alınır ve aralarındaki farka dikkat çekilir. Gazzâlî'ye göre, herhangi bir nimete sahip olan kimse karşısında insan ya kıskançlık sonucu huzursuz olur veya mutluluk duyar. Bunların ilkinde haset, ikincisine gıpta yahut münâfese denir (Erdem, 1996: 50).

Kıskançlığın basamaklarından birisi de gıpta duygusudur. Bu duygu insanı olumsuzluğa yaklaştırabilir. Eğer insan keşke derse başkalarındaki bir meziyetin niçin kendisinde olmadığını sorguluyor demektir. Bu tutum kıskançlık duygularını kabartmaktadır (Tarhan, 2009a: 273). Toplumumuzda gıpta genellikle olumlu anlamda kullanılmıştır. Kıskançlık, haset, çekememezlik ve imrenmek anlamında kullanılan bir kavram değildir. Başkasındaki bir hali istemektir ama haset boyutlarıyla değil, arzulama boyutuyla. İnsan fitrat olarak iyi ve güzel olan şeylere meyillidir. Bu meyillilik insanın güzel olanı isteme anlayışı ile alakalıdır.

Hadis-i Şerifte “İki kişiye haset caizdir. Birincisi Allah’ın kendisine ilim nasip ettiği, o ilmi gece gündüz ikame eden; ikincisi Allah’ın mal verdiği, o da gece gündüz hak yolunda infak eden (Buhârî, Fedâilü’l-Kur’an, 20, Tevhid, 45; Tirmîzî, Birr, 24)” buyrulmuştur. İşte buradaki haset gıpta anlamında kullanılmıştır. Gıpta etmek, başkasının güzel hallerini, çalışmalarını örnek alarak gayret göstermesine imkan sağladığı için güzel bir haslettir. Haset ise insanın gelişmesini ve kendini bulmasını engelleyen bir özelliktir.

İmrenmek

Hoşa giden bir şeyi arzu etmek bazen de aşırı bir şekilde arzu etmektir. Bu duygu bazen bir kimseye veya bir şeye benzeme arzusunu da ortaya çıkarmaktadır (Doğan, 1996: 540). Kıskançlık kadar güçlü olmayan bir duygudur. Beğenilen, güzel olan bir nesnenin, bir özelliğin elde edilmesine bir özlemdir (Başaran, 2000: 108).

Beğenilen, hoşlanılan bir şeyi elde etme isteğidir. İmrenmek karmaşık bir ruh halidir. İnsan bir başkasının akla gelebilecek bütün özelliklerini kıskanabilir. İmrenme duygusu az da olsa kıskançlığı çağrıştırmaktadır. Kıskanmayı imrenmeden ayıran en önemli özellik ise başkasında olup, kendisinde olmayan bir şeyin talep edilme arzusudur. Buradaki imrenme; elde olmayan, başkasında bulunan bir özellik veya güzelliğe ulaşma hevesidir. Olumlu anlamda düşünüldüğünde imrenmek, insanı harekete geçiren bir güç olabilir.

Ahlaki açıdan birey, züht ve takva konusunda, dini kendisinden daha iyi yaşamaya çalışanları örnek almalıdır. Rızık konusunda ise daima kendisinden daha düşük seviyede olanların durumunu empati yaparak, elindeki nimetlere şükretmesi gerektiğinin

bilincinde olmalıdır. Dini telkinlerde, bireyin elindeki nimetlere şükretmesi ve bu nimetlerin hakkını vermek için yaratıcıya kullukta gaflet içinde olmaması tavsiye edilen bir durumdur. Herkes kendi imkânlarından sorumlu tutulacağından, başkalarının imkânları ile zihni meşgul etmek hoş bir davranış olarak görülmemektedir.

2.3.2. Kıskançlığın Olumsuz Yönüyle İlgili Kavramlar

Haset

Sözlükte, kıskanma, kıskançlık, çekememezlik anlamlarına gelmektedir. Başkasında olan sağlık, zenginlik ve benzeri nimetlerden dolayı rahatsız olarak o kişiden o nimetin gitmesini istemektir (Doğan, 1996: 466; Şamil İ.A, 1990: 353; Karaman ve diğerleri, 2007: 235). Kalpte bulunan ve insanı kötülüklere sürükleyen, ahlaki olmayan bir özelliktir. Çirkin huyların en zararlılarından. Kimi insan için biran gelip gider, kimisinde iyice yerleşir, bütün benliğe hâkim olur ve gittikçe artar.

Arapçada ise kıskanmak, haset etmek, çekememek, başkasında bulunan nimetin zayı olmasını istemek, bazen de kişideki malın zayı olması için mücadele sarf etmek gibi anlamlarda kullanılmıştır (el- İsfehani, 2005: 125; Mutçalı, 1995: 168; Sarı, 1982: 302).

Kur'an'da “Kıskandığı zaman kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım (Felak Sûresi, 5)”; “Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara haset mi ediyorlar?” (Nisâ Sûresi, 54). buyrularak hasedin Allah katında kötü bir fiil olduğuna dikkat çekilmiştir. Hadislerde ise “Haset etmekten sakının. Zira ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir” (Ebû Dâvûd, Edep, 44; İbn Mâce, Zühd, 22). “Bir kulun kalbinde haset ile iman bir arada bulunmaz” (Nesâî, Cihad, 8). Bu ve benzeri pek çok ayet ve hadislerde hasedin kötülüğü ile birlikte iyilikleri yok edeceğine işaret edilmiştir. Bu fiilin Allah katında kötü olduğunu bilen mümin haset duygusuna yenik düştüğü zaman kendini psikolojik olarak rahatsız hissedecektir.

Bir tür rûhî hastalık olan haset duygusu, insan tabiatındaki bencillik eğiliminden kaynaklanmaktadır. Başkalarının özellik ve imkanlarına katlanamamak hatta haset edilen kimseden bu imkanların zayı olmasını istemek hasetçinin bir özelliğidir. Bu hal hasetçiyi bunalıma sokar ve hasta eder (Karaman ve diğerleri, 2007: 236). Psikolojik ve sosyal zararları olan ve dinin yasakladığı bir huy olan hasede insanın yenilmemesi gerekmektedir. Din hasedi yenip hayırda yarışmayı tavsiye etmektedir.

Haset insanlarda aşağılık duygusu şeklinde de ortaya çıkabilir. İnsanın kendini değersiz bulması, hiçbir şeyden memnun olmaması yetersizlik duygusuna yol açmaktadır. Kendini başkalarıyla mukayese etmeye ve insanların kendisi hakkında neler düşündüğünü ölçmeye sevk eder (Çamdibi, 1994: 117). Böyle bir düşünce ise kişinin mutsuz olmasına sebep olur. Birey, haset duygusunun insanı kötülüğe sevk ettiğini ve amellerinin boşa gitmesine neden olduğunu bilerek yaşamını şekillendirmelidir.

Günlük kullanımda kıskançlıkla haset ortak kullanıldığı halde özel manada farklıdır. Haset iki insan arasındadır. Hasetçi birey, başkasına ait olan bir şeyi ister ve diğer kişinin ona sahip olmasını istemez. Hasetin objesi başka bir kişinin eşi, malı, güzellik ve akıl gibi arzulanan özellikleri, sahip olduğu herhangi bir şeyi, başarısı ve popülerliği olabilir. Kıskançlık ise değerli bir ilişkinin üçüncü bir kişi tarafından tehdit edilmesiyle ortaya çıkar. Yani bu iki duygunun ortaya çıkması farklıdır.

Lionel Kreeger kıskançlıkla hasedin farkını şöyle özetler: Kıskançlığın aşk ve kaybetme korkusuyla ilgili üçlü bir temeli olmasına karşın, haset ikili bir ilişki içinde var olur ve diğer kişideki arzulanan özelliklerin yok edilmesi veya zarar görmesine yönelik dürtüler içerir. Haset ve kıskançlık insan varlığının iki temel durumu olarak tanımlanmıştır. Haset sahip olmamakla, kıskançlık ise sahip olmakla ilintilidir (Pines, 2003: 24).

Haset eden başkalarına ait bir şeyi içine sindiremez. Kıskançlık üç kişi ile alakalıdır. Üçüncü kişi, kıskanç birinin hayalinde canlandırdığı birisi de olabilir. Kıskançlığın aşk ve kaybetme korkusuyla ilgili üçlü bir temeli olmasına karşın, haset ikili ilişki içinde var olur, haset edilen kişinin arzulanan özelliklerinin yok edilmesi ve zarar görmesine yönelik derin dürtüler içerir (Sayar, 2008: 54).

Kıskançlık, başkasının sahip olduğu imkanları çekememe anlamına gelen hasetten farklı olup manası ondan daha geniştir. Ahlaki bakımdan hasedin her türü kötü olarak değerlendirilirken kıskançlık makul ve ılımlı ölçüde tutulması şartı ile gerekli olan bir tepkidir (Hökelekli, 2002: 496). Kıskançlık bazen kendini imrenme şeklinde gösterirken bazen de haset etme şeklinde göstermektedir (Aktosun, 2009: 59). Bir kimsenin eşinin ve kendisine ait olan bir hak ve menfaati başkasından kıskanması haset değil gayret olarak nitelendirilir. Gayretin karşılığı ise dilimizde kıskançlıktır.

Çekememezlik

Sözlükte çekememek; katlanamamak, tahammül edememek, kıskanmadan doğan hoş görmemek demektir. Çekememezlik ise katlanamama, tahammül edememe, kıskançlık, başkasına ait bir malı kıskanma ve zayi olmasını istemek demektir (Doğan,1996: 216). Birinin elinde olan imkân ve becerilerine katlanamamak, istememek, gerekirse bir kaşık suda boğma hissidir.

Çekememezlik aslında haset kavramıyla daha fazla örtüşmektedir. Çekememek çünkü bireyin karşısındaki bir insanın sahip olduğu herhangi bir şeyin zayi olmasını istemek ve kendinin sahip olamamasını hazmedememektir. Meseleye ahlak açısından bakıldığında ise çekememezlik, hoş olmayan bir duygudur. Eğer duygu boyutunun ötesinde davranışlara yansımaları da olursa hem toplumsal hem de ahlaki açıdan istenmeyen bir durum ortaya çıkmış olur.

Çekememezlik kıskançlıktan farklı olarak hem dini hem de ahlaki olarak hoş olmayan tutumdur. Bireyin eşini koruması ve namus hassasiyeti ile kıskançlık bir gereklilik olarak algılanırken, çekememezliğin her türlü hoş karşılanmamıştır. Bu bağlamda haset ile eş anlamlıdır. Haset ve çekememezlik, bireysel ve sosyal sebepleri olan bir ruh halidir. İleri boyutlarda olduğu zaman normal bir duygu olmaktan çıkar ve kişinin hayatını olumsuz etkiler.

Çekememezlik duygusunu yaşayan insanlar başkalarını kendinden hep önde, kendisini de başkalarının hep gerisinde görür. En yakın arkadaşının çok basit düzeydeki imkanlarını bile kıskanır. Çekememezliğin sebebi; mal, mülk, servet, güzellik gibi çok farklı konularda olabilir.

2.4. Kıskançlığı Etkileyen Faktörler

2.4.1. Bireysel Faktörler

Bireysel faktörler her bireyin kendine ait özellikleridir. İnsanın doğuştan getirdiği genetik faktörler, fiziki gelişme diğer etkenlerle de yoğrularak kişiliğin oluşmasını sağlar. İnsanın doğumuyla başlayan gelişim sürecinde fiziki ve sosyal çevre çok önemlidir. Kişinin yaşadığı toplumdaki insanlar, onların gelenekleri ve değer yargıları sosyal ve kültürel çevreyi oluşturur. Davranışların oluşmasında hem kalıtımın hem de

çevrenin etkisi vardır. Kalıtım insanın bütün potansiyelini belirler, çevre ise bu potansiyeli ne ölçüde kullanabileceğini belirler (Köknel ve diğerleri, 2007: 38).

Doğum öncesi çevre ve doğum sonrası çevre diye kişiliğin oluşumunu iki açıdan incelemek gerekir. Anne karnındaki sağlıklı beslenme ve dünyaya gelme kişinin gelişimini doğrudan etkilemektedir. Doğum sonrasında ise, fiziki çevre ve toplumsal çevre bu gelişimi devam ettirmektedir (Şener ve diğerleri, 2008: 25).

Bireyin tavır ve davranışlarında hem biyolojik yapısı hem de psiko-sosyal yapısı etkilidir. İnsan çok yönlü bir varlık olduğu için sevinç ve hüznlerindeki davranış değişiklikleri de buradan kaynaklanmaktadır.

Öncelikle insan biyolojik yapısı olan bir varlıktır. Sinir sistemi, beyin, iç salgı bezleri kişinin biyolojik yapısını oluşturan önemli merkezlerdir. Bunların en önemlilerinden biri sinir hücreleridir. İnsanın sinir sistemi, bedenin her yerine yayılmış olan ve her birimi birbiriyle ilişki halinde bulunan bir elektriksel ve kimyasal iletişim ağıdır (Cüceloğlu, 2008: 51). Mayer, insan davranışlarının altında sinir sistemi ile ilgili süreçlerin yattığını ve beynin işlevlerinin davranışın ortaya çıkmasında etkili olduğunu savunmuştur (Şener ve diğerleri, 2008: 7).

Her insanın bir kişilik yapısı vardır. Kişiliğin oluşmasında, kalıtım, fizyolojik etkenler, bilinçaltı, sosyal ve kültürel faktörler etkilidir. Kalıtım insanın tutum ve davranışlarında etkilidir. Bununla birlikte iç salgı bezleri, hormonlar, otonom sinir sistemi biyolojik yapının kişiliği etkilediği değişkenlerdir (Cüceloğlu, 2008: 404; Şener ve diğerleri, 2008: 120-125; Baymur, 1994: 46).

Kişilik bir insanın bütün ilgilerini, tutumlarını, yeteneklerini, konuşma tarzını, dış görünüşünü ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren kendine has bir bütünü ifade etmektedir (Mehmedoğlu, 2004: 45). Şahıs olarak insanın bütünlüğünü ve bütün özelliklerini ifade etmektedir. Kişilik yapısı bir insanı diğer insandan ayıran özelliklerin tümüdür. Her insan karşılaştığı bütün olaylar karşısında farklı tepkiler verir. Kişiliğin çekirdekleri yaşamın ilk yıllarında atılır. Bir insanı başkalarından ayıran duyuş, düşünüş ve davranış tarzlarının tümü kişilik kapsamındadır.

Kişinin bireysel yönünü belirleyen iki ana faktör vardır. Bunlardan birisi kalıtımsal farklılıklar, ikincisi ise öğrenilmiş farklılıklardır. Kalıtımsal farklılıklar: Yaş, fiziki

durum, görme, işitme, dokunma, koklama, genel sağlık, özel yetenekler ve zekadır. Öğrenilmiş farklılıklar ise dil, duygusal uyum, sosyal duyarlılık ve davranış, çalışma alışkanlıkları, ahlaki davranışlar ve ilgidir (Selçuk, 2005: 21).

Doğuştan gelen ve sonradan kazanılan birtakım tutum ve davranışlar çeşitli etkenlerle geliştirilir, içselleştirilir ve bireyde kişilik haline gelir. Bir insanın dış görünüşü nasıl zamanla değişiklik gösteriyorsa, kişilikte de zaman içerisinde birtakım değişiklikler meydana gelmektedir.

İnsanlar arasındaki motivasyonel ayrılıkların genellikle zeka, yetenek ve kuvvet farkları olduğu bir gerçektir. Bunlar, bir kimsenin yapacağı davranışlara, yaşam boyunca öğreneceği şeylere ve nihayet şahsiyetine etkide bulunurlar. Zeka durumları farklı iki bireyin davranışları da farklı olacaktır (Armaner, 1980: 77). Ayrıca kişi, edindiği inanç ve davranışlarıyla da bir bütünlük gösterir ve bunun devamlılık kazanması kişiliği oluşturur. Günlük yaşamımızda olayları, kendi inanç, tutum ve kanılarımıza göre algılar, anlamlandırır ve bu açıdan değerlendiririz.

İnsanı farklı kılan özelliklerden birisi de zekadır. Zeka, insanın yeni koşullara uyum sağlama, düşünme, karşılaşılan problemleri çözme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamıdır. Zekanın belirleyicileri, kalıtım ve çevredir. Zekada yaşa bağlı değişiklikler olabilir (Şener ve diğerleri, 2008: 105-110; Baymur, 1994: 248; Armaner, 1980: 77).

Bireyin bilinçaltındaki arzular, duygu ve düşünceler, inançlar davranış ve kişiliği etkilemektedir. Bireyin kişilik özelliği yaşadığı sosyal ve kültürel çevrenin izleriyle doludur. Birey toplum içindeki ahlak kurallarını, örf ve adetlerini, inançlarını öğrenerek bunlara uygun davranır. Davranış kalıpları yerleşik hale geldiğinde kişilik oluşur ve oluşan bu kişilik zamanla değişiklik gösterebilir.

Davranışı bir ürüne benzetirsek elbette o ürünün bir mutfak kısmı vardır. Oradaki farklı süreçler ürünün ortaya çıkmasına sebep olur. Bir duygu davranış haline gelene kadar pek çok süreçten geçer. Bunlardan birisi de güdüdür. Güdüler iç ve dış kaynaklı olabilir. Toplumsal ve kültürel yaşantının etkisiyle şekillenir. Güdülerde biyolojik değişikliklerle beraber farklılıklar oluşabilir. Bununla birlikte ihtiyaçlar ve dürtüler davranışın oluşmasında etkilidir.

Tutum ve davranışların bir de duygu yönü vardır. Psikanalize göre ruhsal yapı üç bölümden oluşur. Altbenlik (id), doğuştan gelen ve bedende var olan ilkel ruhsal yapıdır. İkinci benlik (ego), çocukta doğumdan sonra gelişen kişilik bölümüdür. Altbenlik ile dış dünya arasında düzenleyici rol oynar. Üçüncüsü ise üstbenlik (süperego)'tir. Üstbenlik uyulması gereken yasakları, toplumsal kuralları ve değer yargılarını simgeler. Bu kurallara uymamak kişide, korku, kaygı, pişmanlık, değersizlik ve suçluluk duygusu meydana getirir (Yörükoğlu, 2007: 82-85; Cüceloğlu, 2008: 408).

Freud'un düşünce kuramında insan bilinci bir buzdağına benzemektedir. Bu dağın görünen yönü farkında ve bilinçli olduğumuz yönleridir. İd'in tümü, üstbenliğin en büyük kısmı ve egonun oldukça büyük bir kısmı bilinçaltında kalır. Bilinç ötesi düşünce şimdi bilincinde olmadığımız, fakat hemen bilince varabileceğimiz türden düşüncedir.

İnsanın gelişiminde ortak noktalar olmakla birlikte, pek çok farklılıklar da vardır. Her birey eşsiz bir insandır. Her alandaki gelişim bakımından ortalama yaşlara tamamıyla uyan kişilere ender rastlanır. Bir çocuk normal geliştiği halde çeşitli alanlardaki gelişimi kendi yaşlılarından biraz önde ya da biraz arkada olabilir. En üst ve alt yüzdellikler dikkate alınmadığı zaman bile ilkokul çağındaki çocukların zeka bakımından birbirlerinden dört yaş farklılık gösterdiği görülmüş (Hökelekli, 2008: 28). Her çocuğun doğumundan itibaren fizyolojik gelişimi, duygusal gelişimi, algısal gelişimi, hareket gelişimi ve bilişsel gelişimi farklıdır.

J. M. Tanner, bedensel gelişimin türü ve hızında, kalıtım ve çevre faktörlerinin karşılıklı etkileşimin önemine değinmiştir. Tanner'e göre bedensel gelişimi etkileyen temel faktörler şu başlıklarda toplanır: Kalıtım, ırk, beslenme, hastalık, psikolojik bozukluklar ve sosyo-ekonomik statüdür (Yavuzer, 2002: 35-36).

Bununla birlikte kişilik yapısını çocukluğun ilk yıllarından itibaren olumsuz etkileyen bazı nedenler vardır. Kısa süreli hastalıklar bile gelişimde kalıcı sorunlara neden olabilir. Uygulanan diyetlerin aksaması ve yetersiz beslenmeler yine gelişimi etkilemektedir. Yapılan araştırmalar, ekonomik açıdan üstün olan ve sağlıklı koşullarda büyüyen çocukların, ekonomik açıdan üstün olmayan ve sağlıklı koşullarda büyümeyen çocuklara oranla daha gelişmiş olduklarını göstermiştir (Yavuzer, 2002: 36).

Bireyin gelişimin ilk yıllarında veya daha sonraki süreçlerde birtakım olumsuzluklar yaşaması tutum ve davranışlarına da doğrudan yansımaktadır. Bunlardan bazıları; nörolojik hastalıklar, vitamin yetmezliği, madde bağımlılığı, zehirlenmelerdir. Bu tip durumlar bireyin hem fizyolojik hem de ruh dünyasını etkileyerek gelişim geriliğine neden olmaktadır.

Bireysel farklılıklar kıskançlık duygusunun ortaya çıkmasında ve davranışa dönüşmesindeki en önemli faktörlerdendir. Her birey kişilik yapısı ve kıskançlık algısına göre eşini kıskanır ve kıskançlık tepkileri de kişilik yapısına göre şekillenir. Burada bireysel farklılıklar, hem kıskançlık algısını hem de bu algının tepkiye dönüşmesindeki en önemli faktörlerden biridir.

2.4.2. Sosyal Faktörler

İnsan sosyal bir varlıktır. Hayatlarını devam ettirebilmek için işbölümü ve dayanışmaya ihtiyacı vardır. Toplumsal varlık olmanın sonucunda birey içinde yaşamış olduğu toplumun değerlerinden etkilenmesi de kaçınılmaz bir gerçektir. Burada bireyin davranışlarını etkileyen ve kişiliğinin oluşmasında pek çok sosyal faktörden bahsedebiliriz.

Sosyal çevre kalıtımla birlikte kişinin davranışlarını belirler (Köknel ve diğerleri, 2007: 38). Öncelikle bu faktörlere aileden başlamak gerekir. Birey ilk olarak sosyalleşmeye aileden başlar. Daha sonra oyun çağı ile birlikte arkadaş ortamıyla temasa geçer. Birey, okul çağı, ergenlik, gençlik, yetişkinlik derken toplumla sürekli iletişim ve etkileşim halindedir.

Okul öncesi dönemde çocuk için en önemli özdeşleşme modelleri anne ve babadır. Çocuğun okula başlamasıyla birlikte anne babasıyla özdeşleşmesinde çözümlenmeye başlar. Çünkü çocuğun artan yaşı ile birlikte sosyal hareket kabiliyetleri gelişmektedir (Klavuz, 2002: 235). Artık o, aile dışı modelleri daha fazla görmekte ve onlarla ilişki kurmaktadır. Bu modellerin artan bir şekilde etkisinde kaldığı için de onları kendine örnek almaya başlamaktadır. Okul, çevre ve sosyal ortamlarda birey ortak değerleri paylaşan arkadaşı model olarak seçmeye başlamaktadır. Artık sosyalleşme okul çağı ile beraber farklı boyutlara gelmektedir. Çünkü çocuk kısmi

olarak aileden ayrı vakit geçirerek kendisine uygun bulduğu bir grup oluşturmaya çalışmaktadır.

Ergenlik çağında genç, alanında yüksek başarı gösteren, kabiliyetli ve meşhur kimseleri kendine örnek alır. Bu modeller gencin elde etmeyi arzuladığı hedeflere sahip oldukları için onun üzerinde güçlü etkiler meydana getirir. Çok sayıda kültürü karşılaştıran bir analiz, sosyo-kültürel çevrenin ahlak gelişimini etkilediğini ortaya koymuştur (Holm, 2004: 96).

İdeallerin ön planda olduğu ergenlik çağında gençler, ebeveynlerinin ve yakın çevresindeki kimselerin kusurlarını ve imkansızlıklarını görmeye başlarlar. Artık onlar, ilişkide buldukları kimselere ait idealle yetinmeyerek güçlü ve ünlü kimseler gibi olmak isterler (Kılavuz, 2002: 243). Bu dönemde gençler, oluşmaya başlayan kişiliklerine, anne baba ve okul telkinlerine, okudukları eserlere göre çeşitli modelleri benimseme tutumu gösterirler. Yetişkinlik dönemlerinde ise yine sosyal çevre ve bireyin içinde bulunduğu sosyal grupların tutum ve davranışlarında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Aile

İnsanın dünyaya gözlerini açtığı, kendini ve etrafını anlamak adına ilk öğrenimini gerçekleştirdiği, ilk hüznü ve sevinçlerini yaşadığı aile ortamının bireyin tavır ve davranışlarının oluşmasında etkisi kaçınılmaz bir gerçektir.

Hiçbir gelişme ya da öğrenim yoktur ki, çevre etkisini dikkate almamış olsun. Çocukların gelişmesinde ailelerin tartışılmaz bir yeri vardır. Özellikle onları yakından etkileyecek yönleriyle aile hakkında çeşitli bilgiler toplamak bireyi tanımaya yardımcı olacaktır (Yavuz, 1983: 20; Cüceloğlu, 2008: 363). Ailenin etkisi biyolojik süreçle başlar, çocuğun dünyaya gelmesi ve gelişim aşamalarıyla devam eder.

İnsan biyolojik doğumundan sonra kendini toplumsal bir çevre olan ailede, diğer bir ifadeyle sosyal ve kültürel bir ortam içinde bulur. Çocuğun gelişmesi sırasında düşünce ve anlatım biçimlerini, alışkanlıklarını ve tavırlarını belirlerken, içinde bulunduğu toplumun diline, ahlakına, hukukuna, dinine, kültür ve sanatına, kısaca normlarına ve değerlerine uyması söz konusudur. Bireyin şahsiyetinin oluşmasında ailenin rolü büyüktür (Yavuz, 1983: 21). Aile de birey sosyo-kültürel etkileşime başlar. Bu çocuğun

topluma kabul edilme sürecidir. Aslında onun hayatı çevresine uyum sağlamakla geçer. Bu gelişim hayat boyu devam eder.

İnsanların erken çocukluk hatıraları ve yoksunlukları ileride davranış belirlemede etkili bir faktördür. Psikologlar çocukluk deneyimlerinin eş seçimine bile etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Eş seçiminde insanların çocukluk döneminde karşılanamayan duygusal ihtiyaçların karşılanacağını düşünürler (Pines, 2003: 72). Eğer çocuk ailedeki konumuna dair sevgi dolu bir yaklaşım almadı ise kıskanç eğilimler göstermeye daha yatkın olacaktır. Daha çocukluk döneminde kardeşlik kıskançlığı ile başlayan duygu karmaşasındaki kıskançlık, kendisinden alınan bir nesneye değil, iki insan arasındaki ilişkiye dayanıyor, bu da sevgidir (Blevis, 2010: 68).

Gelişim esnasında düşünce ve anlatım biçimlerini, alışkanlıklarını ve tavırlarını belirlerken, içinde bulunduğu toplumun diline, ahlakına, hukukuna, dinine, kültür ve sanatına, kısaca normlarına ve değerlerine uyması söz konusudur (Yavuz, 1983: 21). Onun için çocuk şahsiyetinin oluşmasında, davranış ve tutumlarının biçimlenmesinde toplum değerlerinin etkisi büyüktür. Bu değerlerle çocuk, ilk defa toplumun en küçük çekirdeği sayılan ailede karşılaşmaktadır.

Bilindiği gibi çocuğun, dünyaya geldiği andan itibaren oluşumunu tamamlamak üzere uzun bir gelişme süresi geçirmesi gerekmektedir. Uzun süre ailesine bağlı kalır. Onun biyolojik gelişmesi yanında rûhî gelişmesi de büyük önem taşımaktadır. Bunun için ailedeki eğitimin önemi artmaktadır.

Çocuk en küçük topluluk denen ailede doğar, orada fertle birlikte yaşar. O, başta annesinin dili, günlük hayatı ve davranış biçimlerini öğrenir. Ailesinin çevresinde arkadaşlarıyla oynar. Okula başlamasıyla sosyal çevresi daha da genişler. Aileden başlayarak okula kadar uzanan çevre içinde çocuk her gün pek çok şeyler görür, duyar ve öğrenir. Bütün bunlar onu, bilinçli, bilinçsiz etkilemektedir (Yavuz, 1983: 26-27).

Aile yaşamının her toplumda ortak yanları olmakla beraber, ayrıcalık gösteren örfler, alışkanlıklar ve inanışlar gibi kültürel ve ahlaki değerlerini bir çocuk ailede öğrenir (Armaner, 1980: 157). Bu açıdan aile okul öncesi bir eğitim kurumudur. Armaner (1980) ailede çocuğa, doğruluk ve hak duygusunun kazandırılması, güven, özveri, kötü sözden sakınması, sorumluluk duygusunun kazandırılmasının ailede yapılması

gerektiğine dikkat çeker (Armaner, 1980: 160-161). Aile çocuklarına paylaşmayı öğretmelidir. Özveriyi bilmeyen bir çocuk ileride kıskanç bir kişiliğe meyletmesi muhtemel bir sonuçtur.

Genelde annenin davranışının, kişilik oluşumunda özellikle ilk çocukluk döneminde etkileri yoğun bir şekilde görülür (Atkinson ve diğerleri, 2008: 97). Anne ile daha fazla aynı ortamda kalan çocuk, annenin tavır ve davranışlarından daha fazla etkilenmektedir. Burada annenin bilinçli olması çocuğun ileride iyi bir kişilik oluşturabilmesi açısından son derece önem arz etmektedir.

Cinsiyet rolünün oluşmasında ana baba, akran etkileri, çocuk kitapları ve televizyon programların etkisi görülmektedir (Atkinson ve diğerleri, 2008: 101). Ailede kız ve erkek çocuklarının cinsiyetlerine uygun eğitim verilmesi çocuğun cinsel kimlik kazanmasında önemli bir yere sahiptir.

Birey küçüklüğünden itibaren model olarak anne, baba ve aile büyüklerini taklit eder. Burada model alınan insanın davranışlarındaki tutarlılık da kişiliğin şekillenmesinde etkili olacaktır (Köknel ve diğerleri, 2007: 71; Yavuzer, 2002: 129). Burada model alınan aile üyesinin, ahlaki açıdan olumlu bir kişilik özelliği sergilemesi birey açısından hayati önem taşımaktadır. Aksi takdirde olumsuz davranışın kabullenilmesi toplum tarafından onaylanmayan bir davranışın tekrar edilmesi demek olacaktır.

Anne ve baba gereksinimlerinin karşılanmadığı aile düzenleri çarpık olur ve bu düzende yetişen kişilerin yaşamlarının her yönünü olumsuz etkiler (Cüceloğlu, 2008:85). Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında, yeterli güven, sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında, aile üyelerinin kendine düşen sorumlulukların bilincinde olması ve çocuğa bağımsızlık yolunda yeterli olanakları hazırlaması çocuğun sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasını sağlar (Yavuzer, 2002: 131).

Kıskanç bir kişiliğin oluşmasında aile önemli bir etkiye sahiptir. Ailede kıskançlığı etkileyen faktörlerden birisi de kardeş kıskançlığıdır. Bazen büyük kardeş küçük kardeşi, bazen de küçük kardeş büyük kardeşi kıskanmaktadır. Büyük kardeş aileye yeni katılan kardeşle anne baba sevgisini paylaşmak zorunda kalması, bazen de kardeşiyle herhangi bir sebeple kavga etmesi sonucunda anne babası tarafından “sen büyüksün”

muamelesi görmesi ve cezalandırılması nedeniyle kardeşini suçlu görmekte ve onu kıskanmaktadır. Küçük kardeşin de büyük kardeşle sürekli bir güç çekişmesi vardır. Küçük, yapmak istediği ve engellendiği büyük kardeşin tavırları karşısında kendisini güçsüz görüp, büyüğünü kabullenmek zorunda kalır. Güçlü kardeş karşısındaki bu davranış, küçük kardeşin kıskançlığını artırmaktadır.

Daha güzel ve gösterişli bir kız kardeşin gölgesinde kalmış bir kadın, ailenin en sevilen çocuğuna göre kıskançlığa daha çok eğilimli olacaktır. Annesiyle arasında güven duyguları daha yüksek olan kişi, annesi ile güven problemi olan başka bir kişiye göre daha az kıskanç olmaktadır (Sayar, 2008: 53).

Ailede görülen kıskançlık türlerinden biri de gelin kaynana kıskançlığıdır. Bu kıskançlığın temelinde sevgiyi paylaşamama vardır. Anneler gelinin oğullarını kendilerinden kopardığını düşünerek, gelinlerini suçlu görmeye başlarlar. Özellikle erkek evladına düşkün olan anneler, yaşının ilerlemesiyle daha fazla ilgi beklemektedir. İş yoğunluğu ve sorumluluğu artan oğul, anneye eskisi kadar zaman ayıramamaktadır. Bu durumu kabullenemeyen anne kendine bir suçlu aramaktadır, o da en yakınındaki gelinidir. Böylece gelin kaynana çatışması başlar.

Bireyin yetiştiği aile ortamı, anne, baba, kardeş ilişkileri ve daha geniş manada daha geniş aile kıskanç bir kişilik oluşumundaki en etkili faktörlerin başında gelir. Kendilerini kıskanç olarak tanımlayan insanların anne babalarını da kıskanç bir kişi olarak algılama düzeyleri yüksektir. Bu durum anne ve babayı model alan çocukların kişilik yapılarını etkilemektedir.

Çevre

İnsan sosyal bir varlıktır ve belirli bir çevrede yaşamaktadır. Bu çevre insanın ya daha iyi bir birey olmasını etkileyecek veya toplum tarafından benimsenmeyen tutum ve davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Bu süreç çocuğun aile ortamı ve arkadaş gruplarına katılmasıyla başlamaktadır.

Psiko-sosyal incelemelerin verilerine göre, kişilik üzerinde toplumun ve kültürün rolü açıkça bilinmektedir. Bireyin şahsiyetinin belirgin karakter almasına hatta biyolojik özelliklerinin bile şekillenmesine etkide bulunan güç, çevre faktörüdür (Armaner, 1980:

74). İnsan sosyal bir varlık olduğu için çevreyle sürekli iç içe yaşamaktadır. Bu sosyalleşme sürekli devam eden bir süreçtir.

Gelişme ve olgunlaşmada çevre, bireyin kendini üyesi olarak gördüğü ve kendini özdeşleştirdiği grupların etkisi çok fazladır (Holm, 2004: 84). Grup içerisinde birey bilinçli veya bilinçsiz, içselleştirerek veya taklit yoluyla grupla birlikte hareket etmektedir. Burada grubun özelliğine göre birey toplum tarafından ya kabullenilir veya reddedilir.

Hadis-i Şerif çevrenin insanlar üzerindeki etkisini ifade eden dini bir yaklaşımdır. “Vaktiyle doksan dokuz kişiyi öldürmüş bir adam vardı. Bu şahıs yeryüzünde en büyük âlimin kim olduğunu sordu. Ona bir rahibi gösterdiler. Bu adam rahibe gelerek: Ben doksan dokuz kişiyi öldürdüm. Tövbe etsem kabul olur mu? diye sordu. Rahip: Hayır kabul olmaz deyince onu da öldürdü. Böylece öldürdüğü adamların sayısı yüz’e tamamlandı. Sonra yine yeryüzündeki en büyük âlimin kim olduğunu sordu. Ona bir âlimi tavsiye ettiler. Onun yanına gelerek: Yüz kişiyi öldürdüğünü söyledi; ona tövbesinin kabul olup olmayacağını sordu. Âlim: Elbette kabul olur. İnsan ile Allah arasına kim girebilir ki! Sen falan yere git. Orada Allah Teâlâ’ya ibadet eden insanlar var. Sen de onlarla birlikte Allah’a ibadet et. Sakın memleketine dönme. Zira orası fena bir yerdir” dedi (Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Tövbe 46-48). Sadece insanlar değil, bir bitki bile, her yerde yetişmiyor. Onun yetişmesi için iklim ve toprak şartlarının uygun olması gerekmektedir. Aynı toprak ve iklim şartında aynı ürünler yetişmektedir. Meseleye bu açıdan baktığımızda aynı çevrede insanlar birbirlerini etkilemektedir.

Bireydeki çevrenin etkisini gördüğümüz alanlardan biri de özdeşleşmedir. Bu çocukluktan itibaren başlayan bir süreçtir. Gençler özellikle arkadaşlarıyla özdeşleşir, onlara benzemek ister, kendini onlarla kıyaslar; arkadaşlarının giyimi, konuşma biçimi ve davranışlarını kendinde bir süre yaşatır. Bütün bunlar arkadaşlarını ve çevresindekileri taklitten başka bir şey değildir (Kula, 2002: 46). Özdeşim örnekleriyle etkileşim sonucu kimliği gelişen genç, kendi benliğinin sürekliliğini algılamakta, kendine mal ettiği inanç ve değerleri, bir dünya görüşü oluşturmaktadır.

Kişiliğin dini yönünün gelişmesinde ve şekillenmesinde çevre önemli bir etkiye sahiptir. Aileden başlayan çevrenin dini eğitimi ve kültür seviyesi de kişiliğin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir ve kesin biçimde etkili olmaktadır (Günay, 2008: 425). Dinin

gerekliliklerini yerine getiren ve ahlaki kurallara bağlı yaşamaya çalışan anne veya babanın çocukları, model olarak bu anne babayı aldıklarından, kişilikleri aynı doğrultuda şekillenecektir.

Okulun kişilik üzerindeki tesiri kaçınılmazdır. Öyle ki, ortalama bir ocuk hayatının en verimli yıllarını okulda geçirmektir. Kişilik gelişiminin en kritik dönemi okul sıralarına rastlar. Okulun etkisi tahsil sresinin uzunluğuna ve seviyesine göre değişmektedir. Eğitim kuruluşundaki ğrenci yalnız şekli olarak kalmayıp aynı zamanda belli bir şekle bağlı olmayan diğer ilişkilerden de etkilenmektedir (Ekşi, 2002: 154).

İnsan ilk bebeklik yıllarından itibaren çevreyle i içedir. Burada akraba, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri kişilik yapısını etkilemektedir. Arkadaş ortamıyla başlayan çevrede, birey öncelikle arkadaşının giydiği kıyafeti ve arkadaşının imknlarını kıskanmaya başlıyor. Evdeki kadın komşusunun eşyalarını kıskanmaya başlıyor, erkek ise arkadaşının arabasını kıskanmaya başlıyor. Bu durum bireyde git gide arttığı zaman kıskançlık duygusu artık yaşamın kaçınılmaz bir parçası haline geliyor. Dışarıya karşı kıskanç tutum ve davranış sergileyen birey artık bu durumu içselleştirip aile yaşantısına da yansıtmaya başlıyor. Bu durum gelip eşlerin birbirlerini kıskanmasına kadar dayanıyor.

Trel Faktörler

Bireyin duygularının davranışa dönüşmesindeki etkenlerden biri de trel faktörlerdir. Trel faktörler denildiğinde akla ilk gelen milli ve manevi değerlerdir. Din ve kültür kişiliğin şekillenmesinde temel olan iki ana etkendir.

Kültür ile fert arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Kültür mensuplarına bir kişilik kazandırır, fert ise kültürün devamını sağlar (Mehmedoğlu, 2004: 77). Fert, kültürün devamlılığını koruduğu gibi kültürel değişimleri de üstlenmektedir. Bu bağlamda birey kültürün hem koruyucusu hem de değiştiricisidir. Fert kültürün bir parçası olarak sosyal değişmeyi sağlar.

Kültürün sürekliliğini gelenek, görenek ve töreler sağlar. Kültürün sürekliliği insanın gruptaki öğrenme yeteneğine bağlıdır. İnsanın tavır, tutum ve davranışlarında kültürün

etkisi gözlenmektedir (Aslan, 2007: 20). Kültür bazen inanç değerleriyle çakışsa bile bilinç ve eğitim düzeyindeki eksiklik nedeniyle dini değerlerin önüne geçmektedir.

İnsanda dine yönelme ise doğuştan olmakla birlikte, onunla ilgili her şey de sonradan eğitim-öğretim yoluyla ve sosyo kültürel çevrenin etkilerine göre şekillenmektedir. Çocuk şuurulu veya şuursuz olarak, içinde doğduğu toplumun kültüründen, örf ve adetlerinden, ayin ve törenlerinden etkilenmektedir (Günay, 2008: 424).

Din, kişiliğin en derin tabakalarına nüfuz etmektedir. Aynı zamanda din, insanın kişiliğini şekillendiren ona etki eden çevre ve psikolojik faktörlerin en önemlilerinden biridir (Mehmedoğlu, 2004: 79). İnsanın sağlıklı bir ruh yapısı ve olumlu kişilik özelliklerinde dinin etkisi büyüktür. Dini inanç bütün kişiliği kapsayan bir özelliktir. Din duygusunun kişiliğin tamamına nüfuz eden bir yönü vardır. Benimsenmiş dini inanç, insanın kişilik yapısında bütünleşme sağlayan bir güçtür.

İnsanın hayatında ibadet önemli bir yere sahiptir. İbadetlerin ilk gayesi, insanların sağlam bir ruh, sağlam bir kişilik yapısına sahip olmalarını gerçekleştirmektir. İbadetlerin konusu ve unsurları insanın kişiliğini geliştirici özelliklere sahiptir (Mehmedoğlu, 2004: 81). Şuurlu yapılan ibadet kişiliğin gerek içe ve gerekse dışa dönük yönünün gelişmesine yardımcı olur, dindar kişinin samimiyet derecesini ortaya koyar.

Kişilik ve kültür, bir toplum ortamında kendini gösteren sosyal olgudur. Toplum kültürü içerisinde ise din önemli bir olgu ve gerçeklik olarak kendini gösterir. Toplum kültürünün özellikle manevi kültür unsurları, normlar, değerler ve inançlar arasında din, dini inançlar, değerler, normlar, fikirler, idealler, tasavvurlar ve kurumlar önemli yer işgal eder (Günay, 2008: 424).

Dıştan gelen uyarılar ve kişisel algılarla çocuğun duyguları, düşünceleri, alışkanlıkları ve davranışları gelişmektedir. İlk çocukluk dönemi çocuğun geleceği bakımından çok önemlidir. Dini gelişmesi de bedenî, zihnî ve rûhî gelişmesi de duruma göre biçimlenecek ve anlam kazanacaktır. Böylece kişiliğin temeli atılmış olacaktır (Yavuz, 1983: 26-27). O bu durumda, çevresinin dininden etkisiz kalmaz. Çünkü içinde yaşadığı toplumun diniyle karşılaşacak ve onunla tabii olarak ilişkiler kuracaktır.

Psiko-sosyal incelemeler ile kültürler arası araştırmaların verilerine göre, şahsiyet üzerinde toplumun ve özellikle de kültürün rolü açıkça bilinmektedir. Sosyo-kültürel etkilerin hepsi uyarı olarak bireyi etkiler. Kişinin ahlakını dinsel inançlarını var eden de budur (Armaner, 1980: 74-75). Din hem bireyi hem de toplumlari etkileyen sosyo-kültürel bir kurumdur. Dinde haram olan şeylere karşı birey nefsini koruyabilmişse, dinin sosyal ve kültürel olarak rolü bireyin motivasyonunda açıkça ortaya çıkmış sayılır. Bireyin aldığı dini kültür sağlam ve akla dayalı olduğu hallerde, din en etkili anlamda kişiliğın en derin noktalarına nüfuz ederek kişiyi yüceltici görevini yerine getirir.

Olgunlaşmamış dini yaşantı, geçici bir ahlaki iyileşmeye yol açabilmesine karşın, olgunlaşmış dini yaşantı, hayat biçimi üzerinde tutarlı ve yönlendirici bir etkiye sahiptir. Bütüncü ve uyumlu bir hayat modeli amaçlar (Holm, 2004: 114).

Gelenek ve görenekler insan hayatının her aşamasında etkilidir. Ülkemizde kanayan bu körü körüne davranışlardan biri de töre cinayetleridir. Geleneksel toplumlarda namus en değerli unsurlardan biridir ve kadın da namusun kendi bedeninde cisimleştiği varlıktır. Namusa leke sürülebilme ihtimali karşısında bile ailenin erkek üyesi veya en yaşlı üyesi gözünü kırpmadan her türlü suçü işleyebilmektedir (Aslan, 2007: 14). Bu cinayetler bağlamında değerlendirme yapacak olursak töre faktörünün bu durumda, dinin, kanunların ve ahlakın önüne geçtiği bir durum ortaya çıkarmaktadır. Namus cinayeti töre baskısı yanında oç alma duygusu, yanlış dini inanış toplumsal değer yargılarından kaynaklanan bir suçtur. Bu suçlar zincirleme şekilde devam edip gitmektedir.

Cinsiyet rolleri ve kültür arasındaki ilişki konusunda yapılan araştırmalarda kültürün, insan kişiliği üzerinde etki yaptığı ve kültürel kalıpların kişiliği şekillendirdiği ileri sürülmekte ve kültür kişilik sistemine bağlı olarak cinsiyet rollerinin, kültürden kültüre farklılık gösterdiği vurgulanmaktadır (Uysal, 2006: 118).

Kültür birçok bireysel özellik ve davranışın olduğu gibi, kuşkusuz kıskançlığın da en önemli belirleyicilerindedir. Birçok önemli kuramcı kıskançlığın evrensel olduğunu, her kültürde var olduğunu, ancak düzeyi, türü ve diğer boyutları açısından kültürel farklılıklar gözlendiğini belirtir (Demirtaş, 2006: 189). Birey bu bağlamda kültüründen kopmamakta ve bazen mantığı ile çakışan olgular karşısında kültürün öngördüğü davranışı sergilemektedir.

Kıskançlık üzerine çalışma yapan sosyologlar, kültürün kıskançlığın en temel belirleyicilerinden olduğunu; bir eş edinmenin ve evliliğin önemini vurgulayan, cinsel açıdan tutucu, tek eşlilikten yana kültürlerde kıskançlık düzeyinin çok daha yüksek olduğunu ifade etmektedirler (Demirtaş, 2006: 189).

Toplum, kültür ve din çocukluktan itibaren ferdine kıyaslamayı öğretiyor. Kıyaslama insanda farklı davranışlara neden olmaktadır. Bunlardan biri de kıskançlıktır (Osho, 2009: 66). Osho'nun dikkat çektiği nokta, kıyaslama duygusunun insanın kişiliğini etkileyen temel faktörler tarafından bireye vurgulandığı şeklindedir. Bu durum hayatın her noktasında olursa birey karşılaştığı her durumda elde ettiği veya edemediği değerler karşısında bir kıyaslama içine girecek ve karşılaştığı olumsuzluklar karşısında da mutsuz olacaktır.

Törel faktörlerin bireyin tavır ve davranışlarının oluşmasında önemli bir etkisi vardır. Hatta bireyin duygularını harekete geçiren bir lokomotif etkisi göstermektedir. Bazen inancın bazen de kültürün etkisiyle birey içselleştirmede bir tutumu uygulamaya geçirebilmektedir. Eşlerin diyalogları ve birbirlerini kıskanmalarında da yine törel faktörlerin etkisi göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir.

Toplumumuzda eşlerin birbirlerini kıskanmaları namusu korumak olarak değerlendirilmektedir. Hem kadının hem de erkeğin yerinde ve zamanında kıskanç olması toplumsal bir beklenti haline gelmiştir. Kıskançlık bu durumda namusu koruyucu bir kalkan gibi algılanmaktadır. Kıskançlık göstermesi gereken yerde ve zamanda kıskançlık duymayan bir insana toplum iyi gözle bakmamaktadır.

Medya

Medya, yazılı ve görsel yayın yapan bütün yayın ve yayımları kapsamaktadır. Medya, insan tutum ve davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Müslüman bir ailede bebekleriyle oynayan bir çocuk, bebeğini öldürür, ona mezar yapar ve üzerine hac işareti koyar. Annesi çocuğuna neden böyle yaptığını sorduğunda: Çocuğun, "Televizyonda öyle yapmışlardı!" diye açıklaması, medyanın insan davranışı üzerindeki etkisine bir örnektir. Günümüzde bu etki kendini daha çok göstermektedir.

Televizyon bizi eğlendirir, yorgunluğumuzu alabilir, hatta bilgilendirebilir. Ama onu hayatımızın tamamına hâkim kıldığımız zaman, televizyonun uydusu haline geliriz

(Sayar, 2008: 83). Bu durum insanın sosyalleşmesini ve diğer insanlarla ilişki kurmasını engellemekte, insanların zihinsel gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.

Modern kültür olarak algılanan medya kültürünün, yerleşik değerler sistemine alternatif oluşturması, endüstrileşme süreciyle birlikte hızlanmaktadır. Bireyin toplumsal durumlarını belirleyen unsurlarla olan bağları çözülme eğilimine girmektedir. Artık dünya milli kültürden küresel bir kültüre doğru gitmektedir. Yapılan yayınlarla bu süreç giderek ivme kazanmaktadır.

Medya ile toplum arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Medya topluma yön verebildiği gibi aynı zamanda o toplumu da yansıtmaktadır (Cüceloğlu, 2008: 186). Medya kültürü gerçek kültürün hem yansıması hem de yeniden şekillenmesidir. Ulusal kültür değerlerini meydana getiren eğitim sistemlerinin, popüler kültürü yaygınlaştıran medya kültürüyle etkisi azaltılmaktadır. Medya ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinde modernleşmenin inşa sürecinde önemlidir (Önür, 2007: 168). Psikolog Sherry Turkle, sanal âlemde kişilerin benliklerini tek ve bir olarak algılamadıklarını, aksine pek çok yönden oluşan bir benlik yaşadıklarını belirtir. Açılan her yeni bir pencere benliğin yeni bir cephesini çağırılmaktadır (Sayar, 2002: 148).

D. Lener 1958'de Ankara Balgat'ta yaptığı bir açıklamada, kadın ve erkeğin modernleşmesinde değişimin, medya kullanımıyla ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. E.Rogers ise, medya kanalında yaygınlaşan yeniliklerin toplumsal değişimleri hızlandırdığı görüşündedir (Önür, 2007: 169).

Hayatın en mahrem alanlarına kadar giren medya toplumun şekillenmesinde ve yönlendirilmesinde çok önemli bir güçtür. İnsanlığın milli ve manevi değerlerini yüceltmekten ziyade popüler kültürün etkisiyle medya pek çok noktada kendi hedefleri doğrultusunda toplumu yönlendirmeye çalışmaktadır. Medyanın tekelleşmesi de bu bağlamda çok tehlikeli bir durumdur.

Modern toplumlarda medya, modern önceki toplumların kitlesel tören alanları işlevini görmektedir. Ucuza getirme düşüncesiyle kendi kültürünü bağdaşmayacak pek çok yapıtlar ülke halkına sunulmaktadır. Ulusal yayınlar giderek içerik olarak kamu yayıncılığı ilkesinden uzaklaşmaktadır. Böylece küresel kültürel değerler tıpkı mal gibi dolaşıma girmektedir.

Aile üyeleri de medyadan etkilenmektedir. Özellikle çocuklar, TV karakterleriyle kendileri arasında para-sosyal bir etkileşim ve özdeşleşme kurarak, gündelik yaşamlarını düzenlemeye çalışmaktadır. Benzer biçimde pembe dizilerdeki karakterler de birçok ev kadını için takip edilen, önem verilen ve örnek alınan idoller durumundadır. Bu nedenle TV programlarının bireyler üzerinde etkisi vardır.

Televizyon programlarının yer verdiği birçok kavram henüz gelişimini tamamlamamış gençlerin gelişimi açısından son derece sakıncalıdır. Olayları sadece güncel yönleriyle değerlendirmekte medyanın insan tutumuna olumsuz etkilerinden bir başkasıdır. Yine günü birlik olaylarla insanları oyalama, müzik ve spor bağımlılığı gibi birçok olumsuzluklar günümüz insanının medya karşısında yenik düştüğü durumlardır. Arabesk tarzı müziklerin kişiyi depresyona soktuğuna dair araştırmalar vardır (Hökelekli, 2009: 163-165).

Modern iletişimin temelinde, hızlı çalışma temposuna zorlanan insanın hızlı düşünme ve bunu sistemli bir alışkanlık haline getirerek bir veya birkaç merkezden kendisine iletilen mesaja uygun eğitim, sanat, iş, yönetim vb. alanları kapsayan gündelik davranışlar ortaya koymasındır. İletişim araçları karşısında modern insan çaresizdir. Çaresizliği onun edilgen bir alıcı konumuna indirgenmesi olgusundan kaynaklanmaktadır (Bulaç, 2006: 100).

Paketler halinde sunulan TV, radyo programları ile yazılı basının haber ve yorumları ne ölçüde çeşitlilik arz ederse etsin, bütün çeşitliliğin gerçek anlamını kaybettiği ortak bir payda vardır. O da kurumun sabit bakış açısı ve bizi kendisine yöneltmek istediği hedeftir. Çok masum sıradan görünen bir resim, yazı ve görüntü, aslında objektif değildir, özel zamanlama ve sıralamasıyla bile olsa o bir mesajı içinde taşır (Bulaç, 2006: 100).

Medya içerikleri ticari kaygı ile daha çok haz noktasına odaklandığı için, bireyler daha çok tüketime yönlendirilerek yerleşik kültürün yönlendirici gücü azaltılmaktadır. Medya kültürü bireyleri tüketim çılgınlığına doğru itmektedir. Medyanın sunduğu sanal gerçeklikle modern yaşam temsil edilirken, bireysel kimlikler tüketimle eşleştirilerek tanımlanmaktadır (Önür, 2007: 173).

İster haber ve bilgi akışında olsun ister tanıtım ve eğlence türünde olsun, iletişim teknolojisi dönüştürücü bir role sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, yeni bir bilinç yapısı, özel bir dünya tasavvuru, modern bir yaşam biçimi sunan işleviyle iletişim, etkili bir taşıyıcıdır.

İletişim alanındaki görüşleri ile tanınan Marshall Mc Luhan'a göre, elektronik devrim dünyayı "küçük bir köy"e dönüştürmeyi başarmıştır. Gerçekten de baskı teknolojisini izleyen elektronik teknolojinin başardığı bu ikinci devrim, sözlü kültürü adeta bastırdı, yerine görsel kültürü ikame etti (Bulaç, 2006: 102).

Özellikle yabancı yapıtlar kendi kültürlerin diğer toplumlara tanıtmak ve para kazanmak için pazarlanmaktadır. Kar ve zararı hesap edilmeden yayınlanan bu yapıtlar onarılması güç birtakım toplumsal çözümlere neden olmaktadır. Sinema ve diziler farklı kültürün bakış açısının ve ahlak anlayışının bilinçaltına yerleşmesinde etkilidir. Kendi milli ve manevi değerlerimizle örtüşmeyen pek çok yapıt artık evimizin en mahrem köşelerine kadar ulaşmıştır. Bu da beraberinde kültür erozyonunu getirmektedir. Henüz birkaç kelime bilen bir bebek bile çizgi film kanallarının karşısına teslim edilmekte ve gençlik bu kültürle yoğrulmaktadır.

Yapılan bütün araştırmalarda reklamlardan en çok etkilenenlerin kadınlar ve çocuklar olduğu üzerinde durulmaktadır. Ülkemizde nüfusun toplumsallaşmasında, televizyonun 1971'den itibaren çok önemli bir etkisi vardır (Tokgöz, 1982: 148). Hele günümüzde medya sektörüne bir baktığımızda karşımıza şu sonuç çıkıyor: İnsanlarımızın kimlik ve kişiliğinin oluşmasına medya yeni bir boyut olarak girmiştir. Bununla birlikte televizyon programları kontrolsüzce izlenmekte, aile mahremiyetini ayaklar altına alan pek çok olumsuzluklar yaşanmaktadır. Medya iki tarafı keskin bir kılıç gibidir. Her iki tarafı da doğru kullanılmadığı zaman toplumun bütün bireylerini tehdit eder hale gelmektedir.

Fox Kids TV olarak bilinen çocuk kanalında yayınlanan Spiderman, Deniz Kızı, Casus Köpeklerinin Gizli Dosyaları... v.b çocuk programları üzerine yapılan bir araştırmada, küresel kültür içerikleriyle "merkezi ABD" üstün, güçlü bir biçimde sunulduğu tespit edilmiştir (Önür, 2007: 170-171).

Yapılan pek çok araştırmada Latin Amerika yapımlarının küresel ve yerelin temsilinde değerlerinin karşılıklı itme ve çekme yarattığını ve küresel olanın etkililiği ile nasıl dengelendiği görölmektedir. Küresel kültür de gerçekte birçok yerel kültür ile melezlenmiştir (Önür, 2007: 171).

Okul öncesi yıllarda, televizyon çocuk için bütün kitle haberleşme araçlarından öndedir. 7-12 yaş arasında kız ve erkek çocuklarda çeşitli tabakalara göre televizyon izlemesi %90-100 arasındadır. Aileler çocukların seyrettiği programları bazen engellerler, bazen de çocuklarına hiç karışmazlar (Tokgöz, 1982: 43-55). Saatlerce televizyon karşısında çizgi film seyreden çocuklar karşısında anne ve babalar çaresizdirler. Artık bu kuşak çizgi filmlerin, bez bebeklerin ve kuklaların yetiştirdiği nesil olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Ülkemizde giderek yaygınlaşan internet kullanımı müşterilerine farklı hizmetler sunmaktadır. Bazen bir kütüphane, bazen iletişim, bazen de eğlence aracı görevini üstlenmektedir. İnternetin hayatı kolaylaştırma ve hızlandırma adına pek çok yenilik ve özelliklerinden bahsedilebilir. Dünyanın farklı ülke ve kıtasındaki bir insanla anında iletişime geçilebiliyor. İnsanlar işlerini internet üzerinden yapıyor. Artık her iş için bir ofis veya işyerine gerek kalmıyor.

Güçlü ilişkiler yüz yüze iletişimle sağlanıyor. Bu konuda yapılmış bir çalışma internet kullanımı arttıka sosyal ilişkilerde azalma olduğu, kullanıcıların aile ve yakın çevreleriyle daha az etkileşimde bulunduğunu, kendilerini daha yalnız hissettiklerini göstermiştir. Yine bu araştırmada internet kullanımı arttıka depresyon gibi ruhsal hastalıklar da artmıştır (Sayar, 2002: 138). Bu olanakların yanı sıra internet yüz yüze iletişimi engellemekte ve insanın ufkunu daralttığı bilinmektedir. Saphiro, bilgisayara dayalı yaşamın rahatlığına alışan insanların eş, dost, komşu ve arkadaşlarıyla karşılaştıklarındaki heyecan ve sıcaklığı unuttukları tezini ortaya koymuştur (Karaduman, 2002: 70).

İnternet günümüzde birtakım insanlar tarafından chat aracı olarak kullanılmaktadır. Sanal ortamda insanlar kendilerini farklı tanıtarak gerçekte hayatta ilişkiler kurmaya çalışmaktadırlar. Bu insanlar hayatın gerçekte yüzü ile karşılaştıklarında ise bu durum çok üzücü boyutlarda sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda bireylerin mahremiyet anlayışını etkilemektedir.

İnternet bağımlılığı ise pek çok kişide kendini farklı şekillerde göstermektedir. İnsanların iletişim becerileri, sosyal ilişkiler ve ruh sağlığı gibi alanlarda bazı olumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İnternetin sosyal psikoloji açısından etkileri ise toplumdan yalıtılma, ilişkilerin zayıflaması ve yüzeyselleşmesi, yalnızlık, depresyon ve çöküntü gibi duyguların yaşanması olarak belirmektedir (Karaduman, 2002: 78).

Televizyonun Türk aile yapısına etkisini araştıran bir çalışmaya göre deneklerin % 34.93'ü sinema ve dizi seyretmektedir (Karlı, 2006: 53). Doğal olarak yerli ve yabancı kökenli bu dizilere aile yapımıza doğrudan etki etmektedir. Özellikle yabancı sinema veya dizinin kültürümüze uymayan yönleri insanlarımız tarafından bilinçsizce izlenerek kültür erozyonuna sebep olmaktadır.

Yine aynı araştırmada dikkat çeken bir başka durum da şudur: Yarışma formatında evlenmeyi para hedefiyle sınırlayan evlilik programları değer kargaşasını ve zihinsel bunalımı da beraberinde getirmiştir. Geleneksel yapıda var olan mutlu olmak ve neslin devamını sağlamak şeklindeki evliliğin içi boşaltılıp, insanların oylarıyla her türlü ahlaki kaygıdan uzak bir şekilde şöhret adına insanların zihni köreltilmektedir (Karlı, 2006: 58).

Şehir hayatının sunduğu yeni yaşam biçimi insani ilişkilerdeki sıcaklığın kaybolmasına neden oldu. Giderek kendi köşelerine çekilen insanların paylaşabilecekleri konular azaldı. Ortak konu ihtiyacımızı bir ölçüde televizyon üzerinden sağlamaya çalışıyoruz (Sayar, 2008: 84). Kadınların çeşmede su doldururken yaptıkları sohbetler, köy kıraathanesindeki sıcak çayın yerini artık sıcak görüntü sunan sanal ekranlar aldı.

Bütün bu boyutlarıyla meseleye baktığımızda artık günümüzde medya hayatın her alanına hükmetmektedir. Az veya çok herkes gördüğünden veya okuduğundan etkilenmektedir. Pek çok yapıt milli kültürden ziyade evrensel kültürü dayatmaktadır. İnsanlar sanal ortamlarda saatlerce vakit geçirmektedir. Bu durumda pek çok psiko-sosyal değişimleri beraberinde getirmektedir. Bireyin gördüğü, duyduğu, işittiği ve etkilendiği bir yapıtın etkisinde kaldığını rahatlıkla söylenebilir. Burada medyanın etkisiyle farklı toplum ve milletlerin ahlak anlayışı insan fiilleri üzerinde etkili olmaktadır. Günümüzde medya bireyin yaşadığı en mahrem noktalara kadar girdiği düşünülürse etkinin daha fazla olduğu rahatlıkla söylenebilir.

2.5. Kıskançlık ve Güven İlişkisi

Güven, kişiye veya kendine duyulan bel bağlama hissidir. Bir başkasına itimat etmek manasına da gelir (Doğan, 1996: 440). Eşine güvenen kişi, eşi hakkında sanal düşünce ve kuşkulardan kendisini soyutlar. Eğer eşlerin birbirlerine güveni yoksa bu durum beraberinde pek çok olumsuz sanal düşüncenin oluşmasına ortam hazırlamaktadır.

Güven duygusu denildiğinde ilk akla gelen sevilene karşı duyulan güvendir. Bunun için öncelikle kişi kendine güven duymalıdır. Güven sağlıklı bir bağlanmayla mümkündür. Güvensiz bir kişi ilişkilerindeki en küçük sorunlarda bile yoğun kaygı yaşar. İyi bir söz duyabilmek için sürekli kendisini rahatsız eder. Güven duygusu yeterli olmayan insanların besin kaynağı karşısındaki insan ve ondan gelen geribildirimlerdir (Erol, Sağır, 2006: 184-185).

Özgüven, kişinin bir iş yapabilme becerisi, kendini herhangi bir alanda yeterli görmesidir. Kıskançlık duygusunun ortaya çıkmasında ve tepkilerinde, kişinin özgüven duygusu önemli bir faktördür. Kendisiyle barışık olmayan, etrafındaki her şeye şüphe ile yaklaşan ve bardağın hep boş tarafını gören insanlarda özgüven eksikliği görülebilmektedir.

Özgüven eksikliği kişinin kendisini yetersiz, zayıf ve güçsüz durumda hissetmesi durumudur. Bu durum beraberinde başkalarına güvenmemeyi tetikler. Özgüven eksikliği bazı korkularla yaşanması durumunda kıskançlığa neden olur. Kıskanç insanlar sevgiyi kaybetme korkusu ve terk edilme endişesi de yaşarlar (Tarhan, 2009a: 270).

Güven duygusu, bireyin karşılaştığı güçlüklerle karşı başa çıkabilecek gücü kendisinde bulması ve başkaları tarafından aldatılmayacağı hissiyle de çevresine güven esasına dayanır. Bu güven duygusu, kişinin bebeklik döneminden itibaren başta annesi olmak üzere çevresiyle olan ilişkileri ve onların tutumları çerçevesinde olumlu veya olumsuz yönde gelişir (Kula, 2002: 56). Bireyin ergenlik döneminde kendine güven duygusu, çocukluk döneminin izleriyle birlikte, kimliğini kazanma çabalarındaki başarı veya başarısızlığına bağlı olarak gencin dünyasında önemini korur. Bu duygu, kişiliği oluşumuna etki eder ve bireyin çevresiyle olan ilişkilerinin boyutlarını belirler.

Çocuktaki güven duygusunun şekillenmesinde ebeveyn faktörü çok önemlidir. Yapılan en ufak bir hata karşısında çocuğun azarlanması, ona hiçbir sorumluluk verilmemesi ve verilen bir iş karşısında da aşırı derecede kontrol altına alınması gibi etkenler güven duygusunun gelişmemesine sebep olmaktadır. Bir başka ebeveyn hatası ise çocuklarını başkalarıyla kıyaslamalarıdır. Başarılı bir arkadaşıyla kıyaslanan birey başarısızlığı karşısında kendisini yetersiz görmeye başlamakta ve kendine olan güven duygusu zedelenmektedir. Bu durumda çocuk olumsuz sıfatları duymak zorunda kalıyor. Güçlü ebeveyn karşısında susmak zorunda kalan çocuk, bu durumu kabullenememektedir. Çocuk bu olumsuzluk karşısında ya tepki geliştirmektedir veya bu durumu bilinçaltına atmaktadır. İlerideki yaşamında ise bilinçaltına atılan bu durum farklı bir yansımayla kendini göstermesi muhtemeldir. Yine evdeki çocuklara karşı sevgi dağılımındaki dengesizlik az sevildiğini düşünen çocuk tarafından hoş karşılanmamaktadır. Kardeşine göre daha az sevilen ve istekleri daha az yerine getirilen kardeş de yetersizlik duygusuna kapılacak ve kendisine güveni gelişmeyecektir. Anne baba ilişkilerindeki tutarsızlık ve güven zedeleyici yaklaşımlar bireyin ileriki yaşamında farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Başarının ödüllendirilmesi güven oluşumunda etkili bir faktördür. Takdir edilen başarı, davranışın pekişmesine ve güven duygusunun oluşmasına veya pekiştirilmesine neden olmaktadır.

Çocukluk evresi ve ebeveyne bağlılık kıskançlık eğilimini etkiler. Annesine güvenli bir bağlılığı olan bir kişi, annesiyle güven ilişkisi bulunmayan birine göre daha az kıskanç olmaktadır. Güvendiği bir eş tarafından ihanete uğrayan bir kişinin gelecekte kıskançlığa eğilimi daha fazla olacaktır. Kıskançlık eğilimi bir olayın tetikleme olmadan kendini göstermez (Pines, 2003: 22). Fakat kişilerin kıskançlık duygularını harekete geçiren durum ve bu durum karşısında göstermiş oldukları tepkileri farklı farklıdır.

Ergenlik döneminin temel özelliklerinden biri olan güvensizlik, ergenin atılgan, gösterişçi, ya da çekingen bir birey olmasına yol açabilir. Bu evrede ergen, başkalarının kendisi hakkında verecekleri hükümler konusunda aşırı derecede duyarlıdır (Yavuzer, 2002: 284). Gelişim aşamalarındaki yaşantı bireyin kişilik gelişiminde çok etkilidir. Çocukluk, ergenlik veya gençlik dönemindeki yaşanan bir olumsuzluk bireydeki güven

problemini meydana getirecektir. İleride karşılaşılabileceği olumsuzluklarda psikanalizlere göre bilinçaltındaki bu durum farklı zaman ve olaylar karşısında gün yüzüne çıkacaktır.

Yapılan bir araştırmada (Pines, 2003) kıskançlığa neden olan faktörler araştırılıyor ve en sık söylenen iki nedenden biri “kişisel güvensizlik” olduğu tespit edilmiştir (Pines, 2003: 62). Güven duygusu, ilişkilerde kıskançlığa karşı tampon görevini görür. Bir ilişkide bireyin kendini güvende hissetmesi, tarafların özgüvenleriyle ilişkilidir (Sayar, 2008: 58).

Psikologlar olumlu öz güven duygusunun oluşması için, kişinin kendini sevmesi, olumsuz yönleriyle barışması, bireyin kendisiyle ilgili gündelik olumlu düşüncelerinin olması gibi çeşitli düşünceler geliştirmişlerdir (Merkle, 2006: 78-82). Bir başka dikkat çeken nokta ise başkalarının kendimiz hakkındaki olumlu düşüncelerini hatırd tutmak gerekir. Bu konuda gayret ederek, pek çok güçlüğü gayretle aşılabileceğine bireyin inanması şarttır.

Bazı araştırmacılar kıskançlığın sebeplerine inmekle üstesinden gelinebileceğini öne sürmüşlerdir. İnsanlar yaşantılarını incelediklerinde, bilinçaltı beklentileri, yansımalar, haset özgüven kaybı ve çocukluklarındaki korku ve güvensizliklerini keşfederler. Bazen de aşırı ego güvensizliği, ciddi düşmanlık, sıkıntıya dayanıksızlık, aşırı sevgi ihtiyacı, bağımlılık, saplantılı bağılıklar, çocukluk travma ve koşullandırmalarıyla karşılaşırılar (Pines, 2003: 40).

Güvensizlik birkaç şekliyle bireyin hayatını tehdit etmektedir. Bunlardan biri de yetiştiği ortamda kişinin kendine güveninin gelişmemesi, ikincisi de yaşadığı bir olayın etkisinde kalan kişinin hayatının her safhasında böyle bir olayla karşılaşabilme endişesi yaşamasından kaynaklanmaktadır. Kişideki özgüven eksikliğinin başka bir nedeni de fiziki olarak kendisiyle barışık olmayan insanlarda görülen bir durum. Bu kişiler, karşısındaki insana güven duygusunu zedeleyebilecek bir durumla karşılaştıklarında hemen kendi yeterliliği veya yetersizliğini sorgulamaya başlar.

İnsanın kendisi hakkında kötü düşünmesi, kendini küçük görmesi ve değersiz hissetmesi yetersiz bir güven duygusuyla alakalıdır. Aslında özgüven kişinin kendisi hakkında ne düşündüğünün bir sonucudur (Merkle, 2006: 75). Bu durum kişinin kendisini tanımasıyla aşılabilecek bir durumdur. Eğer birey “Ben yapabilirim, bu işi

başarabilirim” diye düşünebiliyorsa çeşitli nedenlerle yenik düştüğü güvensizlik duygusunu aşabilir. Bireyin özgüven sağlayabilmesi için öncelikle kendisini sevmesi ve kendisiyle barışık olması gerekmektedir.

Özgüveni yüksek, kendi kendine yeten insanlar kolay kolay kıskançlığa esir olmaz. Daha ziyade kendisini yetersiz gören, olası tehdit durumuna karşı kendini donanımsız gören insanlar daha kıskanç olurlar (Sayar, 2008: 53). Birey bu durumda kendisini yetersiz gördüğünden en ufak bir kıskançlık algılaması durumunda kontrolü güç duygular yaşamakta ve evliliğinin tehlikeye girdiğini düşünmektedir. Burada birey kaybetme korkusu yaşamaktadır. Bu durum beraberinde kıskançlığın ileri boyutlarda yaşanmasına sebep olmaktadır.

Kendisiyle barışık olmayan ve güven problemiyle yaşayan insanlar, eşi kendisini sevdiğini söylese bile ona güvenmemektedir. Bu nedenle sürekli sevgi kanıtları ister, eşi için güzel ve çekici olan her şeyi kıskanır. Eşini bütün rakiplerinden uzak tutmak ve sadece kendisinin girebileceği bir kafese sokmak ister (Merkle, 2006: 29). Bu düşünce, birlikte geçirilmeyen bütün zamanlarda endişeye neden olur. Buradaki özgüven eksikliği çeşitli kuşkuları beraberinde getirmektedir. Birey bu kötü düşüncelerden kurtulur ve başkalarına güvenmeyi başarabilirse kıskançlık duygusunu daha kolay yenebilir.

Özgüven eksikliğini bireyin aşağılık duygusu hissetmesine neden olur. Aşağılık duygusunu geliştiren etken iki yönden gelir. Birincisi kendisidir, davranışlarını kendine akran ya da denk gördüğü kişilerle karşılaştırarak, kendini yetersiz, başarısız gördüğünde aşağılık duygusunu geliştirebilir. İkinci yönden gelen etkenler ise, başkalarıdır. Başkalarınca horlanmak, dışlanmak bireyde aşağılık duygusu oluşmasına neden olur (Başaran, 2000: 140).

Kıskanç bir kişilik oluşmasını etkileyen birden çok faktör vardır. Bunlardan bazıları ise, geçmiş yaşantılar, eşin davranışlarında şüphe uyandıran gelişmelerin görülmesi, erken dönemde etkisinde kalınan ebeveyn davranışlarıdır. Bununla birlikte güvensizlik, rekabet, yalnız kalma ve terk edilme duyguları da kıskançlığı artıran faktörlerdendir (Erol ve Sağır, 2006: 197). Kıskançlık başladığında güvensizlik ve geçmişte kalan olumsuz yaşantılar gün yüzüne çıkar. Birey kendini terk edilebilir, uzakta bırakılabilir, unutulabilir bir varlık olarak algılamaya başlar (Sayar, 2008: 57).

Kıskançlık güvensizlik ve değersizlik duygusu yaşayan kişilerde abartılı bir şekilde yaşanır. İlişkilerini içinden çıkılmaz bir hale dönüştürürler. Başkaları tarafından onaylanmak ve beğenilmek onun kendisine güven duymasına sebep oluyor. Bazen kıskançlık duygusunun oluşmasına, karşı tarafın yaptığı olumsuz bir davranış tarzı neden olabiliyor. Eşe güven duygusunu zedeleyen pek çok gelişme olabilmektedir. Aldatmak, bunların başında gelir. Aldatılan bireyin eşine tekrar güven duyması ya mümkün değildir veya çok zordur. Aldatılan eş bu durumda eşinin yaptığı her davranış izler ve aldatılma endişesi eşler arasında sürekli sorun olmaya başlar. Özellikle çevresinde aldatılan arkadaşlarını görmek ve onların sorunlarını dinlemek bile bireyde aldatılma endişesinin oluşmasına neden olmaktadır (www. ekolay.net, 13. 03. 2010).

Evlilikte kıskançlıkla mücadele etmenin en güzel yolu güven ortamını oluşturmaktır. Güvenin olduğu yerde kıskançlık hayat bulmaz. Eşler arasında güven duygusu o kadar önemlidir ki onsuz evliliği sürdürmenin bir anlamı yoktur. Dolayısıyla eşlerin birbirlerine verebileceği en güzel hediye güven duygusudur. Bu duygu da fedakârlık ve sevginin canlı tutulmasıyla beslenir (Tarhan, 2009b: 67).

Kadın kocasından güven duygusu alamıyorsa, bu gereksinmeye karşılık başka birine yönelebilir. Erkek karısının yanında kendini güven içinde hissetmiyorsa, bu duyguyu veren başka bir kadın, ona daha çekici gelmeye başlar (Cüceloğlu, 2008:88). Merkle, eşin sevgisinden şüphe duymanın sebebini kişinin keline olan güvensizliğine bağlamaktadır (Merkle, 2006: 28). Bütün bu bilgiler çerçevesinde kıskançlık güven ilişkisini tahlil ettiğimizde farklı boyutlarla karşılaşırız. Ebeveynlerinde, kendi yaşamında ve çevresinde sadakatsizlikle karşılaşan kimse eşine karşı güvensizlik yaşayabilir. Bir gün böyle durumlarla ben de karşılaşabilirim diyebilir. Güven ve özgüven eksikliği eşler arasındaki kıskançlığı doğrudan etkilemektedir. Eşler arasındaki güven duygusunu zedeleyecek herhangi bir durum, eşlerin birbirlerine kuşkuyla yaklaşımlarına neden olmaktadır. Evlilikte sadakatsizlik yaşanmışsa bu eşlerin birbirlerine güven kaybını beraberinde getirecektir. Eşler birbirlerine ne kadar güvenirlerse kıskançlık oranı o kadar düşecektir. Çiftler arasındaki güvensizlik, birbirlerinin her hareketinin kontrol altına alınmasına neden olacaktır. Kıskanılan eşin aşırı derecede kontrol edilmesi hem fiziksel hem de duygusal huzursuzluğa neden olacaktır. Kıskanan eşin bu kadar sahiplenme ve kontrol duygusu da normal bir davranış

değildir. Eşine karşı sürekli kuşkucu yaklaşımı ve sanal duygular oluşturması kendi ruh dünyasını da olumsuz etkileyecektir.

2.6. Kıskançlık Çeşitleri

Kıskançlık her bireyde farklı düzeyde ortaya çıkan bir tutumdur. Kıskançlık çiftlerin ilişkilerini olumsuz anlamda etkilemediği sürece normal karşılanacağı gibi aşırı boyutlarda ise ilişkiye zarar veren bir hale gelmektedir. Aşırı boyutlardaki kıskançlıkların bir kısmı psikoterapi ile aşılabılırken, bazıları ise patolojik boyutlarda olup, ilaç tedavisi gerektirmektedir.

2.6.1. Kıskançlık

Kıskançlığı tuza benzetebiliriz. Kıvamında olursa ilişkiye tat katar, fazla olursa ilişkiyi bozar. Bu durum farkındalıkla üstesinden gelinebilen bir tutumdur. Kıskançlığın derinliklerine inildiğinde bastırılmış duygular, yansımalar, haset, özgüven kaybı, çocukluktaki korku ve güvensizlik gibi çok boyutlu ve karmaşık bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

Kıskançlık nedeni sorgulandığında, kişisel güvensizlik, toplum gözünde değer kaybına uğrama endişesi, ilişkide zayıf kalma endişesi ve dışlanma korkusu gibi durumlar ortaya çıkmaktadır (Sayar, 2008: 58). Psikodinamik yaklaşıma göre, aç bir bebek ağladığında anne ortada değilse, bebek korkunç bir endişe ve terk edilme duygusu yaşar. Bu korkular evrenseldir. Tıpkı bu durum gibi insandaki kıskançlıkta evrenseldir. Kıskançlık bazı derin korku ve isteklerin ortaya çıkardığı karmaşık bir hale benzetilmiştir. Sosyo-psikolojik yaklaşımda da kıskançlığın doğal, içgüdüsel ve kaçınılmaz değil, kültürel tavırlar tarafından belirlenen öğrenilmiş bir tepki olduğu ifade edilir (Pines, 2003: 92,176).

Merkle, kıskançlığın kaybetme korkusu, aşırı sahiplenme hissi ve bireyin kedisine güven duymadığı bir durumda ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. Kişinin kendisini kabullendiği oranda kıskançlığın azalacağını belirtmektedir (Merkle, 2006: 29; Blevis, 2010: 9). Yalnız kalma ve terk edilme korkusu da kıskançlığın oluşumunu etkilemektedir. Yalnızlık duygusunun beslediği kontrolcü tavırlar, bir süre sonra kişinin korktuğunun başına gelmesine neden olmaktadır. İnsanın korkuları davranışlara yansır

ve bir süre sonra bu davranışlar karşısındaki sıkıntıya sokar (Erol ve Sağır, 2006: 188).

Kıskanan kişi sürekli eşini kontrol altında tutmaya çalışır. Bazen sözel bazen de davranışlarıyla bunu gösterir. Eşinin her hareketi kıskanç eş için kontrol edilmesi gereken bir durumdur. Bu telefonuna gelen mesajlardan tutun da, kredi kartları bilgilerine kadar her şey onun için incelenmesi gereken bir durumdur. Eşlerden birinin diğerine az ilgi göstermesi kıskançlığı tetikler. Eşiyle arasındaki iletişim kopuksa kafasından senaryolar kurmaya başlar. Bu düşünceler bireyin hayatına hâkim olmaya başlar. Sonuçta güven duygusu zedelenir ve kıskançlık tepkileri yoğun olarak görülmeye başlar.

Bazı psikologlar kişinin kendi sadakatsizliğinden ya da bastırılmış dürtülerden kaynaklanan kıskançlığı “yansıtılmış kıskançlık” bazıları da “gerekçeli kıskançlık” diye adlandırmışlardır (Sayar, 2008: 58; Merkle, 2006: 36). Bireyin bilinçaltındaki endişelerini eşine yansıtması ve beynindeki kıskançlık senaryolarının her an gerçekleşebileceği düşüncesi kıskançlığı normal boyutlarından hastalık boyutlarına doğru çıkarmaktadır.

Kıskançlık kişinin bireysel ve sosyal yaşantısını etkileyen bir durumdur. Burada kıskanç insan sadece karşısındakine zarar veriyor gibi düşünülse de, aslında kendisi de zarar görmektedir. Kıskançlık duygusu kişinin düşüncelerini kontrol altına alarak yaşamını etkilemektedir. Bu durum sosyal hayattaki diğer alanlara da yansıdığı zaman bireyin hem aile hem de sosyal yaşantısını etkileyecek demektir.

2.6.2. Aşırı Kıskançlıklar

Normal boyutları aşan kıskançlıklar aşırı kıskançlıklardır. Kıskançlık durumunda verilen tepkilerin dramatik, gerçek dışı bir tehdide yönelik ve şiddet içeriyor olması ve ilgili duygu, düşünce ve davranışlarda normalden aşırı uçlara doğru bir kaymanın gözlenmesi durumu şeklinde tanımlanabilir (Demirtaş, 2006: 189).

Kıskançlığın nedenleri güçlü aşağılık kompleksi ve yenilgi duygularıdır. Kıskanç insanlar aşırı derecede kaybetme korkusu yaşarlar. Bu insanlar karşılaştırılmaktan korkmaktadırlar. Aşağılık duygusu eşi için kendisinin çekici bir insan olmadığı düşüncesi yaşamasına neden olacaktır (Merkle, 2006: 34). Bu tür kıskançlık, kişinin

muhabatına tutku derecesinde bağlanmasından, onu kaybetme kaygısından ve buna bağlı olarak birtakım özgüven problemleri yaşamasından kaynaklanır. Böyle durumda kıskanan taraf, sürekli eşini engelleme çabasıdadır. Eşinin gittiği yerlere, konuştuğu insanlara aşırı derecede dikkat eder, baskıcı ve zorlayıcı tavırlar içindedir. Hoşlanmadığı durumlar karşısında sert tepkiler verir (Aktosun, 2009: 60).

Kıskanan eş, eşinin tüm zamanını tekeline almaya çalışır, onun sosyal yaşantısını kısıtlamaya çalışabileceği gibi bazen eşinin konuştuğu her kişiyi potansiyel bir tehdit olarak algılayabilir. Bazıları ise kıskançlığa sebep olan üçüncü şahıstan üstün olduğunu ispat için abartılı şeyler yapabilir (Sungur, 2009: 29). Eğer birey kıskançlığa tehdit olarak algıladığı şahıstan üstün olduğunu ispat etmeye çalışıyorsa bireyin burada bastırılmış duygularının olduğu ve aşağılık kompleksi yaşadığı görülmektedir. Bu durumdaki şahıs kendini ispat edebilmek için farklı yöntemlere başvurabilir.

Yoğun kıskançlık deneyimi geçiren kişiler, kıskançlığı son derece acı veren ve delice bir duygu olarak tanımlamaktadırlar. Kıskançlık bazen öyle bir hal alır ki, delilik ile aklı başındalık arasındaki gri alanda yer alır. Aşırı kıskançlıkta şu noktalar dikkat çeker: Kıskançlık değerli ilişkiye gerçek tehdit oluşturmamaktadır. Kıskançlık gösterisi aşırı, dramatik, abartılı, şiddet doludur (Pines, 2003: 28-30; Blevis, 2010: 9). Durduk yerde eşinden şüphelenen ve onu takip eden adam aşırı kıskançlığa iyi bir örnektir. Artık eşinin her hareketi aşırı kıskanç için bir değerlendirme konusudur. Bu değerlendirmeler sanal ve abartılı olabilmektedir.

Aşırı kıskanç kimseler eşine zarar verme eğilimlerine girebilirler. Bu durum “eşi kontrol altına alma” düşüncesiyle ilgilidir. İhanete uğramış eşler, kıskançlığa ve şiddete eğilimli ise bu durumda eşlerine fiziksel olarak zarar verebilirler (Pines, 2003: 212). İleri boyutlardaki kıskançlık birkaç olumsuz duyguyu da beraberinde getirmektedir. Bular: Haset, zarar verme, eşin yok olmasını istemek gibi normal ötesi durumlardır. Aşırı kıskançlık tedaviyi gerektiren bir durumdur. Bu durumdaki kişiler hasta olduğunu kabul etmedikleri için tedaviyi de kabul etmemektedirler. Geleneksel yapımızda eşi kıskanç olan kadınlar aman idare edeyim de problem çıkmasın diye yaklaşım gösterirler, bu yanlış bir durumdur. Bu durumda susmak kıskanç kişileri en çok tedirgin eden durumdur. Kıskanç eşle çatışmaya girmek de yanlış bir tutumdur. Eşine güven problemi yaşayan kişi, devamlı onu test eder ve sinirlendirir (Tarhan, 2009b: 65-66). Maskeler

takarak birbirleri ile iletişim kuran aile sağlıklı aile değildir (Cüceloğlu, 2008: 194). Bu durum onun düşüncelerinin dışa yansımalarıdır. Bu denemelerin altında kıskançlık krizleri vardır. Kıskanılan eş bu denemeler karşısında sabrı zorlandığı anda aile içi huzursuzluklar meydana getirmeye başlamaktadır. Kıskanılan eş çeşitli psiko-sosyal nedenlerden dolayı susmak zorunda kalıyorsa bu durumda hem ruhen hem de fizyolojik olarak yıpranmaktadır. Aşırı kıskançlık her iki tarafın da hem fiziki hem de ruhî olarak yıprandığı bir kıskançlık türüdür.

Kronik ve Akut Kıskançlığı

Akut kıskançlığı, hiç kıskanç olduğunu düşünmeyen ancak eşi tarafından aldatıldığında bunu keşfeden kişilerde görülür. Tepkiler gerçek bir olaya olmasına rağmen çok abartılı, aşırı ve dramatiktir. Akut ve kronik kıskançlığın dış göstergeleri birbirine benzemekle birlikte, kıskançlık tepkisinin nedeni ve süresi çok farklıdır. Akut kıskançlık durumunda, tepki aşırıdır, ancak belirli bir olaya karşı ve geçicidir. Kronik kıskançlıkta, kişinin çocukluk deneyimlerine bağlı kıskançlık eğilimi vardır ve özgüveni düşüktür. Birçok insanın tehdit hissetmediği durumlarda kıskançlık duyacaktır (Pines, 2003: 33).

Akut kıskançlığı olan bireyin eşinin kendisini aldattığı ana kadar kıskançlık tepkileri görülmeyebilir. Bu duyguyu harekete geçirecek bir olayın tetiklenmesiyle bu tür kıskançlık ortaya çıkmaktadır. Aslında akut kıskançlığı arı kovanına çomak sokmak gibidir. Bu durumda kıskançlık bir etki ile ortaya çıkar. Bireyin burada yapısı kıskançlığa uygundur. Tetikleyici olay ise kıskançlığın gün yüzüne çıkması ve belirginleşmesi şeklindedir. Tepkilerin şekli ve şiddeti ferdin bireysel ve sosyal durumuna göre değişiklik gösterebilmektedir.

Evliliğinde aldatılmayan ama aldatılma endişesi yaşayan kişi, eşine karşı sergilediği kontrolcü davranışlar sebebiyle utanç duyabilir. Kıskanç kişinin düşüncesinin odak noktası eşinin davranışları ve kendisidir. Eşinden ayrı kaldığı her anın detaylarını öğrenmek için eşini sürekli sorgular (Erol ve Sağır, 2006: 186).

Paranoyak bir kişilik yapısına sahip bireylerde kronik kıskançlık hezeyanı görülmektedir. Bu durumdaki kişi gerçek temele dayanmayan birtakım düşüncelere sahiptir. Bu kişilerde psikolojik çöküntü, kendine zarar verme ve saldırganlık eğilimleri görülebilir (Büyük Larousse, 1986: 6730). Kronik kıskançlığın ortaya çıkmasında

kıskançlığı tetikleyecek bir durumun varlığı her zaman söz olmayabilir. Bu durum bireyin kişilik yapısıyla ilgilidir. Bireyde karakter haline gelmiş olan kıskançlık çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Kronik kıskanç insanların, özgüven problemleri vardır. Sevdiği insanı kaybetme endişelerine ve aşırı sahiplenme duygularına engel olamazlar.

Paranoid Kıskançlık

Bu tür kıskançlığa kıskançlık paranoyası da denilir. Paranoid kişilik bozukluğu ortada tam ve geçerli bir kanıt bulunmaksızın, kişinin aldatıldığından, takip edildiğinden, kendisine zarar verildiğinden veya zarar verilmek istediğinden aşırı derece kuşulanması olarak tanımlanabilir. Çevresindekilerin samimiyetinden, bağlılığından ve güvenilirliğinden emin değildir. Sıradan olay ve durumlardan kendisine karşı bir aşağılanma, küçük düşürülme veya gözdağı verilmesi gibi anlamlar çıkarır. Sürekli kin besler. Görmezden gelinmeyi başıslamaz. Yeterli ve gerçek bir kanıt olmaksızın eşinin sadakatinden sürekli şüphe duyar. Karşısındakinin sözlerinden kendince anlamlar çıkararak hiçbir sebep yokken öfkeyle saldırıya geçebilir. Bu kişiler patolojik düzeyde kıskançtırlar. Güvensiz, şüpheli, tedirgin ve gergindirler. Genellikle soğuk ve ciddi kişilik yapıları göze çarpar (www.turkcebilgi.net, 31. 03. 2010).

Bu durum kıskançlığın hastalık boyutudur. Kıskanan kişi geçmek bilmez şüpheler içindedir, sürekli tedirgin ve sınırlı bir biçimde eşini takip eder. Aldatılma kaygısı taşıyordur. Hatta kimileri evden çıkarken evdeki koltukları inceleyip “Bu minderin yeri değişmiş, kim geldi? veya “Banyo havlun ıslak neden banyo yaptın” gibi sorularla eşlerini bezdirir. Bu tip kişilerin psikolojisinin alt yapısında kişi kendisini zayıf hissettiğinden eşinin kendisini aldatacağı düşüncesine kapılmaktadır (Aktosun, 2009: 62; Tarhan, 2009b: 66).

Hastalık boyutunda kıskanç olan kişinin bütün zamanını kıskançlık düşünceleri alır. Sürekli kendisini kışkırtan insanlardan nasıl intikam alacağını hayallerini kurar. Durduk yerden kıskançlık tepkileri ortaya çıkar (Sayar, 2008: 53). Eğer kıskançlık eşin özgürlüğünü kısıtlamaya giderse bu gerilime neden olur. Güven bunalımını beraberinde getirir. Kendisine güvenilmediğini düşünen eşin ruhunda, sevgi ve saygı tohumu kalmaz. Kıskanç insan bir türlü esaretinden kurtulamadığı kıskançlık yüzünden sıkıntı çekerken kışkırtılan ise eşi tarafından uğradığı baskı yüzünden sıkıntı çekmektedir. Bu

kıskançlık türünde her zaman kıskançlığı tetikleyen bir olay yoktur. Gerçek ve olası bir tehlikenin olmaması durumunda bile bu kıskançlık devam etmektedir.

Aşırı kıskançlıklarda organik, nörolojik ve fiziksel yetersizlikler kıskançlığın ortaya çıkmasında etkilidir. Kıskançlık burada değerli ilişkiye tehdit oluşturmamaktadır, kişinin içsel kıskançlık dürtüsüne dayanamaması esastır. Kıskançlık gösterisi aşırı, dramatik, abartılı veya şiddet doludur (Pines, 2003: 31-33). Böyle bir rahatsızlığı olan kişi, patolojik bir şekilde kıskanç olabilir, sıklıkla eşinden şüphe duyar. Kıskançlıklarını desteklemek için önemsiz ve durumlara bağlı deliller toplamaya başlar. Eşlerinin sürekli nerede olduklarını, hareketlerini, niyetlerini ve sadakatlerini sorgularlar. Yaklaşımlar genellikle sanal olur.

Kıskançlık patlaması suçlamayı doğurur. Suçlama kavgaya dönüşür, gece uykusunda eşini uyandırıp rüyada kimi görüyordun? diye soran eş bu ilişkiye zarar veriyordur. Bu tür kıskançlık, beyindeki kıskançlık ve kuşkuculuktan sorumlu alanların kimyasının bozulmasıyla alakalıdır ve tedaviyi gerektirir (Tarhan, 2009a: 69). Bireyin buradaki kuşkuları normal boyutlarda bir davranış değildir. Tamamıyla beyinde kurgulamış olduğu birtakım şüphelerini eşine yansıtarak, bu kuşkularının gerçekleşeceğini düşünmektedir.

Paranoid kıskançlığa beyin hasarı, organik psikoz, alkol, hipertiroidizm ve kanser gibi organik nedenler de sebep olmaktadır. Kadınlar, adet döngüsünün yumurtlama döneminde daha kıskanç olmaktadır. Özellikle şizofren ve paranoya gibi zihinsel rahatsızlığı olan kişiler kıskançlığa çok yatkın insanlardır (Pines, 2003: 88). Birey burada beyinde kurgulamış olduğu senaryoları eşine yansıtır ve gerçekmiş gibi hareket eder. Eşine karşı genellikle kuşku doludur.

Çoğu psikiyatristler ve klinik psikologları bu durumda farmakolojik yöntemle, yani ilaç tedavisine ihtiyaç duyarlar. Beyindeki kimyasal değişikliklerin tekrar düzenlenmesi gerektiğini savunurlar. Bilişsel-davranışsal terapistler, tedavi için bilişsel yöntemin daha etkin olduğu kanaatinde dirler. Sistemik yaklaşımclar, çiftlerin birlikte tedavi edilmesinin en iyi yöntem olduğunu belirtirler. Freud ve psikodinamik tedavi uzmanları ise bireyin geçmiş yaşantılarıyla bu tür kıskançlıkların ilgili olduğunu, bastırılmış hatıralara karşı bir savunma mekanizması olarak kıskançlığı kullandıklarını belirtirler.

Psikodinamik yaklaşımclar bu durumda en iyi tedavi yönteminin bireysel psikoterapi olduğu görüştündedirler.

2.7. Kıskançlık Tepkileri

2.7.1. Fiziksel Tepkiler

Kıskançlık durumu karşısında birtakım fizyolojik tepkiler görülebilir. Bunlar, yüksek ateş, baş ağrısı, mide kazınması, nefes darlığı, yüz kızarması, yüksek enerji, üşüme, bayılma, mide bulantısı, kramplar, kâbus, sinir krizi, tükenme, baş dönmesi, iştahsızlık, el ve ayak titremesi, hızlı kalp atışları, uykusuzluk gibi belirtilerdir (Pines, 2003: 17; Oleşa, 2007: 105; Blevis, 2010: 53). Bu tepkiler, vücudun kıskançlık hissi karşısında göstermiş olduğu fiziksel tepkilerdir. Kıskançlık durumu karşısında bu tepkilerden bir tanesi görülebileceği gibi birkaç tanesi de aynı anda görülebilir.

Kıskançlık tepkileri her bireyde farklıdır ve bu tepkiler birçok değişkene bağlı olarak ortaya çıkabilir. Cinsiyet kıskançlık tepkilerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. İlişkiye yönelik kıskançlık durumunda erkek kışkandığı kadına sözel ve fiziksel şiddet uygularken, kadın kendini daha çok surat asarak, küserek yani pasif yollarla ifade etmektedir (www.ekolay.net, 13. 03. 2010).

FBI istatistikleri sonuçlandırılmış cinayetlerin üçte birinin sebepleri; sadakatsizlik, ihanet ve şüphe olduğu yönündedir. Eşini öldürme, intihar, mülke zarar verme, saldırı ve eşini yumruklama gibi düşmanca ve acı olayların birçoğu kıskançlıkla bağlantılıdır (Pines, 2003: 198).

Fiziksel tepkilerin her davranış şeklinde görülebileceği gibi, genellikle aşırı kıskançlıklarda fiziksel tepkiler daha fazla görülmektedir. Aşırı kıskançlığın hastalık boyutları da düşünüldüğu zaman kıskanç eş, hem kıskançlığa neden olan üçüncü kişiyi hem de eşini cezalandırma yoluna gidecektir. Bu durum bireyi kıskançlık senaryoları üretmeye yöneltecek ve her fırsatta da bu senaryolarını uygulamaya çalışacaktır.

2.7.2. Duygusal Tepkiler

Duygusal tepkiler kıskançlığın her aşamasında görülebilen tepkilerdir. Bu tepkiler genellikle ağlama, bağırma, bir kenara çekilme gibi çeşitli şekillerde görülebilir (Erol, Sağır, 2006: 188). Bu durum daha çok kadınlarda karşılaşılan bir durumdur. Erkeklerde

teпки şekilleri ise daha çok sözel ve fiziksel şiddet içeriklidir. Kıskançlık duygusu karşısında bireyin tepkilerinin duygusal olmasının daha çok kişilik yapısıyla alakalı olduğu düşünülebilir. Sosyal faktörler de doğal olarak tepkilerin niteliğini etkilemektedir.

Öfke, aşağılanma, kendine acıma, kafa karışıklığı, acı, sahiplenme, suçlama, dışlanma, aşağılık duygusu, düş kırıklığı, kaybetme korkusu, haset, kızgınlık, tutku, endişe, depresyon, suçluluk, üzüntü, çaresizlik, alınganlık, heyecan, duygusal tükenme gibi belirtiler bireyde görülen duygusal tepkilerdir (Pines, 2003: 17; Oleşa, 2007: 105). Bazen kıskanç eş şüphe eder, kuşku duyar ya da karşısındakinin maskesini düşürebilmek için sıra dışı davranışlara yönelir (Blevis, 2010: 9).

Bazı kimseler kıskançlığa neden olan üçüncü şahıslardan üstün olduklarını ispat edebilmek için farklı girişimlerde bulunur. Bazıları ilgiyi sevgi sözcükleri, bazıları abartılı hediyeler, bazıları da yaşadıkları çaresizlik sonucu hayatına son verme teşebbüsü şeklinde ortaya koyabilir (Sungur, 2009: 30).

Kıskanç insanlar günlük hayatlarında asabi olurlar. Eşinin her anını takip etme düşüncesi, eşi üzerinde aşırı hâkimiyet kurma hissinden kaynaklanmaktadır (Blevis, 2010: 19). Eğer hâkimiyet kurma düşüncesinde başarılı olamazsa daha fazla kıskançlık hissedebilir.

Duygusal tepkiler kıskançlığın her aşamasında görülebilir. Normal kıskanç insanlarda duygusal tepkiler görülebileceği gibi aşırı kıskanç olan bireylerde de bu tür tepkiler görülebilir. Bu tür tepkiler bireyin şahsiyet yapısı ve kıskançlık düzeyi ile ilgilidir.

2.7.3. Bilişsel Tepkiler

Bireyin zihinsel boyutlarda göstermiş olduğu tepkilerdir. Birey genellikle kıskançlık tepkilerini şu yaklaşımlarla sorgulamaktadır: “Bunu bana nasıl yapar, bunu yaparken beni seviyor olamaz, bana yalan söyledi. Ben nerede yanlış yaptım, bir şeyler olduğunu tahmin ediyordum. Nasıl bir şeyler olduğunun farkına varamadım, bu ilişkinin sonu geldi, bende eksik olan nedir ki başka birisine ihtiyaç duyuyorsun. Beni bırakırsan ölüyorum, bana nasıl böyle davranırsın, keşke ölseydi, bu acıya tahammül edemiyorum”, gibi ifadelerle kıskançlık tepkileri göstermektedir. Bu yaklaşımlarla bireyin ilişkisini irdelemesi bilişsel düzeyde tepkisini ifade etmesidir.

Bilişsel düzeydeki tepkilerde kıskanç olan şahıs, hiçbir şey olmamış gibi ve mizaha başvurma şeklinde tepkiler de gösterebilir (Erol, Sağır, 2006: 188). Zihinsel düzeyde karşılaştığı bir olumsuzluk karşısında böyle yaklaşım gösteren birey farklı bir kişilik yapısına sahiptir. Böyle bir şahsiyete sahip insanın meselelere daha rahat yaklaşan ve çok detaycı düşünmeyen bir yapıda olması gerekir.

Kıskanan kişi geçmek bilmeyen şüpheler içerisindedir. Aldatılma kaygısı taşıyordur. Evden çıkarken bütün eşyaları kontrol eder. Eşinin davranışlarının kontrol altına almak ister. Kontrol altına alamadığı zamanlar ise kıskanç eş için bilişsel tepkiler geliştirdiği zamanlardır (Aktosun, 2009: 61). Kıskançlık bazen suçlamayı doğurur. Suçlama ileri boyutlarda olursa kavgaya dönüşür (Tarhan, 2009a: 69). Kıskanç eş eşinin bireysel ve sosyal yaşantısını kısıtlayabileceği gibi bazen de eşinin iletişim halinde olduğu herkesi tehlike unsuru olarak görmeye başlayabilir (Sungur, 2009: 29).

Geçmiş yaşantılarında birtakım cinsel tecrübeleri olan ve eşine sadakatsizlik yapan bireyin kendi sadakatsizliğini eşine yansıttığı da olmaktadır. Eşinin davranışlarını çarpıtarak, kendi sadakatsizliğini bilinçdışı tutar (Pines, 2003: 77). Kıskanç birey burada “ben yaptımşa eşim de aynısını yapabilir”, diye bir saplantı içinde olabiliyor. Bu durum psikologların “yansıtılmış kıskançlık” (Sayar, 2008: 58) dedikleri bir durumdur. Bireyin geçmiş yaşantıları, etrafındaki yaşanmış gerçekler ve tecrübeler ilişkisini irdelemesine neden olmaktadır. Bu endişeler zihinsel olarak bireyde bir tepki meydana getirmektedir. Şahıs burada ilişkisinin bir şekilde tehdit altında olduğunu düşünerek çeşitli tepkiler oluşturmaya çalışmaktadır. Kıskançlık düzeylerine göre bilişsel tepkinin niteliği de değişmektedir. Aşırı şiddet tarzı tepkiler ise genellikle patolojik düzeyde kıskanç olan bireylerde görülmektedir.

Hastalık boyutlarındaki kıskançlıklarda aldatılma endişesi yaşanmaktadır. Bu tür insanlar ilişkilerini genellikle geçmiş yaşantılarıyla kıyaslar ve ilişkilerinde farklılık hissetmeleri anda kıskançlık duyguları kabartmaktadır (Tarhan, 2009a: 272). Kıskanç insanlar sürekli kendini kıskandıran insanlardan nasıl intikam alacağını, eşini bir şekilde suçüstü yakalamanın planlarını yapmaktadır (Sayar, 2008: 53).

2.8. Kıskançlığın Etkileri

Olumlu Etkileri

Kıskançlık genellikle olumsuz bir duygu olarak algılanmasına rağmen olumlu yönleri de vardır. Kıskançlığın sonuçlarına hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan bakmakta yarar vardır. Bireysel manada kıskançlığın olumlu yönlerine baktığımızda şunları söyleyebiliriz: Kıskançlık aşkın belirtisidir, insan sevdiği birisini kıskanır. Eşe bağlılık için bir araçtır, bazen hiç kıskanılmadığını düşünen eş, sevilmediği duygusuna kapılabilir. Kıskançlık bazen sıkıcı ilişkilere heyecan katar. İnsanlara karşısındakini takdir etmeyi öğretir. Kişinin eşini daha arzulanır görmesini, ilişkilerin daha uzun sürmesini sağlar. Kıskançlık bireylerin ilişkilerini irdelemesine vesile olur.

Kıskançlık negatif bir duygu olmakla birlikte doğal bir histir. Özgüven sahibi bir insan da kıskançlık hisseder ama onu denetler. Bir insanda kıskançlık ve öfke gibi duyguların olmaması da normal değildir. Bu duygular kontrollü yaşanırsa birey ilişkisini denetlemiş olur (Tarhan, 2009a: 271; Sungur, 2009: 29). Eğer sevgi ve sahiplenme duygusu kıskançlığı tetikliyor ve eşe zarar vermiyorsa evliliğin daha canlı olması ve sürekliliği için önem taşımaktadır.

Olumlu kıskançlığın temelinde sevgi ve sahiplenme duygusu yatar. Böyle kıskançlık dengeli ve seviyeli olduğu takdirde ilişkiyi tehdit etmez. Çünkü kişi sevdiği kişiye zarar gelmesini istemez. Kıskanan kişinin, eşinin sevgisini kaybetme korkusu yoktur. Bu tarz kıskançlık evliliği daha da kuvvetlendirir. Tatlı diyaloglar oluşturarak eşleri birbirine bağlar (Aktosun, 2009: 59).

Kıskançlık makul ve ılımlı ölçüde olması şartı ile gerekli bir tutum olarak değerlendirilmiştir. Toplumsal çerçevede zamanında ve gerekli bir kıskançlık bütün bireyler tarafından kabul edilir bir durumdur. Gerektiği zaman ve mekânda bu tepkisini göstermeyenler toplum nazarında hoş karşılanmaz. Kişinin sevip bağlandığı, değer verdiği bir kimseyi koruma altına alması namus ve iffetin, hak ve menfaatlerin muhafazası için gerekli bir tutum ve davranıştır. İslam âlimlerinin eşler arasındaki kıskançlıkla ilgili görüşleri de bu doğrultudadır (Mekkî, 2003: C. IV, 462; Gazzâlî, 1985: C. II, 121; Hökelekli, 2002: 496).

Kıskançlık insanın bireysel ve sosyal yaşantısını olumsuz etkilemediği sürece faydalı olabilir. Bireyin özel yaşantısında ilişkisini güçlendirebilir, ilişkisine heyecan katar ve ilişkisini durağanlıktan uzaklaştırır (www.ekolay.net, 13. 03. 2010).

Kıskanç olduğunu belirten insanlar kıskançlığın şu yönlerinin faydalı olduğu ifade etmişlerdir: Kıskançlığın ilişkiyi uzattığı, ilişkiye heyecan kattığı, bakımlı olmaya ve ilişkiyi irdelemeye neden olduğunu belirtmişlerdir. Kıskançlık insanlara karşısındakinin davranışlarını takdir etmeyi öğretir. Eşlerinin birbirlerine bağlanmaları için bir sebep olabilir. Kıskançlık duyguları yoğunlaştırır. Duygusal ilişkiye heyecan katar, eşler arasındaki sevgiyi canlı tutar (Osho, 2009: 71; Pines, 2003: 66; Sungur, 2009: 28).

Kıskançlık toplumsal ilişkilerde genellikle kabul görmeyen bir davranış iken, bireysel anlamda kişinin namusunu koruması yönünde hassasiyet göstermesi gereken önemli bir kişilik özelliği olarak algılanmaktadır. Toplum kişinin mahremini kıskanmasını bir gereklilik olarak görmektedir. Namusunu kıskanmayan insanlar ise toplumda hoş karşılanmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de mü'minlerin özellikleri anlatılırken "onlar namuslarını korurlar" (Mü'minûn Sûresi, 5) buyrulurken, namusu korumanın inanan bir insan için sorumluluk olduğuna vurgu yapılmaktadır. Namus algısındaki hassasiyet öncelikle düşünce boyutuyla başlamaktadır.

Psiko-sosyal açıdan kıskançlık bireysel ve sosyal olarak yaşamı olumsuz yönde etkilemediği müddetçe faydalı olabilir. Bireysel anlamda eşler arasında duygu alışverişine katkı sağlar. Sosyal açıdan da toplumumuz, eşlerin birbirlerini kıskanmalarını namusu korumak için bir gereklilik olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda dini referanslar da insanın düşünce boyutunda su-i zanna varmadan kıskanç olmalarını tavsiye etmektedir. Hz. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Rasulullah buyurdular ki: Allah kıskançtır, mümin de kıskançtır. Allah'ın kıskanması, müminin Allah'ın haram ettiği şeyi yapmasıdır (Buhari, Nikâh,107; Müslim Tövbe 36; Tirmizi, Radâ, 14)". Allah kulunun günah işleyerek rızasından uzak kalmasını istememektedir. Allah kulunun günaha düşmesini kıskanmaktadır, mümin ise namusunu kıskanmaktadır. Toplumumuzda, kişinin namus konusunda hassas olmaması bireysel anlamda zafiyet ve duyarsızlık olarak anlaşılmaktadır. Kıskançlık, namusu korumak zinaya giden yolda tedbiri elden bırakmamak olarak görülmektedir.

Olumsuz Etkileri

Kıskançlık ilk olarak işitildiğinde bireyde olumsuz bir çağrışım yapmaktadır. Akla ilk gelen olumsuz sonuçlar şunlardır: Fiziksel ve duygusal huzursuzluğa neden olur, şiddetle sonuçlanabilir, zamanın kötü kullanılmasına neden olur. Kıskançlık eşin özgürlüğünü kısıtlar. Özgürlüğü kısıtlanan eş kendisine haksızlık yapıldığını ve hak etmediği bir muamele ile karşılaştığını düşünürse bu durum bireyde psikolojik sorunlara neden olabilir. Bu da eşlerin birbirlerine karşı olan ilgi ve sevgilerini irdelemelerine neden olur.

Kıyas yapmak kıskançlığı beraberinde getirir. Kıyas yapmak insanın mutlu olmasını engelleyebilir. Karşısındaki insanın iyi yönlerini bu duygu perdelemektedir (Osho, 2009: 68). Bu duygu bardağın hep boş tarafını görmekle ilgilidir. Eğer insan eşini iyi yönleriyle değil de olumsuz yönleriyle değerlendirirse bu bakış açısı yanlış olur. Eşini hep daha iyi olanlarla kıyaslar.

Eşine sahip olma duygusu kıskançlık oluşturur. Kadın ve erkek sırf yarın başka birisiyle gider diye kıskanan birey, yarın korkusuyla bu gününü mahveder. Bu günün yaşanmaz hale getirilmesi ise eşleri birbirinden soğutur ve ayrılığa kadar uzanabilecek bir olaya sebebiyet vermiş olabilir. Kıskançlık sahiplenmenin bir parçasıdır. Sahiplenme duygusu bireyin kendisini daha güçlü hissetmesine neden olmaktadır. Böylece kişinin kendini güçlü hissettiği alan genişler ve biri alanına izinsiz girse ona öfkelenir (Osho, 2009: 79).

Kıskançlığa ilişkin olumsuz duygular, acı, kızgınlık, hiddet, kıskanma, üzüntü, korku, keder ve aşığılanma duygusudur. Kıskançlığa ilişkin düşünceler ise gücenme, kendini suçlama, rakiple kendini karşılaştırma, sosyal imajı hakkında endişe, kendine acımadır. Kıskançlığa ilişkin fiziksel belirtiler ise yüz kızarması, terleyen ve titreyen eller, nefessiz kalma, mide krampları, baygınlık hissi, hızlı nabız ve uyuma güçlüğü belirtilerini içerir (Pines, 2003: 17; Osho, 2007: 105). Kıskançlık tepkileri bazen öyle bir hal alır ki, bireyin davranışlarında taşkınlık, öfke ve muhatabına sertlik ifade eden yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olur. (Montana, 2009: 55; Sungur, 2009: 30). Kıskançlığın dışsal öğeleri daha çok görülebilir ve bazı davranışlarla ifade edilebilir. Sorun hakkında açıkça konuşma, bağırma, ağlama, konuyu önemsemezden gelme veya şiddete başvurmadır. Kıskançlıkla baş edebilmek için bu içe ve dışa yansıyan duygulardan haberdar olmak gerekir. Kıskançlık bireyde fizyolojik, duygusal ve bilişsel

değişiklikler meydana getirdiği için, kıskançlık bireyi kontrol altına aldığı durumlarda birey davranışlarında kontrolü kaybetmektedir.

Bazen kıskançlık hayal edilemeyecek yıkımlara sebep olabilir. Bunlar öfke saldırganlık ve şiddet olabilir. Kıskançlığın getirdiği öfke duygusu da aşk gibi kördür, sınır tanımaz (Sungur, 2008: 30). Bu tür tepkiler genellikle normal boyutlarda olmayan kıskançlıklarda görülür. Aşırı kıskançlıkların durumuna göre tepkiler de değişmektedir. Bazen kıskançlık hayal edilemeyecek düzeyde yıkıcılık, öfke, saldırganlık hatta şiddet içerikli tepkiler oluşturmaktadır.

Kıskançlık günlük hayatı etkileyen bir duygudur. Kıskançlığın etkisinde kalmış bir kimse sosyal hayatında da asabî olabilir. Yanlış yapma eğilimi daha fazladır. Kıskanılan ise kıskanç eşe karşı yalanı bir çıkış yolu olarak görebilir (Bleviss, 2010: 19). Kıskanç kişi sürekli eşini sorgular. Onun kendisini sevip sevmediğini test eder. İş ortamı ve hayatın doğal yoğunluğu karşısında azalan ilgi eşleri şüpheye düşürür. Bir zaman sonra eşlerin güven duygusu zedelenir ve kıskançlık başlar. Kıskanç eşle çatışmaya girmek de yanlış bir tutumdur. Eşine karşı güven problemi yaşayan kişi sürekli eşini test eder, kızdırır ve sinirlendirir (Tarhan, 2009b: 66).

Bu sorgulamalar iftira boyutlarına ulaştığında ise kıskançlık, manevi ve ahlaki değerleri ihlal eden bir boyut halini alır. Kuran-ı Kerim’de “Ey iman edenler zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin” (Hucûrat Sûresi, 12) buyrulmaktadır. Zan ve iftira dinin yasakladığı bir durumdur. Kıskançlık krizi karşısında dindar insanın Allah’ın emirlerine uymaması o şahısta bir suçluluk duygusu oluşturacaktır. Manevi sorumluluğunu yerine getiremeyen birey bu durum karşısında ruhen rahatsız olacaktır. Bazı insanlar kıskançlık duyguları sebebiyle eşlerinin gizli yönlerini açığa çıkarır.

Bazen kıskanılan eş mağdur durumda kalıp duygularını paylaşacağı bir kimse bulamadığı zaman eş dost ve arkadaşlarıyla mahrem boyutlarda olan aile ilişkilerini paylaşmaktadır. Bu ise aile mahremiyeti açısından son derece yanlış ve tehlikeli bir durumdur. Aile kurumu mahrem bir kurumdur. Sadece ailede yaşanması gereken tavır ve davranışların dışarıya sızması ailede güvensizlik meydana getirecektir. Güvensizlik de kıskanç eşlerin kıskançlıklarını daha hızlı tetiklemektedir.

Kıskançlık yaşayan birçok kişi, ilişkiyi korumak ve geliştirmek için yapıcı çaba harcamak yerine gizli gizli öç alarak, küserek, ilişkiyi keserek ya da tehdit ederek, zor kullanarak ve kaba kuvvete başvurarak amacına ulaşmaya çalışmaktadır. Bu da eşler arasında farklı sıkıntıların ortaya çıkmasına ve problemlerin tepki geliştirerek çözüm aranmasına neden olmaktadır.

Ama ne zaman kıskançlık duygusu bireyi kontrol etmeye başlar, yani kontrol edilmez olur o zaman tehlike çanları çalıyor demektir. Hatta kıskançlık dozu arttıkça depresyon, anksiyete ve paranoya gibi psikiyatrik hastalıklar oluşabilir (www.ekolay.net, 13. 03. 2010).

Kıskançlık, bireyin kendisiyle alakalı bir durumdur. Eşin davranışlarında olumsuzluklar görmeye başlar ve değerlendirmeler genellikle abartılıdır. Düşünceler genellikle beyin süzgecinden geçirilmeden oluşur. Kıskanç eşler sürekli ilgi isterler. Kıskanç insanlar özsayıları zayıf insanlardır (Merkle, 2006: 106-108). İlgisiz kaldığını düşünen kıskanç insan bu ilgisizliği sorgulamaya başlar. Aşırı boyutlarda kıskanç olanlar ise böyle bir durumda sürekli farklı senaryolar üzerinde çalışmaya başlamaktadır. Genellikle bu senaryolar da hayalidir.

Kendini kıskanç olarak tanımlayan insanlar kıskançlığın iyi bir şey olduğunu ve olumlu etkilerinin olabileceğini düşünürler. Kıskançlığın, ilişkiyi uzattığını, adanmışlığı artırdığını, ilişkiye heyecan kattığını söylerler. Oysa gerçekte, kıskançlık uzun dönemde çözdüğünden daha fazla sorunlara neden olmakta, insanların hareket özgürlüğünü kısıtlamakta ve kıskançlığa sebep olan olaylarla doğrudan başa çıkabilmeyi engellemektedir (Sayar, 2008: 58-59). Kıskanç insan enerjisini bu yönde harcayarak diğer alanlarda başarılı olabilmek için yeterli enerjisini kaybetmektedir. Bu duygu insanın çalışma hayatını olumsuz etkilemektedir (Osho, 2009: 89; Blevis, 2010: 28).

Eşi hiç kıskanç olmadığı için evliliğini sorgulayan insanlar vardır. Böyle düşünen eşler kıskanç olmayan eşin kendisini sevmediğini düşünmektedir. Bazen de hiç kıskançlığın olmadığı ailelerde iletişim kopukluğu görülmüştür. Kıskançlık abartıldığı zaman aile birliğini tehdit eder bir hale gelmektedir. Sevgi ve saygının kaybedilmesine neden olabilir. Bireyler arasında zıtlaşmayı beraberinde getirebileceği için boşanmaya kadar gidebilir. Kıskanç birey eşinin özgürlüğünü kısıtlama yoluna giderse aile içi sorunlar yaşanmaya başlamaktadır. Kıskançlık hezeyan boyutlarında ise kıskanılan eşin

görüştüğü kimseler, aile ve akraba fertleri de dahil kıskançlık tehdidi oluşturmaktadır. Bu durumdaki insanlar aşırı gururlu, geçimsiz, şüpheli ve evhamlıdırlar. Her şeyden beklenmedik anlamlar çıkarırlar.

Birtakım kimseler kıskançlıklarını haklı sebeplere dayandırabilmek için eşlerinin gizli yönlerini ortaya çıkarmaktadırlar. Bu durum ahlaki bağlamda farklı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Kıskanç eş hayali düşüncelerine yenik düştüğü için, kıskanılan eş ise varsayımlarla mücadele etmek zorunda kalmakta ve en büyük sermayesi olan zamana yenik düşmektedirler. Duygusal yıpranma ve bu durumun ortaya koyabileceği sağlık problemleri her iki eş için de kaçınılmaz bir gerçektir.

Kıskançlık bazen bireyde öyle bir hal alır ki, kıskanç birey eşine adeta bir alet veya nesne gibi bakmaya başlar. Her söylediğini yapması ona asla karşı gelmemesi gerekir. Adeta evlilik ast üst ilişkisine dönmüştür. Talimatlara uymayan eşin bu itaatsizliği aşırı kıskanç eş tarafından çok farklı yorumlamalara neden olabilmektedir. Bu tablo aile ortamının yaşanmaz hale gelmesine sebep olabilir. Bu durumda eşler ya bu sıkıntılı ortamda evliliklerini sürdürecekler veya psikolojik sorunlarla hayatlarına devam edeceklerdir.

İslam insanların birbirlerinin gizli yönlerini araştırmalarını yasaklamaktadır. Kıskançlık eşlerin muhataplarını su-i zanna varacak şekilde nitelermelerine neden olabilir (Hucûrat Sûresi, 12). Aile, bireyleri için mahremiyet duygularının yaşandığı bir yerdir. Kıskançlık tepkilerinde ise aile mahremiyetinin ifşa edilmesi, bu duygunun zedelenmesine ve eşler arasındaki güven duygusunun kaybolmasına neden olur.

Eşleri birbirlerine bağlayan en temel değer karşılık sevgi ve dürüstlüktür. Eşler “ben” duygularının sınırlarını koruyarak “biz” duygusuna sahip oldukları ölçüde daha mutlu olurlar. İçten gelen sevgi ve saygı çiftlerin birbirlerini anlamalarına katkı sağlayacaktır. Eğer iletişimin kaynağı sevgi değil de korku ise bu aile her an farklı sıkıntılara gebe kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Cüceloğlu, korkudan gelen disiplinin korku kaynağı yok olduğu zaman kaybolacağına dikkat çekmiştir. Ama kişinin kendi içinden gelen disiplin hiç kaybolmaz, kişi kendini o geleceğe adanmışlığına sürecek şekilde devam eder (Cüceloğlu, 1999:155).

Eşinin kıskançlık tepkilerinden çekinerek kendi benliğinden soyutlanan birey eşinin tutumlarına göre hareket ediyor demektir. Bu durumdaki birey için hayat, eşinin yazdığı oyunu dünya sahnesinde sergilemekten ibaret bir içeriğe bürünmüştür. İşte aşırı kıskançlık tepkileri karşısında kıskanılan eş, ya kendisi olmaktan çıkar veya ruhsal dengesi bozuk, kendisi ve çevresiyle barışık olmayan bir birey haline gelir. Bu tablo da bireyin şahsiyet yapısının ya sönük olmasına veya yok olmasına neden olur.

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Anket üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda deneklerin demografik özellikleri tespit edilmeye çalışılmış, ikinci kısımda ise deneklerin dindarlık düzeylerini ölçmek için “dindarlık ölçeği” uygulanmış, son olarak da deneklere “kıskançlık ölçeği” yöneltilmiştir.

Değerlendirilmeye alınan anketlerden elde edilen bilgilerin istatistiksel işlemleri SPSS 15.0 (Statistical Package For Social Sciences) bilgisayar paket programı aracılığı ile yapılmıştır. Bu programla öncelikle verilerin frekans dağılımlarına bakılmış, daha sonra ki kare ve t-testi analizleri yapılarak sonuçlar tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evreni genç ve ilk yetişkin evlilerdir. Örneklem grubu ise Marmara bölgesinde üç ilden (Sakarya, Kocaeli ve İstanbul) rastgele seçilmiş evli bireylerdir. Araştırma 18-40 yaş aralığındaki genç ve ilk yetişkin 447 evli bireyle sınırlıdır. Anket, Aralık 2009- Şubat 2010 tarihleri arasında uygulanıp toplanmıştır.

Tablolar yorumlanırken katılıyorum ve tamamen katılıyorum ifadelerinin toplam oranları alınmıştır. Katılmıyorum ve hiç katılmıyorum ifadelerinin de toplam oranlarına göre değerlendirmeler yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi $*0,05$ ($p<0,05$)’tir. Tablolar oluşturulurken, cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, evlenme şekli, evlilik yılı, gelir düzeyi, evlendikten sonra yaşanan yer şeklinde bir sıralama takip edilmiştir.

Araştırmanın örneklemini oluşturan deneklerin çeşitli demografik özelliklerine göre dağılımları ve bunların yüzdelerini gösteren tablolar sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

3.1. Deneklerin Demografik Özellikleri

Katılımcılara yönelttiğimiz ankette cinsiyet, yaş, kaç yıllık evli olduğu, hayatının çoğunu nerede geçirdiği, gelir durumu, eğitim durumu, mesleği, evlenme şekli gibi demografik özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada bu değişkenlerin bireyin kıskançlık tutumunda etkili olup olmadığı diğer değişkenlerle karşılaştırılarak sonuçlar analiz edilmeye çalışılacaktır. Kıskançlık algısında akla ilk gelen yaş ve cinsiyet faktörü olmasına rağmen diğer demografik özelliklerin de kıskançlık algısına etkisi değerlendirilecektir.

Tablo-1 Deneklerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Erkek	226	50,6
Bayan	221	49,4
Toplam	447	100

Tablo 1 deneklerin cinsiyete göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, katılımcıların %50,6'sını erkekler, % 49,4'ünü bayanlar oluşturmaktadır. Yapılan analizlerin güvenilirliği açısından katılımcıların cinsiyet oranlarının birbirine yakın olması önem taşımaktadır.

Tablo-2 Deneklerin Yaş Dağılımı

Yaş	N	%
18-30	186	41,6
31-40	261	58,4
Toplam	447	100

Tablo 2 deneklerin yaş dağılımlarını göstermektedir. Örneklem grubunun yaş dağılımlarına göre oranları, 18-30 yaş grubu %41,6; 31-40 yaş grubu ise %58,4'tür.

Tablo-3 Deneklerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	N	%
İlkokul	107	23,9
Ortaokul	48	10,7
Lise	116	26,0
Üniversite	176	39,4
Toplam	447	100

Tablo 3 deneklerin eğitim durumlarına göre dağılımları gösterilmiştir. Araştırma bulgularına göre, ilkokul mezunları %23,9; ortaokul mezunları %10,7; lise mezunları %26,0; üniversite mezunları %39,4'tür.

Tablo-4 Deneklerin Mesleklerine Göre Dağılımı

Meslek	N	%
Yönetici	32	7,2
Memur	129	28,9
Esnaf	21	4,7
İşçi	84	18,8
Serbest Meslek	56	12,5
Ev Hanımı	125	28,0
Toplam	447	100

Tablo 4 deneklerin mesleklerine göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, örneklem grubunun mesleklerine göre dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir: Yönetici %7,2; memur %28,9; esnaf %4,7; işçi %18,8; serbest meslek %12,5; ev hanımı %28,0'dır.

Tablo-5 Deneklerin Evlenme Şekline Göre Dağılımı

Evlenme Şekli	N	%
Görücü Usulü	189	42,3
Flört Ederek	200	44,7
Diğer	58	13,0
Toplam	447	100

Tablo 5 deneklerin evlenme şekline göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, görücü usulü ile evlenenlerin oranı %42,3; Flört ederek evlenenlerin oranı %44,7; diğer şekilde evlenenlerin oranı ise %13,0'dır. Buna göre flört ederek ve görücü usulü ile evlenenlerin oranlarının birbirine yakın olduğunu görmekteyiz.

Tablo-6 Deneklerin Evlilik Yıllarına Göre Dağılımı

Evlilik Yılı	N	%
0-1	45	10,1
2-5	116	26,0
6-10	113	25,3
11-15	97	21,7
16-20	52	11,6
21-25	24	5,4
Toplam	447	100

Tablo 6 deneklerin evlilik yıllarına göre dağılımlarını göstermektedir. Eldeki verilere göre, bir yıllık evliler %10,1; 2-5 yıllık evliler %26,0; 6-10 yıllık evliler 25,3; 11-15 yıllık evliler %21,7; 16-20 yıllık evliler %11,6; 21-25 yıllık evliler %5,4'tür.

Tablo 7: Deneklerin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Gelir Durumu	N	%
Çok iyi	43	9,6
İyi	173	38,7
Orta	202	45,2
Düşük	29	6,5
Toplam	447	100

Tablo 7 deneklerin gelir durumuna göre dağılımları gösterilmiştir. Buna göre, gelir düzeyi “çok iyi” olanların oranı %9,6; gelir düzeyi “iyi” olanların oranı %38,7; gelir düzeyi “orta” olanların oranı %45,2; gelir düzeyi “düşük” olanların oranı %6,5’tir.

Tablo-8 Deneklerin Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı

Nerede Yaşadığı	N	%
Köy	79	17,7
Kasaba	32	7,2
Şehir	221	49,4
Büyükşehir	115	25,7
Toplam	447	100

Tablo 8’de deneklerin yaşadıkları yere göre dağılımları gösterilmiştir. Eldeki verilere göre köyde yaşayanların oranı %17,7; kasabada yaşayanların oranı %7,2; şehirde yaşayanların %49,4; büyükşehirde yaşayanların oranı %25,7’dir.

Tablo-9 Deneklerin Öznel Dindarlık Algısına Göre Dağılımı

Dindarlık Durumu	N	%
Dindar Değilim	14	3,1
Biraz Dindarım	87	19,5
Dindarım	313	70,0
Çok Dindarım	33	7,4
Toplam	447	100

Tablo 9 deneklerin öznel dindarlık algısına göre dağılımlarını göstermektedir. Öznel dindarlık algısı bireyin kendini dindarlık açısından nasıl gördüğünü ölçmeye çalışan bir değişkendir. Yapılan analizlerde katılımcılara yöneltilen dindarlık ölçeği ile öznel dindarlık algısı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu nedenle dindarlık düzeyinin kıskançlık algısına, tepkisine ve kıskançlıkla başa çıkmaya etkilerini tahlil edebilmek için öznel dindarlık algısı değişken olarak kullanılmıştır.

Araştırma bulgularına göre katılımcılardan, kendilerini “dindar değilim” diye ifade edenlerin oranı %3,1; “biraz dindarım” diye ifade edenlerin oranı %19,5; “dindarım” diye ifade edenlerin oranı %70; “çok dindarım” diye ifade edenlerin oranı %7,4’tür. Araştırmaya katılanlardan %3,1’lik bir oran kendisini dindar görmemiştir. Dindar ve kendini çok dindar görenler ise %77,4’lük bir oranı oluşturmaktadır. Katılımcıların kendilerini dindar algılamalarına göre deneklerin dindarlık düzeyi yüksektir.

3.2. Deneklerin Dindarlık Düzeyleri İle İlgili Bulgular

Deneklerin dindarlık düzeyleri ile ilgili bulgular t-testi testi sonuçlarına göre analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo-10 Deneklerin dindarlık düzeyleri puanlarına göre dağılımı

Dindarlık düzeyleri istatistiklerine göre dağılım				
Dindarlık Puan Ortalamaları	N	En Düşük	En Yüksek	Ortalama
	447	2,22	3,91	3,5269

Tablo 10 araştırmaya katılanların dindarlık düzeylerini tespit edebilmek için yapılan t-testi sonuçları yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Eldeki verilere göre en düşük puan 2,22 en yüksek puan 3,91 ortalama puan ise 3,52'dir. Bulgulara göre katılımcıların dindarlık düzeyleri yüksektir.

Tablo-11 Deneklerin yaş gruplarına göre dindarlık düzeyleri T-testi sonuçları

Yaş gruplarına göre dindarlık düzeyleri T-testi sonuçları					
Yaş Grupları	N	M	S.S	T	P
18-30	186	3,5503	,23324	1,639	,358
31-40	261	3,5102	,25516		

Tablo 11 deneklerin yaş gruplarına göre dindarlık düzeylerini tespit amacıyla yaptığımız t-testi sonuçları yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Eldeki bulgulara göre iki değişken arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$). Gençlik ergenlik gibi fırtınalı bir dönemi takip eden bir süreçtir. Ergenlik döneminin sonlarına doğru dini arayışlar, bocalamalar, şüphe ve kararsızlıklar yatıştır ve sonuca ulaşır. Genç din konusunda kendi tutumunu tam olarak belirleyebilecek zihni ve duygusal olgunluğa ulaşmıştır. Dini tercih ve kararlar belirgindir. İlk yetişkinlikte dini kararsızlık ve şüpheler dinmeye başlamıştır. Dini hayatta bir dengelenme, yeniden yapılanma, eski inanç ve alışkanlıkları gözden geçirip düzenleme yönünde gelişmeler görülür (Hökelekli, 2005: 280-282).

Araştırmada iki yaş grubu arasında anlamlı bir ilişki olmasa da 18-30 yaş grubun da dindarlık düzeyi 0,04'lük bir farkla daha yüksek çıkmıştır. Burada ilk yetişkinlikte bireyin akademik veya iş kariyeri, evlilik ve çocuk gibi aile sorumlulukları, sosyal gruplarda daha fazla bulunma düşüncesi gibi faktörler bireyin yaşamını

yoğunlaştırmaktadır. Meydana gelen bu bireysel ve sosyal yoğunlukların dindarlık düzeyini az da olsa etkilediği kanaatindeyiz.

Tablo-12 Deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre dindarlık düzeyleri T-testi sonuçları

Deneklerin cinsiyet durumlarına göre dindarlık düzeyleri					
Cinsiyet	N	M	S.S	T	P
Erkek	226	3,5417	,26808	1,288	,235
Kadın	221	3,5117	,22253		

Tablo 12 deneklerin cinsiyete göre dindarlık düzeylerini tespit etmek için yaptığımız t-testi sonuçları yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Araştırma bulgularına göre cinsiyet ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$). Cinsiyete göre dindarlık düzeyinde anlamlı bir ilişki olmasa da erkekler 0,03'lük gibi bir oranla kadınlara göre dindarlık düzeyleri yüksektir. Nedenleri farklı olsa da kadınlar giderek iş ve sosyal hayatta daha fazla rol almaktadır. Toplumumuzdaki kadın erkek algısının bir sonucu olarak kadınlar çalışsa bile ev hanımlığı rollerini devam ettirmektedir. İş, mesleki kariyer, çocuk sahibi olma veya annelik rolleri gibi durumlar kadınların daha çok sorumluluk üstlenmesine, bireysel ve sosyal yaşamlarının daha yoğun olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda erkeklerin kadınlara göre daha rahat olduğunu söyleyebiliriz. Kadınların yüklenmiş olduğu bu sorumlulukların dini yaşantılarını da etkilediği kanaatindeyiz.

Tablo-13 Deneklerin dindarlık düzeyleri ile “Kendinizi kıskanç bir insan olarak görüyor musunuz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre T-testi sonuçları

Kendinizi kıskanç bir insan olarak görüyor musunuz?					
Kendini kıskanç algılama	N	M	S.S	T	P
Evet	281	3,5589	,21616	3,612	,008
Hayır	166	3,4728	,28401		

Tablo 13'te deneklerin dindarlık düzeyleri ile “Kendinizi kıskanç bir insan olarak görüyor musunuz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımları gösterilmiştir. Eldeki verilere göre dindarlık düzeyi ile kıskançlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu anlamlılık, dini değerlerin kişilik üzerindeki etkisini göstermektedir. İki değişken

arasındaki t-testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi yüksektir ($p < 0,05$). Bulgular, dindarlıkla kıskançlık arasında, pozitif yönde bir ilişki olduğu yönündedir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde dindarlık düzeyleri ile kendini kıskanç algılama arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Din, kişiliğin en derin tabakalarına nüfuz eden bir gerçektir. İnsanın kişiliği şekillenirken ona etkide bulunan çevre ve psikolojik faktörlerin en önemlisidir (Mehmedoğlu, 2004:78-79). Din, bazı davranışları yapmayı serbest bırakırken bazılarını da yasaklamıştır. Dindar kişi sürekli sorumluluk duygusu bilinci içerisinde hayatını şekillendirmektedir. Eldeki veriler dindar insanların daha kıskanç olduğunu göstermektedir. Bu durum inanç ve değerlerin bireyin tutum ve davranışlarını belirlemede etkili olduğunun göstergesidir. Dindar kişi kıskançlığı namus kavramıyla ilişkilendirerek bu duygunun gerekli olduğuna inanmaktadır, toplumsal beklentide bu yönde şekillenmektedir.

3.3. Genç ve İlk Yetişkin Evlilerde Kıskançlıkla İlgili Araştırma Bulguları ve Yorumlar

3.3.1. Evlilikte Tek Eşlilik İle İlgili Görüşler

Tablo-14 Deneklerin cinsiyete göre “Evlilikte önemli olan tek eşliktir” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımı

Evlilikte önemli olan tek eşliktir							
Cinsiyet		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
Erkek	N	2	3	10	53	158	226
	%	,9	1,3	4,4	23,5	69,9	%100
Kadın	N	2	1	3	31	184	221
	%	,9	,5	1,4	14,0	83,3	%100
Toplam	N	4	4	13	84	342	447
	%	,9	,9	2,9	18,8	76,5	%100

DF:4 Chi Saguare:12,453 $p=,014$

Tablo 14’te deneklerin cinsiyetleri ile “Evlilikte önemli olan tek eşliktir” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Erkekler %93,4 ile tek eşlilik fikrine katılırken, %2,2’si katılmamaktadır. Kararsızların oranı %4,4’tür. Kadınlarda ise tek eşlilik fikrine katılanların oranı %97,3’tür. Katılmayanlar %1,8’dir. Kadınlarda kararsızların oranı ise %1,4’tür. İki değişken arasında anlamlılık düzeyi yüksektir ($p < 0,05$).

Yapılan bir araştırmada tek eşliliği savunan eşlerin diğerlerine göre daha kıskanç oldukları ortaya çıkmıştır. Tek eşlilik düşüncesi arttıkça kıskançlık da artmaktadır (Pines, 2003:57,167). Araştırmaya katılan deneklerin her iki yaş grubunun da tek eşliliğe katılma oranları çok yüksek olmakla birlikte bu oran kadınlarda daha yüksektir. Aynı zamanda kadınlarda kararsızların oranı daha azdır.

Kur'an-ı Kerim'de "Eğer yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın, haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın yahut sahip olduğunuz ile yetinin." (Nisâ Sresi, 3) buyrulmaktadır. Zaruri durumlarda erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi emir değil, bir ruhsattır. Ayrıca birden fazla evlenebilmek eşler arasında adaletli olabilme şartına bağlanmıştır. Ayetin kapsamına detaylı bir şekilde bakıldığı zaman İslam'ın bu izninin değişen şartlara uyum sağlayabilme adına anlaşılabilir bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır. İslam'da erkeklerin birden fazla evlenebilme ruhsatlarının olması tek eşliliğe katılma oranını az da olsa etkilediği görülmektedir. Erkeklerde bile tek eşliliği savunmayanların oranı %2,1 ve kararsızların oranı %4,4 olması artık çok eşli evliliğin düşünce olarak etkisinin azaldığını göstermektedir. Yine kadınlarda da katılmayanların ve kararsızların oranlarının %1,4'lk bir oranda olmasında inanç ve kültürel değerlerin etkili olduğu kanaatindeyiz. İslam, erkeklerin birden fazla kadınla aynı anda evlenmeye izin vermesinde o dönemin kültürel değerlerinin de etkisi vardır. Birden fazla kadınla evlenmeyi adalet şartına bağlayarak dörde indirmesi o dönem için çok önemli bir değişimdir.

Tablo-15 Deneklerin kendilerini kıskanç görme düzeylerine göre dağılımı

Kıskanç bir insan mısınız?	N	%
Evet	281	62,9
Hayır	166	37,1
Toplam	447	100,0

Tablo 15'te deneklerin kendilerini kıskanç görme oranları verilmiştir. Buna göre toplam 447 katılımcıdan 281 kişi (%62,9) kendilerin kıskanç olarak değerlendirmektedir. 166 kişi ise (%37,1) kendilerini kıskanç olarak değerlendirmemektedir.

Katılımcıların kıskançlık düzeyleri tamamıyla bireyin kendisini değerlendirmesi sonucuna göre tespit edilmiştir. Bu veriler deneklerin kendilerini kıskanç olarak algılayıp algılamadıkları ile ilgilidir. Bu sonuçlara göre araştırmaya katılanların kıskançlık düzeyi yüksektir.

Tablo-16 Deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre kendilerini kıskanç algılama düzeyleri

		Kendinizi kıskanç bir insan olarak görür müsünüz?		
		Evet	Hayır	Toplam
Erkek	N %	160 70,8	66 29,2	226 %100
Kadın	N %	121 54,8	100 45,2	221 %100
Toplam	N %	281 62,9	166 37,1	447 %100

DF:1 Chi Square:12,322 p=,000

Tablo 16’da deneklerin cinsiyet ile “*Kendinizi kıskanç bir insan olarak görür müsünüz?*” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ki kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyi yüksektir ($p<0,05$). Kıskançlık algılamasında cinsiyetin belirleyici bir rolü vardır. Eldeki verilere göre erkeklerin kadınlardan daha kıskanç olduğu görülmektedir. Erkeklerin kıskançlık oranlarının yüksek olmasında bireysel ve sosyal faktörler önemli bir etkiye sahiptir.

Carrel, biyolojik farklılıkların duygusal düzeyde de birtakım farklılıklar meydana getirdiğini ifade etmektedir (Carrel, 1997: 76). Demirtaş (2006), “yakın ilişkilerde kıskançlık” adlı araştırmasında cinsiyet ile kıskançlık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Araştırmada evli erkeklerin evli kadınlardan daha kıskanç olduğu ortaya konulmuştur (Demirtaş, 2006: 187).

Kadın ile erkek arasındaki kıskançlık güç yaklaşımına göre iki cins arasındaki güç farklılıklarına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre kadınların erkeklere oranla kendilerine daha az güvendikleri, benlik saygılarının erkeklerden daha düşük olduğu ileri sürülmektedir. Erkeğin çoğunlukla daha yüksek düzeyde ekonomik güce sahip

olmasının ve kadının da bu güce bağımlı konumda yer almasının, kadını duygusal kıskançlığa ittiği savunulmuştur (Demirtaş, 2008: 304).

Bayraklı (2002), Yûsuf suresinin tefsirinde cinsiyet farklılığının bireyin duygu ve düşüncelerini doğrudan etkilediğini ifade etmiştir. Biyolojik yapı gereği kadınların daha fazla ilgi çektiği ve erkeklerin de bu durumun doğal sonucu olarak kadınlara daha fazla ilgi gösterdiğine vurgu yapmıştır (Bayraklı, 2002: C, IX, 405).

Klasik ahlak kitaplarında kadının kıskanç tabiatına dikkat çekilmekte ve bunun meydana getireceği sıkıntılar üzerinde durulmaktadır. Kınalızâde Ali Efendi'ye göre kadın daha kıskançtır ve erkek tarafından bu durumun dikkate alınmaması farklı sıkıntıları beraberinde getirmektedir. İbn Kayyim el-Cevziyye ise çoğunluğun görüşüne aykırı olarak kıskançlık duygusunun erkeklerde daha baskın olduğuna işaret eder. Kadının kıskançlığını ise kocasının çok evli olduğu bir aile düzeni içerisinde yaşamaktan dolayı olduğuna dikkat çeker (Hökelekli, 2002: C, XXV, 497).

Eldeki verilere göre “*Cinsiyet faktörü kıskançlık algısını etkilemektedir*” varsayımı araştırma bulgularıyla desteklenmiştir. Bulgular erkeklerin kadınlardan daha kıskanç olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar Demirtaş'ın (2006) verileri ile birbirlerini desteklemektedir.

3.3.2. Evlilik Öncesi Bir Kız veya Erkek Tarafından Reddedilme Durumu

Tablo-17 Deneklerin “Evlenmeden önce hiçbir kız veya erkek tarafından reddedildiniz mi?” ifadesine verdiklerin cevaplara göre dağılımı

Evlenmeden önce hiçbir kız veya erkek tarafından reddedildiniz mi?					
		Kesinlikle reddedilmedim	Birkaç kez	Genellikle	Toplam
Erkek	N	111	111	4	226
	%	49,1	49,1	1,8	%100
Kadın	N	183	36	2	221
	%	82,8	16,3	,9	%100
Toplam	N	294	147	6	447
	%	65,8	32,9	1,3	%100

DF:2 Chi Square:56,516 p=,000

Tablo 17’de cinsiyete göre “*Evlenmeden önce hiçbir kız veya erkek tarafından reddedildiniz mi?*” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, “kesinlikle reddedilmedim” diyenlerin oranları erkeklerde %49,1 iken bayanlarda bu oran %82,8’dir. Erkeklerden “birkaç kez reddedildim” diyenlerin oranı %49,1 iken bu oran bayanlarda %16,3’tür. Değişkenler arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi yüksektir ($p<0,05$).

Bulgulara göre erkeklerin reddedilme oranı kadınlardan daha yüksektir. Buna göre, toplumumuzda ikili ilişkiler bağlamında teklifler daha çok erkeklerden gelmektedir. Bayanların %16,3 oranında “birkaç kez reddedildim” ifadeleri az da olsa bayanlardan da bu yönde teklifler geldiğini göstermektedir. Toplumda eğer evliliğe giden yolda bir adım atılacaksa bu talebin erkek ve ailesi tarafından dile getirilmesi yönünde bir beklenti vardır. Kadınlardan bu yönde gelen talepler toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır.

Mead, kadınların erkeklere kıyasla daha az kendilerine güvendiklerini, benlik saygılarının onlardan daha düşük olduğunu ileri sürmüştür. Bu durum kadını daha kıskanç yapmakta ve ilişkisini kaybetmeye yönelik tehditlere daha farklı tepkiler vermektedir (Demirtaş, 2008:305). Kıskançlık bağlamında erkekler daha çok sahiplenme duygusu yaşarken, kadınlar ise eşlerinden sahiplenilme ve korunma beklemektedir.

3.3.3. Deneklerin Evlendikten Sonra Oturdıkları Yere Göre Dağılımları

Tablo-18 Deneklerin yaş gruplarına göre evlendikten sonra oturdukları yere dağılımı

Evlendiğinizde oturduğunuz yer						
Yaş Grupları		Eşimle ayrı bir eve yerleştik	Aile büyüklerimle beraber kaldık	Bir süre aile büyüklerimle beraber kaldık	Eşimin işi gereği ayrı ayrı yerlerde kaldık	Toplam
18-30	N %	121 65,1	32 17,2	28 15,1	5 2,7	186 %100
31-40	N %	148 56,7	31 11,9	77 29,5	5 1,9	261 %100
Toplam	N %	269 60,2	63 14,1	105 23,5	10 2,2	447 %100

DF:3 Chi Square:13,386 $p=,004$

Tablo 18’de deneklerin yaş grupları ile “Evlendiğinizde oturduğunuz yer” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, 18-30 yaş grubunun evlendikten sonra %65,1’i ayrı bir eve yerleşirken, 31-40 yaş grubunun ise %56,7’si ayrı bir eve yerleşmiştir. Evlendikten sonra aile büyükleri ile kalanlar 18-30 yaş grubunda %17,2 iken, 31-40 yaş grubun ise bu oran %11,9’dur. Bir süre aile büyükleri ile kalan genç evlilerin oranı ilk yetişkin evlilerden daha düşüktür. Eldeki verilere göre iki değişken arasındaki anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$). Bu veriler bize çekirdek aileye geçişte bir artış olduğunu göstermektedir.

Makinelî tarımla birlikte işgücüne gereksinim azalmıştır. Nüfus artışıyla birlikte elde kalan araziler ailenin ihtiyacına cevap verememektedir. Bu durum göçü beraberinde getirmektedir. Sanayileşmenin de etkisiyle birlikte insanlar doğdukları yerlerde değil doydukları yerlerde yaşamaya başlamışlardır. Farklı yerlerdeki iş imkânları doğal olarak çekirdek aileye geçişi hızlandırmıştır. Küreselleşen dünyada iletişim imkanı artmakta ve iletişim şekli kolaylaşmaktadır. Bu durum farklı kültür ve mekândaki insanların tanışmalarını kolaylaştırmaktadır. Farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip insanlar evlendiklerinde, genellikle anne baba ile kalmak yerine yeni bir evde hayata başlamayı tercih etmektedir. Ekonomik durumu iyi olan aileler de çocukları ile beraber yaşamak yerine evlendirdikleri çocuklarını ayrı bir eve yerleştirmeyi tercih etmektedir.

3.3.4. Kıskançlık Algısı

Tablo-19 Deneklerin cinsiyet dağılımına göre “Size göre evlilikteki kıskançlık nedir?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Size göre evlilikteki kıskançlık nedir?							
Cinsiyet		Kendi eşini koruması yönünde gösterdiği aşırı duyarlılık	Eşini yitirme korkusundan kaynaklanan bir tür kaygı	Sevdiği sahip olduğu şeyin başkalarıyla aynı tür ilişkiler içinde olmasına katlanamamak	Değerli bir ilişkiye tehdit algılanması durumunda verilen karmaşık bir tepki	Eşini sahiplenme yönünde gösterdiği aşırı tepkiler	Toplam
Erkek	N %	85 37,6	12 5,3	56 24,8	19 8,4	54 23,9	226 %100
Kadın	N %	50 22,6	27 12,2	65 29,4	19 8,6	60 27,1	221 %100
Toplam	N %	135 30,3	38 8,5	120 27,0	38 8,5	114 25,6	447 %100

DF:4 Chi Square:15,775 p=,003

Tablo 19’da deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre “*Size göre evlilikteki kıskançlık nedir?*” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Buna göre en yüksek oran erkeklerde %37,6 ile “*kendi eşini koruması yönünde gösterdiği aşırı duyarlılık*” bayanlarda ise %29,4 ile “*sevip sahip olduğu şeyin başkalarıyla aynı tür ilişkiler içinde olmasına katlanamamak*” şeklinde sıralanmıştır.

Araştırma bulgularına göre erkeklerin kıskançlık algıları şu şekilde sıralanmıştır: Korumak, paylaşamamak, sahiplenmek, evliliğine tehdit algılaması durumunda karmaşık bir tepki ve yitirme korkusu şeklindedir. Kadınlarda ise bu sıralama, paylaşamamak, sahiplenme, koruma, eşini yitirme korkusu ve evliliğine tehdit algılaması durumunda karmaşık bir tepki şeklindedir. Tabloda da görüldüğü gibi kadınlar eşini kaybetme korkusunu daha fazla yaşamaktadır. İki değişken arasında yapılan ki kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi yüksektir ($p<0,05$).

Cinsiyet farklılığı birtakım biyolojik farklılığı da beraberinde getirmiştir. Bu farklılık duygu, düşünce ve davranış farklılığını da ortaya çıkarmaktadır. Farklı biyolojik yapıya sahip olan birey, toplumsal hayatta da farklı roller almıştır. Bireysel ve sosyal faktörler kadın ve erkeklerin duygu, düşünce ve davranışlarında da değişiklik meydana getirmiştir. Kıskançlık algısında da bu farklılık belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Kadın içgüdü olarak korunmayı ve sahiplenmeyi; erkek ise korumayı ve sahip olmayı ister (Tarhan, 2009b:26). Bir insanın cinsiyet kimliği biyolojik ve kültürel etkenlerle oluşmaktadır. Kadında annelik ve gebelik içgüdüleri vardır. Kadının aylık menstrasyon döneminin ilk 14 gününde kadın dişilik hormonu salgılar. Ondan sonraki 14 günde salgılanan hormonlar ise annelik duygusunu artırır. Bu hormon aynı zamanda sıkıntı giderici ve rahatlatıcı bir hormondur (Tarhan, 2009a: 104). Adet döngüsü, yavrusunu karnında taşıma ve onu besleme gibi kadınların farklı özellikleri vardır. Bu özellikler kadınlarda birtakım duygu ve düşünce farklılıklarını da beraberinde getirmektedir.

Sosyo-biyolojik yaklaşıma göre, kıskançlık yaşayan kadın ve erkeğin farklılığı, gen durumlarına ilişkin güvenin asimetrisinden kaynaklanmaktadır. Kadınlar çocuklarını kolaylıkla reddedemezler, erkekler ancak kadınların tek cinsel partnerleri olmaları durumunda bu konuda güven duyabilirler. Böylelikle erkeğin ihanetiyle ilgili risk, kadın için kaynak kaybı iken, kadının ihanetinin erkekte doğurduğu tehlike yabancının dölüne sahip olmaktır (Pines, 2003: 139).

Evlilikteki en önemli unsurların başında cinsel yaşam gelir. Kadın ve erkeğin cinsel yaşama yaklaşımları farklıdır. Kadınlar evlilikte duygusallığa öncelik verirken, erkek daha çok fizyolojik rahatlamaya önem vermektedir. Kadınlar cinselliği şefkat ve yakınlıkla ilişkilendirirken, erkekler cinselliği başarı, heyecan, kontrol ve saf fiziksel rahatlamaya bağlamaktadır. Kadınlar eşlerinin hoşlandığı kadın tiplerini daha fazla kıskanırken erkekler ise kendisinden farklı özelliklere sahip güçlü erkekleri eşine karşı kıskanmaktadır (Aktosun, 2009: 93; Pines, 2003: 128; Demirtaş, 2008: 306).

Bireysel farklılıklar sosyal faktörlerin de etkisiyle bireyde kişilik oluşumunu etkilemektedir. Toplumzdaki kadın veya erkek algısı ile değişik kültür ve iklimdeki kadın ve erkek algısı farklılık göstermektedir. Burada toplumsal yapının karakter gelişimi üzerinde cinsiyet faktörüne göre farklı etkisinin olduğu otaya çıkmaktadır. Bütün bu yaklaşımlar duygu, düşünce ve davranış algısını da etkilemektedir. Bütün bu veriler, cinsiyetin faktörünün bireyin tutum belirlemede etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kadın ve erkeklerin kıskançlık algıları ve tepkileri de farklılık göstermektedir.

3.3.5. Aile Ortamının Kıskançlığa Etkisine Dair Görüşler

Tablo-20 Deneklerin kendilerini kıskanç algılamalarıyla “Anneniz kıskanç birisi miydi?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Anneniz kıskanç birisi miydi?						
Kıskanç birisi misiniz?		Hiç kıskanç değildi	Az kıskançtı	Kıskançtı	Aşırı kıskançtı	Toplam
Evet	N %	66 23,5	117 41,6	88 31,3	10 3,6	281 %100
Hayır	N %	102 61,4	40 24,1	22 13,3	2 1,2	166 %100
Toplam	N %	168 37,6	157 35,1	110 24,6	12 2,7	447 %100

DF:3 Chi Square:65,137 p=,000

Tablo 20’de deneklerin kendilerini kıskanç algılamalarıyla “Anneniz kıskanç birisi miydi?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Buna göre kendilerini kıskanç görenlerin annelerini kıskanç birisi olarak algılama oranları şu şekildedir: “Hiç kıskanç değildi” %23,5; “az kıskançtı” %41,6; “kıskançtı” %31,3; “aşırı kıskançtı” %3,6’dır.

Kendilerini kıskanç göremeyenlerin ise annelerini kıskanç birisi olarak algılamaları şu şekilde sıralanmıştır: “Hiç kıskanç değildi” %61,4; “az kıskançtı” %24,1; “kıskançtı” %13,3; “aşırı kıskançtı” %1,2 oranındadır. İki değişken arasında yapılan ki kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi çok yüksektir ($p<0,05$). Eldeki veriler kendilerini kıskanç biri olarak tanımlayanların annelerini de kıskanç biri olarak algıladıkları şeklindedir.

Tablo-21 Deneklerin kendilerini kıskanç algılamalarıyla “*Babanız kıskanç birisi miydi?*” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Babanız kıskanç birisi miydi?						
Kıskanç birisi misiniz?		Hiç kıskanç değildi	Az kıskançtı	Kıskançtı	Aşırı kıskançtı	Toplam
Evet	N %	59 21,0	92 32,7	106 37,7	24 8,5	281 %100
Hayır	N %	69 41,6	53 31,9	35 21,1	9 5,4	166 %100
Toplam	N %	128 28,6	145 32,4	141 31,5	33 7,4	447 %100

DF:3 Chi Square:25,974 $p=,000$

Tablo 21’de deneklerin kendilerini kıskanç birisi olarak değerlendirmeleri ile “*Babanız kıskanç birisi miydi?*” sorularına verilen cevaplar karşılaştırılmıştır. Buna göre kendilerini kıskanç değerlendirenlerin babalarını kıskanç olarak algılamaları şu şekildedir: “Hiç kıskanç değildi” %21,0; “az kıskançtı” %32,7; “kıskançtı” 37,7; “aşırı kıskançtı” %8,5 oranındadır. Kendilerini kıskanç görmeyenlerin ise babalarını kıskanç biri olarak algılama düzeyleri ise, “hiç kıskanç değildi” 41,6; “az kıskançtı” %31,9; “kıskançtı” %21,1; “aşırı kıskançtı” %5,4 oranındadır. Her iki değişken arasında yapılan ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$). Bireyin kendini kıskanç olarak tanımlaması ile babasını kıskanç olarak algılaması arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bireyin doğduğu, büyüdüğü, hayatında ilkleri öğrendiği aile ortamı ve bu ailenin en önemli iki üyesi anne ve baba bireyin kişiliğinin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Tablo 20 ve 21’e baktığımızda bireyin kıskançlık algısı ile ebeveynlerini kıskanç olarak algılamaları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Bu verilerden ebeveyn faktörünün bireyin kıskançlık algısını etkilediğini söylenebilir.

Tablo-22 Deneklerin cinsiyete göre “Anneleriniz kıskanç birisi miydi?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Anneleriniz kıskanç birisi miydi?						
		Hiç kıskanç değildi	Az kıskançtı	Kıskançtı	Aşırı kıskançtı	Toplam
Erkek	N %	68 30,1	83 36,7	66 29,2	9 4,0	226 %100
Kadın	N %	100 45,2	74 33,5	44 19,9	3 1,4	221 %100
Toplam	N %	168 37,6	157 35,1	110 24,6	12 2,7	447 %100

DF:3 Chi Square:13,957 p=,003

Tablo 22’de deneklerin cinsiyete göre “Anneleriniz kıskanç birisi miydi?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımları karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre erkeklerin verdikleri cevaplar, “hiç kıskanç değildi” %30,1; “az kıskançtı” %36,7; “kıskançtı” %29,2; “aşırı kıskançtı” %4,0 şeklindedir. Kadınlar ise, “hiç kıskanç değildi” %45,2; “az kıskançtı” %33,5; “kıskançtı” %19,9; “aşırı kıskançtı” %1,4 şeklindedir. İki değişken arasında ki kare testi sonuçlarına göre anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$).

Eldeki bulgulara göre erkek ve kadınların annelerinin kıskançlık durumlarını algılamaları farklıdır. Bu tablo cinsiyet faktörünün, ebeveyn kıskançlık algısında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu farklılıkta şu noktaların dikkate değer olduğu kanaatindeyiz. Babalar eşlerini ve kız çocuklarını, erkek çocuklarına oranla daha çok kıskanırlar. Erkek çocuklarını ise daha serbest yetiştirir. Toplumumuzda anneler genellikle erkek çocuklarına daha düşkündür. Bazen erkek çocuklar kendilerini baba rolüne koyarak annelerini koruma ve bakma yönünde daha fazla sorumluluk almaya çalışır. Burada erkek çocuk annesine sahiplenme duygusu ile yaklaşmaktadır. Sahiplenme duygusu aynı zamanda erkeklerin kıskançlık algısını harekete geçiren bir duygudur. Bu durum erkeklerin annelerini kıskanç olarak değerlendirmelerine neden olmuştur, yani burada baba bakış açısı görülmektedir. Toplumumuzda evin erkek çocuğu baba makamında değerlendirilir. Baba’nın evden uzak olması durumunda baba vekili konumundadır. Bu yaklaşım, erkek çocuğun ebeveyn kıskançlık algısını etkilemektedir. Bu bağlamda erkek çocuk annesini koruma, kollama ve sahip çıkma gibi konularda kendisini sorumlu hissetmektedir.

Tablo-23 Deneklerin cinsiyete göre “*Babanız kıskanç birisi miydi?*” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Babanız kıskanç birisi miydi?						
		Hiç kıskanç değildi	Az kıskançtı	Kıskançtı	Aşırı kıskançtı	Toplam
Erkek	N %	67 29,6	69 30,5	64 28,3	26 11,5	226 %100
Kadın	N %	61 27,6	76 34,4	77 34,8	7 3,2	221 %100
Toplam	N %	128 28,6	145 32,4	141 31,5	33 7,4	447 %100

DF:3 Chi Square:12,703 p=,005

Tablo 23’te deneklerin cinsiyete göre “*Babanız kıskanç birisi miydi?*” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımları karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre erkeklerin babalarını kıskanç olarak algılama düzeyleri, “hiç kıskanç değildi” %29,6; “az kıskançtı” %30,5; “kıskançtı” %28,3; “aşırı kıskançtı” %11,5 şeklindedir. Kadınlar ise, “hiç kıskanç değildi” %27,6; “az kıskançtı” %32,4; “kıskançtı” %31,5; “aşırı kıskançtı” %7,4 şeklindedir. İki değişken arasında ki kare testi sonuçlarına göre anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$).

Araştırma bulgularına göre erkeklerin babalarını “aşırı kıskanç” algılama düzeyleri kadınlara göre daha yüksektir. “Kıskanç ve az kıskanç” olarak algılama düzeylerinde ise kadınların erkeklerden daha yüksek düzeyde oldukları görülmektedir. Bu durum babanın kıskanç birisi olarak algılanmasında cinsiyet faktörünün etkisini ortaya koymaktadır.

Anababasal Yatırım Modeli’ne göre, kadınlar çocuk büyütme ve koruma yönünde daha fazla biyolojik ve duygusal yatırımda bulunmaktadır. Erkekler biyolojik üretim aşamasında yalnızca üreme için biyolojik yatırımda bulunurken, kadınlar bunun yanında dokuz ay çocuklarını karnında taşımaktadır. Öte yandan kadınlar çocuklarına hayatının her aşamasında daha fazla emek vermektedir. Anneler çocuklarıyla duygusal, fiziksel ve zamansal yatırımda bulunmaktadır (Demirtaş, 2008: 303). Bu yaklaşıma göre anne baba faktörüyle kıskançlık ilişkilendirildiği zaman çocuklara verdikleri emeklere göre bireyin hayatında anne ve baba faktörleri daha etkin hale gelmektedir. Bunun doğal sonucu

olarak da bireyin anne ve babasının tutum ve davranışları bireyin kişiliği üzerinde belirleyici hale gelmektedir.

Tablo-24 Deneklerin yaş gruplarına göre “Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir							
Yaş Grupları		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
18-30	N	7	27	36	73	43	186
	%	3,8	14,5	19,4	39,2	23,1	%100
31-40	N	10	29	34	116	72	261
	%	3,8	11,1	13,0	44,4	27,6	%100
Toplam	N	17	56	70	189	115	447
	%	3,8	12,5	15,7	42,3	25,7	%100

DF: 4 Chi Square:5,320 p=,256

Tablo 24’te yaş grupları ile “Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. 18-30 yaş grubunda katılanların oranı %62,3’dir. Katılmayanların oranı %18,3’tür. 31-40 yaş grubunda katılanların oranı %72,0’dır. Katılmayanların oranı ise %14,9’dur.

Aile ortamı ebeveyn faktöründen daha geniş bir kavramdır. Çünkü toplumumuzda çekirdek aile olduğu gibi geniş aileler de mevcuttur. Tablo 18 incelendiğinde araştırmaya katılan 447 kişiden %60,2’lik bir oranı ayrı bir eve yerleşmiştir. Aile büyükleri ile beraber kalanlar %14,1; bir süre aile büyükleri ile beraber kalanların oranı ise %23,5’tir. Bu veriler toplu olarak değerlendirildiğinde toplumumuzun sadece çekirdek aileden oluşmadığı görülmektedir. Ama veriler çekirdek aileye geçişte bir artış olduğu yönündedir. Aile genişledikçe bireyin etkilenebileceği kişi sayısı da artmaktadır.

Erken dönemde etkisinde kalınan ebeveyn davranışları kıskançlık oluşumunda etkilidir. Ailede ebeveyn arasındaki güvensizlik çocuğa da yansımaktadır. Bu durum bireyin ileride güven problemi yaşamasına sebep olmaktadır (Erol ve Sağır, 2006: 187). Kıskanç bir ebeveyn modelinin yansımaları çocuklarda da görülebilir. Ailedeki kardeş ilişkilerinin ve kıskançlıkları bireyin evlilik hayatında etkileri görülmektedir. Aşk ilişkilerinde şiddetli kıskançlık vakalarıyla karşılaştığımızda bunun bir şekilde kardeş rekabetinin şiddetine gelip dayandığını görmekteyiz (Blevis, 2010: 76). Kısaca bireyin tutum belirlemede aile faktörünün önemli bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo-25 Deneklerin eğitim düzeylerine göre “Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir							
Eğitim Düzeyi		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
İlkokul	N	7	17	20	30	33	107
	%	6,5	15,9	18,7	28,0	30,8	%100
Ortaokul	N	3	8	13	10	14	48
	%	6,3	16,7	27,1	20,8	29,2	%100
Lise	N	2	13	23	58	20	116
	%	1,7	11,2	19,8	50,0	17,2	%100
Üniversite	N	5	18	14	91	48	176
	%	2,8	10,2	8,0	51,7	27,3	%100
Toplam	N	17	56	70	189	115	447
	%	3,8	12,5	15,7	42,3	25,7	%100

DF:12 Chi Square:40,132 p=,000

Tablo 25’te eğitim düzeyi ile “Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. İlkokul mezunlarından bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir, ifadesine katılanların oranı %58,8 iken katılmayanların oranı %22,4’tür. Ortaokul mezunlarından katılanların oranı %50,0 iken katılmayanların oranı %23,0’dır. Lise mezunlarından katılanların oranı %67,2 iken katılmayanların oranı %12,9’dur. Üniversite mezunlarından katılanların oranı %79,0 iken katılmayanların oranı %13,0’dır. Her iki değişken arasında anlamlılık düzeyi yüksektir ($p < 0,05$).

Tablo 20, 21, 22, 23 incelendiğinde kendilerini kıskanç olarak algılayan kimselerin ebeveynlerini de kıskanç birisi olarak algılama düzeyleri yüksektir. Bu tablolardaki veriler, aile ortamının ve eşler arasındaki iletişimin çocuklar üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çocukların anne ve babalarıyla özdeşim kurdukları düşünülürse bireyin ilköğrenimleri gerçekleştirdiği aile faktörü kıskançlık algısında ve kıskanç bir kişilik oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. Geniş ailede ise etkin konumda olan diğer aile fertlerinin, bireyin kıskançlık algısındaki etkisi kaçınılmaz bir gerçektir. Aile bireyin dünyaya gözlerini açtığı, yaşamında ilkleri öğrendiği, biyolojik ve duygusal gelişimini sağladığı sosyal bir kurumdur. Bu açıdan bakıldığında ailedeki ebeveyn faktörü ve aile ortamının bireyin oluşturmaya çalıştığı kişilik yapısı üzerindeki etkisi kaçınılmazdır.

3.3.6. Çevrenin Kıskançlığa Etkisine Dair Görüşler

Tablo-26 Deneklerin yaş gruplarına göre “Çevre bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Çevre bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkilidir							
Yaş Grupları		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
18-30	N %	7 3,8	30 16,1	26 14,0	72 38,7	51 27,4	186 %100
31-40	N %	3 1,1	44 16,9	32 12,3	115 44,1	67 25,7	261 %100
Toplam	N %	10 2,2	74 16,6	58 13,0	187 41,8	118 26,4	447 %100

DF:4 Chi Square:4,468 p=,346

Tablo 26’da deneklerin yaş grupları ile “Çevre bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, çevre bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkilidir, ifadesine katılma oranları, 18-30 yaş grubunda katılanların oranı %66,1 iken, katılmayanların oranı %19,9’dur. 31-40 yaş grubunda ise katılanların oranı %69,8 iken, katılmayanların oranı %18,0’dır. Tablodaki veriler, çevrenin bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo- 27 Deneklerin yaşadıkları yere göre “Çevre bireyin ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Çevre bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkilidir							
Yaşanılan Yer		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
Köy	N %	3 3,8	14 17,7	11 13,9	22 27,8	29 36,7	79 %100
Kasaba	N %	1 3,1	10 31,3	2 6,3	8 25,0	11 34,4	32 %100
Şehir	N %	3 1,4	35 15,8	29 13,1	109 49,3	45 20,4	221 %100
Büyükşehir	N %	3 2,6	15 13,0	16 13,9	48 41,7	33 28,7	115 %100
Toplam	N %	10 2,2	74 16,6	58 13,0	187 41,8	118 26,4	447 %100

DF:12 Chi Square:24,280 p=,019

Tablo 27’de yaşanılan yer ile “Çevre bireyin ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir” ifadelerine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Köyde yaşayanlardan katılanların oranı

%64,5 iken katılmayanların oranı %21,5'tir. Kasabada yaşayanlardan katılanların oranı %59,4 iken katılmayanların oranı %34,4'tür. Şehirde yaşayanlardan katılanların oranı %67,9 iken katılmayanların oranı %17,2'dir. Büyükşehirde yaşayanlardan katılanların oranı %70,4 iken katılmayanların oranı %15,6'dır. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Hız. Peygamberin anlattığı bir olayda vaktiyle devrinin en büyük âlimi, yüz kişiyi öldürüp tövbe eden adama yaşadığı yeri değiştirmesini tavsiye etmiştir (Bkz. Buhârî, Enbiyâ 54; Müslim, Tövbe 46-48). İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanlık ihtiyaçlarını karşılayabilmek için iş bölümü yapmış ve bunun sonucunda insanoğlu birbirlerine ihtiyaç duymuştur. Bu durum insanların kaynaşması ve birbirinden kopmaması için bir vesiledir. Bu hadis çevrenin insan tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Gelişme ve olgunlaşmada çevre, bireyin kendini üyesi olarak gördüğü ve kendini özdeşleştirdiği grupların etkisi çok fazladır (Holm, 2004: 84). Kişiliğin dini yönünün gelişmesinde ve şekillenmesinde çevre önemli bir etkiye sahiptir. Aileden başlayan çevrenin dini eğitimi ve kültür seviyesi de kişiliğin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir ve kesin biçimde etkili olmaktadır (Günay, 2008: 425). Bütün bu veriler çevre faktörünün bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkili olduğunu göstermektedir. Bu konuda araştırma bulguları ile varsayımlar birbirlerini destekler mahiyettedir.

3.3.7. Kıskançlığa Artıran Faktörler

Tablo-28 Deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre “Çocuksuz eşler çocuklu eşlere göre daha kıskanç olurlar” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımı

Çocuksuz eşler çocuklu eşlere göre daha kıskanç olurlar							
Cinsiyet		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
Erkek	N	11	24	26	76	89	226
	%	4,9s	10,6	11,5	33,6	39,4	%100
Kadın	N	15	42	38	65	61	221
	%	6,8	19,0	17,2	29,4	27,6	%100
Toplam	N	26	66	64	141	150	447
	%	5,8	14,8	14,3	31,5	33,6	%100

DF:4 Chi Square:13,805 p=,008

Tablo 28’de cinsiyet ile “Çocuksuz eşler çocuklu eşlere göre daha kıskanç olurlar” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre erkeklerde bu ifadeye katılanların oranı %73,0 iken %15,5’lik bir oran katılmamıştır. Kadınlarda ise katılanların oranı %57,0 iken %25,8’lik bir oran katılmamıştır. İki değişken arasında ki kare testine göre anlamlılık oranı yüksektir($p<0,05$).

Korumasızlık, annenin çocuk sahibi olmaması durumunda en düşük, küçük çocuk sahibi olması durumunda en yüksek ve çocuğun evi terk etme yaşına gelmesinden sonra ise yine en düşük düzeye inmektedir. Erkeğin incitilebilirliği, çocuğun doğumundan önce en yüksek, çocuğun doğumuyla birlikte aşağı doğru giden bir eğri çizmekte ve erkek, çocuk üzerine zaman ve enerji harcadıktan sonra tekrar yukarı doğru tırmanmaktadır. Çocuk evi terk ettikten sonra kadın ve erkek için incitilebilirlik düzeyleri tekrar benzer hale gelmektedir (Pines, 2003:143).

Çocuğu olmayan kadınlar daha az dengeli ve ötekilere göre daha sinirlidirler. Kadının anne olması önlenmemelidir. Genç kızlara, erkeklere verilen fikri formasyonun, hayat tarzının ve idealin aynı verilmemesi gerekir. Bütün bilim adamlarının bu farklılığı göz önünde bulundurarak hareket etmeleri gerekir (Carrel, 1997: 78).

Eldeki veriler ışığında “çocuksuz eşler çocuklu eşlere göre daha kıskanç olurlar” varsayımının araştırma bulguları ile desteklendiği görülmektedir.

Tablo-29 Deneklerin yaş gruplarına göre “Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunuzu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunuzu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?							
Yaş Grupları		Sizden daha becerikli ve donanımlı bir arkadaşıyla görüşüyorsa	Telefonda sürekli birisiyle konuşuyorsa	Şahsen tanıdığınız ve güvenmediğiniz birisiyle iletişim halindeyse	Şahsen tanıyıp kendinize benzer özelliklerde bulduğunuz birisiyle	Karşı cinsten bir arkadaşıyla aynı ortamda çalışıyorsa	Toplam
18-30	N %	21 11,3	47 25,3	78 41,9	10 5,4	30 16,1	186 %100
31-40	N %	13 5,0	62 23,8	128 49,0	6 2,3	52 19,9	261 %100
Toplam	N %	34 7,6	109 24,4	206 46,1	16 3,6	82 18,3	447 %100

DF:4 Chi Square:10,702 p=,030

Tablo 29’da yaş gurupları ile “Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Eşin bazı tutum ve davranışları kıskançlık algısını harekete geçirmekte bazen de tepkilere neden olmaktadır. İki değişken arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Katılımcılara yönelttiğimiz ankette bu tepkiler en yüksek orandan düşüğe doğru şu şekilde sıralanmıştır. 18-30 yaş grubunda bu sıralama, eşinin, tanıyıp güvenmediği birisiyle iletişim halinde olması, telefonda birisiyle iletişim halinde olması, karşı cinsten bir arkadaşıyla aynı ortamda çalışması, bireyin kendisinden daha becerikli ve donanımlı birisiyle görüşmesi, kendisine benzer özellikleri bulunan birisiyle iletişim halinde olması gibi etkenler bireyin eşini daha çok kıskanmasına neden olmaktadır.

31-40 yaş grubunda ise bireyin eşinin, tanıdığı ve güvenmediği birisiyle iletişim halinde olması, eşinin telefonda sürekli birisiyle konuşması, karşı cinsten bir arkadaşıyla aynı ortamda çalışması, kendinden daha donanımlı ve becerikli bir arkadaşıyla görüşmesi ve şahsen tanıdığı ve kendisine benzer özellikler bulduğu birisiyle iletişim halinde olması kıskançlık tepkilerinin oluşmasına veya şiddetinin artmasına neden olmaktadır.

Tablo-30 Deneklerin evlenme şekline göre “Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?							
Evlenme Şekli		Sizden daha becerikli ve donanımlı bir arkadaşıyla görüşüyorsa	Telefonda sürekli birisiyle konuşuyorsa	Şahsen tanıdığınız ve güvenmediğiniz birisiyle iletişim halindeyse	Şahsen tanıyıp kendinize benzer özelliklerde bulduğunuz birisiyle	Karşı cinsten bir arkadaşıyla aynı ortamda çalışıyorsa	Toplam
Görücü usulü	N %	20 10,6	53 28,0	74 39,2	3 1,6	39 20,6	189 %100
Flört ederek	N %	13 6,5	48 24,0	97 48,5	10 5,0	32 16,0	200 %100
Diğer	N %	1 1,7	8 13,8	35 60,3	3 5,2	11 19,0	58 %100
Toplam	N %	34 7,6	109 24,4	206 46,1	16 3,6	82 18,3	447 %100

DF:8 Chi Square:18,447 $p=,018$

Tablo 30’da deneklerin evlenme şekli ile “Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Görücü usulü ile evlenenlerde %39,2 ile “şahsen tanıdığınız ve güvenmediğiniz birisiyle iletişim halindeyse” en yüksek orana sahipken; flört ederek evlenenlerde aynı seçenek %48,5 ile en yüksek orana sahiptir. İki değişken arasında ki kare testi sonucuna göre anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Flört ederek veya görücü usulü ile olsun eşler evliliklerini duygusal anlamda tehlikeye atacak yaklaşımlardan uzak durmaktadır. Bu etkenler bireyin kıskançlık algısını tetiklemektedir. Eldeki verilere göre kıskançlık algısını tetikleyen durumlar en yüksek orandan başlayarak şu şekilde sıralanmıştır: Bireyin güvenmediği birisiyle eşinin iletişim halinde olması, eşin telefonda birisiyle sürekli konuşması, karşı cinsten bir arkadaşıyla aynı ortamda çalışması gibi değişkenler kıskançlık algısını etkilemektedir. Bununla birlikte birey eşinin kendisinden daha becerikli ve donanımlı bir kimse ile iletişim halinde olmasını istememektedir. En düşük oran ise şahsen tanıyıp kendisine benzer özellikleri olan birisiyle eşinin diyalog veya iletişim halinde olmasını istememektedir. Bu durumları eş evliliğine tehdit olarak algılamaktadır.

Tablo-31 Deneklerin eğitim düzeylerine göre “Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdakilerden hangisi tetikler?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdakilerden hangisi tetikler?							
Eğitim Düzeyi		Birisi hakkında övgüyle bahsediyorsa	Duygusal ilişki yaşadığı birisi hakkında konuşuyorsa	Yüzüğünü parmağına takmıyorsa	Karşı cinsten bir arkadaşıyla telefonda konuşuyorsa	İnternette birisiyle iletişim halindeyse	Toplam
İlkokul	N %	33 30,8	27 25,2	12 11,2	19 17,8	16 15,0	107 %100
Ortaokul	N %	5 10,4	25 52,1	4 8,3	10 20,8	4 8,3	48 %100
Lise	N %	24 20,7	43 37,1	13 11,2	18 15,5	18 15,5	116 %100
Üniversite	N %	38 21,6	86 48,9	12 6,8	18 10,2	22 12,5	176 %100
Toplam	N %	100 %22,4	181 40,5	41 9,2	65 14,5	60 13,4	447 %100

DF:12 Chi Square:25,929 $p=,011$

Tablo 31’de deneklerin eğitim düzeylerine ile “Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdakilerden hangisi tetikler?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Buna göre ilkökul mezunlarında en yüksek oran %30,8 ile “birisi hakkında övgüyle bahsediyorsa” seçeneğidir. Ortaokul mezunlarında en yüksek oran %52,1 ile “duygusal ilişki yaşadığı birisi hakkında konuşuyorsa” seçeneğidir. Aynı seçenek lise mezunlarında %37,1; üniversite mezunlarında %48,9’luk oranla ilk sıradadır. İki değişken arasında ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$).

Evli çiftler eşlerinin karşı cinsi hakkında övgüyle bahsetmelerini ve eşin duygusal ilişki yaşadığı birisi hakkında konuşmasını istememektedir. Bu tavır erkeklerde daha fazladır. Erkekler evlilik öncesi ilişkilerini eşiyile paylaşırsa bile hanımlarına düşünce anlamında bile böyle bir hak tanımamaktadırlar. Bu tutumun oluşmasında törel faktörlerin etkili olduğu kanaatindeyiz.

Tablo-32 Deneklerin evlenme şekline göre “Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdakilerden hangisi tetikler?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdakilerden hangisi tetikler?							
Evlenme Şekli		Birisi hakkında övgüyle bahsediyorsa	Duygusal ilişki yaşadığı birisi hakkında konuşuyorsa	Yüzüğünü parmağına takmıyorsa	Karşı cinsten bir arkadaşıyla telefonda konuşuyorsa	İnternette birisiyle iletişim halindeyse	Toplam
Görücü usulü	N %	49 25,9	74 39,2	21 11,1	31 16,4	14 7,4	189 %100
Flört ederek	N %	35 17,5	80 40,0	16 8,0	27 13,5	42 21,0	200 %100
Diğer	N %	16 27,6	27 46,6	4 6,9	7 12,1	4 6,9	58 %100
Toplam	N %	100 %22,4	181 40,5	41 9,2	65 14,5	60 13,4	447 %100

DF:8 Chi Square:22,250 $p=,004$

Tablo 32’de deneklerin evlenme şekli ile “Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdakilerden hangisi tetikler” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Bütün evlenme şekillerine göre “Duygusal ilişki yaşadığı birisi hakkında konuşuyorsa” seçeneği en yüksek orana sahiptir. Değişkenler arasında yapılan ki kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi yüksektir ($p<0,05$).

Geçmiş yaşantılardaki duygusal ilişkiler bireyin kıskançlık algısını etkilemektedir. Bazı yörelerde kız bir genç tarafından istenir ama verilmez ise kız ve erkek başka birisiyle

evlenmiş olsa bile birbirlerinden uzak dururlar. Bu uzak durma aynı zamanda toplumsal bir beklentidir. Evlenip çocuk sahibi olsalar bile bu iki birey akraba dahi olsalar birbirlerinden uzak durmayı tercih ederler. Günümüzde bu yaklaşım etkisini giderek kaybetse de bu durumun tamamen ortadan katlığını söyleyemeyiz.

Tablo-33 Deneklerin eğitim düzeyine göre “Eşler arasındaki statü farkı kıskançlığı artırmaktadır” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Eşler arasındaki statü farkı kıskançlığı artırmaktadır							
Eğitim Düzeyi		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
İlkokul	N	3	20	19	28	37	107
	%	2,8	18,7	17,8	26,2	34,6	%100
Ortaokul	N	0	8	7	17	16	48
	%	0	16,7	14,6	35,4	33,3	%100
Lise	N	5	15	20	49	27	116
	%	4,3	12,9	17,2	42,2	23,3	%100
Üniversite	N	3	15	20	92	46	176
	%	1,7	8,5	11,4	52,3	26,1	%100
Toplam	N	11	58	66	186	126	447
	%	2,5	13,0	14,8	41,6	28,2	%100

DF:12 Chi Square:26,304 p=,010

Tablo 33'te deneklerin eğitim düzeyine göre “Eşler arasındaki statü farkı kıskançlığı artırmaktadır” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımları karşılaştırılmıştır. İlkokul mezunlarından statü farkının kıskançlığı artırdığı görüşüne katılanların oranı %60,8 iken katılmayanların oranı %21,5'tir. Ortaokul mezunlarından katılanların oranı %68,7 iken katılmayanların oranı %16,7'dir. Lise mezunlarından katılanların oranı %65,5 iken katılmayanların oranı %17,2'dir. Üniversite mezunlarından katılanların oranı %78,4 iken katılmayanların oranı %10,2'dir. Araştırma bulgularına göre iki değişken arasında ki kare testi sonuçlarına göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Statü farkıyla bireyin kişilik yapısı ve sosyal yönü ele alınmaktadır. Bununla birlikte bireyin aile yapısı, ekonomik yönü, sosyal durumları, sosyo-ekonomik düzeyi ve fiziki yapısı ele alınmaktadır. Eğitim durumuna göre statü farkının kıskançlığa neden olacağı görüşüne katılımın en yüksek olduğu eğitim durumu üniversite mezunlarıdır. Bu durum eğitim seviyesinin yükselmesiyle bireyin meselelere bakış açısının da genişlediğini göstermektedir. Eşinin kendisinden daha donanımlı ve kapasiteli kabul eden birey bu

durumda eziklik hissedebilir, bu durum özgüven kaybına neden olur. Bu süreçte birey duygu karmaşası yaşayabilir.

Erkeğin eğitim seviyesi düşükse bu çeşitli sıkıntıları beraberinde getirir. Eşler arasındaki eğitim farkı, kültürel farklılıkları belirginleştirerek sorunlara neden olabilir. Erkeğin eğitim seviyesinin düşük olmasından kaynaklanan sorunlar daha fazladır (Tarhan, 2009b:23).

Tablo-34 Öznel dindarlık algısına göre “Eşler arasındaki statü farkı kıskançlığa neden olur” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Eşler arasındaki statü farklılıkları kıskançlığa neden olur							
Dindarlık Düzeyi		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
Dindar değilim	N %	2 14,3	0 0	2 14,3	6 42,9	4 28,6	14 %100
Biraz dindarım	N %	3 3,4	15 17,2	15 17,2	28 32,2	26 29,9	87 %100
Dindarım	N %	2 ,6	39 12,5	46 14,7	137 43,8	89 28,4	313 %100
Çok dindarım	N %	4 12,1	4 12,1	3 9,1	15 45,5	7 21,2	33 %100
Toplam	N %	11 2,5	58 13,0	66 14,8	186 41,6	126 28,2	447 %100

DF:12 Chi Square:32,237 p=,001

Tablo 34’te deneklerin dindarlık düzeyleri ile “Eşler arasındaki statü farklılıkları kıskançlığa neden olur” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, eşler arasındaki statü farkının kıskançlığa neden olur varsayımına katılanların dağılımları şu şekilde olmuştur: Dindar değilim diyenlerden katılanların oranı %71,5 iken katılmayanların oranı %14,3’tür. Biraz dindarım diyenler %62,1 iken katılmayanların oranı %20,6, dindarım diyenlerden katılanların oranı %72,2 iken katılmayanların oranı %13,1’dir. Çok dindarım diyenlerden katılanların oranı %66,7 iken katılmayanların oranı %24,2’dir. İki değişken arasında yapılan ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Genç kadınla evlenen yaşlı erkeklerde, yakışıklı ve güzel eşlerle evlenen sıradan kişilerde sıkça görülen yetersizlik hissi, kıskançlığı artırmaktadır. Bununla birlikte fizyolojik olarak kendisini yetersiz hisseden insanlarda hastalık boyutlarında kıskançlık

gözlenmiştir (Pines, 2003: 88). Evlenecek çiftlerin, kültür, eğitim, yaş, hayata bakış, ekonomik durum gibi değişkenlerin birbirlerine yakın olması evliliklerinde uyumlu bir çift olmalarını kolaylaştıracaktır (Tarhan, 2009b:26).

İslam hukukuna göre eşlerin birbirlerine denk (kefâet) olmaları tavsiye edilmiştir. Mezhepler denklik konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Malik b. Enes denkliğin sadece din konusunda olmasını savunmuştur. Ahmed b. Hanbel, din ve meslek konusunda denkliğin yeterli olduğunu, İmam Şâfi ise din, soy, hürriyet ve fiziki özellik olarak eşlerin birbirlerine denk olmaları gerektiğini belirtmiştir. Ebu Hanife ise soy, din, hürriyet, ekonomik düzey, meslek ve dindarlık gibi özellikler açısından kefâet olması gerektiğini beyan etmiştir. Hanefî mezhebi ise genel kabul olarak soy, din ve özgürlük şartlarını denklik olarak öne sürmüşlerdir (Abülhamit, 2003: 96-101). 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde, Hanefî mezhebinin denklik konusundaki klasik doktrini terk edilerek sadece zenginlik ve sanat açısından erkeğin kadına denk veya ondan daha iyi durumda olması şartıyla yetinilmiştir. Esas itibariyle denklik evlenmeye engel bir durum değildir (Aktan, 2002: 167).

Hukukî bir kurum olarak kefâet evlilerde kadın tarafının haklarını koruyucu bir şart olarak gündeme getirilir. Bunun için erkeğin belli hususlarda kadına denk olması, erkeğin evleneceği kadından daha düşük konumda olmaması gerekir. Erkeğin kadından daha iyi bir seviyede bulunması ise kadının lehine bir durum olup denkliğe aykırı düşmez. Erkek kendi kimliği, nitelikleri ve sosyal statüsü konusunda kadını yanıltmış, sonradan denklik bulunmadığı anlaşılmışsa hem kadın hem de velileri mahkeme kararıyla bu evliliği feshettirme hakkına sahiptir (Aktan, 2002: 167).

Evlilikte kefâet şartı arayan fakihlerin bu yaklaşımlarında dönemlerinin örf ve adetlerinin etkisi olduğu kanaatindeyiz. Denklik, eşler arasındaki uyum ve evlilik birliğinin devamı açısından önem taşımaktadır. Evliliğin sağlam temeller üzerine kurulmasında kefâete dikkat edilmesi ileride oluşabilecek statü farkı ile ilgili sıkıntılara bir set mahiyetinde olabilir. Nihai seçimi yine eşlere bırakmakta fayda vardır.

Kefâet kavramını İslam hukukçuları erkeğin kadına denk olması olarak ele almışlardır. Günümüzde ise kadınlar sosyal hayatın pek çok alanında rol almaktadır. Eğitim, yönetim, siyaset, sanat ve iş hayatının pek çok alanlarında başarılarından sık sık bahsettiren kadınlar vardır. Bu bağlamda hem kadınının hem de erkeğin birbirine denk

olması evlilikteki uyum ve kıskançlık algısı açısından önem taşımaktadır. Başarılı ve donanımlı bir eş karşısında kendini ezik, yetersiz hisseden bir kimse özgüven kaybına uğraması muhtemeldir. Özgüven ve yetersizlik gibi duygular kıskançlık algısını olumsuz etkilemektedir. Bütün bu veriler çerçevesinde konuyu tahlil ettiğimizde “eşler arasındaki statü farkı kıskançlığı artırmaktadır” varsayımını araştırma bulguları desteklemektedir.

3.3.8. Kıskançlık Tepkileri

Tablo-35 Deneklerin yaş guruplarına göre “Eşinizin başka birine ilgi duyduğunu anladığınızda neler düşünürsünüz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Eşinizin başka birine ilgi duyduğunu anladığınızda neler düşünürsünüz?							
Yaş Grupları		Bunu yaparken beni seviyor olamaz	Ben nerede yanlış yaptım	Bu ilişkinin sonu geldi	Bana yalan söyledi	Ben ona asla böyle bir şey yapmazdım	Toplam
18-30	N %	59 31,7	32 17,2	48 25,8	11 5,9	36 19,4	186 %100
31-40	N %	67 25,7	63 24,1	74 28,4	20 7,7	37 14,2	261 %100
Toplam	N %	126 28,2	95 21,3	122 27,3	31 6,9	73 16,3	447 %100

DF:4 Chi Square:6,387 p=,172

Tablo 35’te yaş gurupları ile “Eşinizin başka birine ilgi duyduğunu anladığınızda neler düşünürsünüz?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. İki değişken arasında ki kare testi sonucuna göre anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$).

Genç evliler bilişsel tepkilerinde eşlerinin sevgilerini sorgulamaktadır. Yeni evlenmiş olan gençler evliliğinin ilk yıllarında eşlerinin sevgisini sorgulamaktadır. Evlilik yılların yeni olması ve birbirlerini yeteri kadar tanımamaları bu sorgulamada etkili olmaktadır. Yetişkin evlilerde ise ilk akla gelen bilişsel tepki evliliği sona erdirmektir. Evlilik yıllarının ilerlemesiyle eşler evlilikle ilgili kararlarında daha radikal kararlar almaktadır. Eşlerini daha yakından tanıma fırsatı bulmuş olan bu eşler karşılaştıkları durum karşısında değerlendirmelerini daha net yapabilmektedir.

Genç evlilerde eşlerinin başka birisine ilgi duyduğunu anladığı anda oluşan bilişsel tepkiler en yüksek orandan başlayarak şu şekilde sıralanmıştır. Bunu yaparken beni seviyor olamaz, bu ilişkinin sonu geldi, ben ona asla böyle bir şey yapmazdım, ben

nerede yanlış yaptım ve bana yalan söyledi şeklindedir. Yetişkin evlilerde ise bilişsel tepkiler en yüksek orandan başlayarak, bu ilişkinin sonu geldi, bunu yaparken beni seviyor olamaz, ben nerede yanlış yaptım, ben ona asla böyle bir şey yapmazdım ve bana yalan söyledi şeklinde sıralanmıştır.

Evrimsel psikologlar, aldatılmaya verilen tepkilerde çok belirgin bir cinsel farklılığın olduğunu ileri sürmekte; kadınların duygusal sadakatsizliğe, erkeklerin ise cinsel sadakatsizliğe açıkça daha şiddetli tepki verdiklerini ve sonuç olarak da, kadınların daha çok duygusal, erkeklerin ise daha çok cinsel kıskançlık yaşadıklarını belirtmektedirler (Demirtaş, 2008: 302).

Anket uygulamaları esnasında ve gözlemlerimiz sonucunda gördüğümüz tabloda, toplumumuz duygusal ve cinsel aldatmayı affetmemektedir. Bu durumla karşılaşan birey eşini ya kendisi cezalandırma yoluna gidiyor veya evliliğini bitirmeyi tercih ediyor. Namus cinayetleri bu bağlamda ülkemizde hala sıcaklığını koruyan bir gerçektir. Dini hassasiyetin etkisi de bu kararlarda etkin rol oynamaktadır. Küreselleşen dünyada cinsel ve duygusal aldatmalar farklı toplumlarda affedilebilir bir durum olsa da, toplumumuz bu tür aldatmaları kabullenememekte ve affetmemektedir.

3.3.9. Yersiz Bir Kıskançlık Krizi Sonucundaki Tepkiler

Tablo-36 Deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre “Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?							
Cinsiyet		Eşime zarar verdiğim için özür dilerim	Tövbe ederim	Sessizce bir kenara çekilir ağlarım	Eşimin beğeneceği bir hediye alırım	Psikolojik destek alırım	Toplam
Erkek	N	128	29	6	45	18	226
	%	56,6	12,8	2,7	19,9	8,0	%100
Kadın	N	127	31	29	13	21	221
	%	57,5	14,0	13,1	5,9	9,5	%100
Toplam	N	255	60	35	58	39	447
	%	57,0	13,4	7,8	13,0	8,7	%100

DF:4 Chi Square:33,019 P=,000

Tablo 36’da cinsiyet ile “Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?” ifadelerine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. “Eşime zarar verdiğim için özür dilerim” seçeneği erkeklerde % 56,6’lık oranla ilk sıradadır. Kadınlarda ise aynı

seçenek %57,5'lik oranla ilk sırada yer almaktadır. Erkek ve kadınlar eşlerine zarar verdiklerini düşündüklerinde özür dileyerek duygularını ifade etmedeki oran birbirine yakındır. “Sessiz bir kenara çekilir ağlarım” erkeklerde %2,7'lik bir orana sahipken; kadınlarda ise %13,1 oranında tercih edilmiştir. Her iki değişken arasında ki kare testi sonuçlarına göre anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$).

Eldeki verilere göre her iki cinsiyet grubunun da hatalarını kabul edip, eşlerinden özür dilemeleri en yüksek orana sahiptir. Kadınlarda bu oranın daha yüksek olması beklenirken erkeklerle aradaki fark % 1'in altında olması dikkate değer bir konudur. “Sessiz bir kenara çekilir ağlarım” seçeneğinin erkeklerde oranı %2,7 iken kadınlarda %13,1'dir. Bu durum kadınların daha çok duygusal tepki gösterip, içe yansıtma şeklinde duygularını ifade ettiğini göstermektedir.

Kadın ve erkek cinsiyetler arasında, kıskançlık deneyiminin unsurları, yoğunluğu ve sıklığı açısından fark bulunamadı; kıskançlığı tetikleyen etken açısından ise küçük bir fark bulundu. Ancak kadın ve erkeklerin kıskançlığa verdikleri tepkilerde önemli farklılıklar vardır (Pines, 2003: 131).

Tablo-37 Deneklerin öznel dindarlık algısına göre “Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?							
Dindarlık Düzeyi		Eşime zarar verdiğim için özür dilerim	Tövbe ederim	Sessizce bir kenara çekilir ağlarım	Eşimin beğeneceği bir hediye alırım	Psikolojik destek alırım	Toplam
Dindar değilim	N %	7 50,0	1 7,1	3 21,4	3 21,4	0 0	14 %100
Biraz dindarım	N %	41 47,1	7 8,0	6 6,9	20 23,0	13 14,9	87 %100
Dindarım	N %	194 62,0	44 14,1	21 6,7	31 9,9	23 7,3	313 %100
Çok dindarım	N %	13 39,4	8 24,2	5 15,2	4 12,1	3 9,1	33 %100
Toplam	N %	255 57,0	60 13,4	35 7,8	58 13,0	39 8,7	447 %100

DF:12 Chi Square:31,732 $p=,002$

Tablo 37'de dindarlık düzeyleri ile “Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?”ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre dindarlık düzeyleri farklı olsa da en yüksek oranın “eşime zarar verdiğim için özür

dilerim” seçeneği olduğunu görüyoruz. Tabloya göre en yüksek oran ise %62,0 ile kendilerini “dindarım” diye ifade edenlere aittir. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$).

Farklı dindarlık düzeylerine göre yersiz kıskançlık krizi sonucunda bireyin eşinden özür dilemesi, kendi davranışını tasvip etmediğinin bir göstergesidir. Hatayı kabul etmek dindar insanın özelliği olması gerektiği gibi aynı zamanda insani bir görevdir. Yine bu durumda “dindar” ve “çok dindar” olanların yersiz bir kıskançlık tepkisi sonucunda ikinci olarak “tövbe ederim” ifadeleri bireyin bu durum karşısında manevi sorumluluk duyduğu ve tövbe ederek yenik düştüğü bu suçluluk duygusundan kurtulmaya çalıştığı görülmektedir.

Yersiz kıskançlık krizi sonrasında eşler tövbe etmektedir. Birey bu durumda manevi sorumluluk hissetmektedir. Tövbe pratiği bireyi günah işlemenin yol açacağı içine kapanma, kaygı, endişe, toplumdaki uzaklaşma gibi kişiliği geriletici ve ruh sağlığını bozucu davranışlardan kurtararak hayatın içine doğru olumlu olarak motive etmektedir (Hayta, 2002:141). Dua ve tövbe gibi ibadetler bireyin umut duygularının canlanmasına vesile olmaktadır.

3.3.10. Kıskançlığın Etkisine Dair Görüşler

Kıskançlığın Olumlu Etkisine Dair Görüşler

Tablo-38 Deneklerin yaş gruplarına göre “Sizce normal bir kıskançlığın en olumlu yönü nedir?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Sizce normal bir kıskançlığın en olumlu yönü nedir?							
Yaş Grupları		Kıskançlık aşkın belirtisidir	Eşe bağlılık için araçtır	Sıkıcı ilişkilere heyecan katar	Bireylerin ilişkilerini irdelemelerine neden olur	Eşlerin daha dikkatli yaşamalarını sağlar	Toplam
18-30	N %	48 25,8	22 11,8	9 4,8	20 10,8	87 46,8	186 %100
31-40	N %	69 26,4	42 16,1	11 4,2	25 9,6	114 43,7	261 %100
Toplam	N %	117 26,52	64 14,3	20 4,5	45 10,1	201 45,0	447 %100

DF:4 Chi Square:1,870 p=,760

Tablo 38’de yaş grupları ile deneklerin kıskançlığın olumlu yönüne dair verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, 18-30 yaş grubunda en çok

katılım % 46,8'lik oranla “eşlerin daha dikkatli yaşamalarını sağlar” seçeneğidir. Yetişkinlerde ise aynı seçenek %43,7'lik oranla ilk sıradadır. En düşük oran ise %4,8 ile “sıkıcı ilişkilere heyecan katar” seçeneğidir. Bu oran yetişkin evlilerde %4,2 en düşük orana sahiptir. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucunda ($p>0,05$) anlamlı bir ilişki yoktur.

Burada kıskançlığı en önemli özelliği eşlerin daha dikkatli yaşamalarını sağlamasıdır. Toplumumuz yerinde ve zamanında gösterilen kıskançlığı olumlu karşılamıştır. Kıskançlık gösterilmesi gereken yerde göstermeyen bireyler toplumda hoş karşılanmamaktadır. Toplumun beklentisi doğrultusunda eşlerin birbirlerini kıskanmaları namus algısıyla ilişkilendirilmiştir. Bu konudaki zafiyetin evlilik kurumunu olumsuz etkileyeceği hatta boşanmalara sebebiyet vereceğine dair kuşklar oluşmuştur.

Kadın erkek karışık 103 denekle yapılan bir araştırmada kıskançlığın en olumlu ve en olumsuz yönleri sorulmuştur. Buna göre kıskançlığın en olumlu yönleri şöyle sıralanmıştır: Kıskançlık, insanların ilişkilerini incelemelerine neden olur. İnsanlara karşısındakinin değerini bilmeyi öğretir, aşkın işaretidir, eşler arasında bağlılık için bir araçtır, eşin daha arzulanır görülmesine sebep olur. İlişkilere heyecan katar şeklinde sıralanmıştır (Pines, 2003:252).

Kıskançlığın Olumsuz Etkisine Dair Görüşler

Tablo-39 Deneklerin yaş gruplarına göre “Sizce normal bir kıskançlığın en olumsuz yönü nedir?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Sizce normal bir kıskançlığın en olumsuz yönü nedir?							
Yaş Grupları		Eşleri birbirinden uzaklaştırır	Fiziksel ve duygusal huzursuzluğa neden olur	Hem kıskanan hem de kıskanılan yıpranır	Eşin özgürlüğünü kısıtlar	Boşanma ile sonuçlanır	Toplam
18-30	N %	30 16,1	58 31,2	61 32,8	16 8,6	21 11,3	186 %100
31-40	N %	51 19,5	80 30,7	73 28,0	20 7,7	37 14,2	261 %100
Toplam	N %	81 18,1	138 30,9	134 30,0	36 8,1	58 13,0	447 %100

DF:4 Chi Square:2,367 p=,669

Tablo 39’da yaş grupları ile “*Sizce normal bir kıskançlığın en olumsuz yönü nedir?*” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre 18-30 yaş grubunda en yüksek oran % 32,8 ile “Hem kıskanan hem de kıskanılan yıpranır” seçeneği iken, en düşük oran ise %8,6 ile “Eşin özgürlüğünü kısıtlar” seçeneğidir. 31-40 yaş grubunda en yüksek oran %7,7 ile aynı seçenektir. Yetişkinlerde en yüksek oran %30,7 ile “Fiziksel ve duygusal huzursuzluğa neden olur” seçeneğidir. İki değişken arasında ki kare testi sonucunda anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$).

103 denekle kıskançlığın olumlu ve olumsuz yönleriyle ilgili alan araştırmasında olumsuzluklar puan sıralamasına göre en yüksek orandan başlayarak şu şekilde sıralanmıştır: Kıskançlık stres oluşturur, ilişkide iz bırakır, düşüncüyü kısıtlayıp duyguları çarpıtırabilir. Zaman kaybına neden olur. Kıskançlık fiziksel acı verir. Şiddete neden olup eşlerin birbirlerinden soğumalarına neden olabilir (Pines, 2003:252).

Tablo 38 ve 39’u incelendiğinde araştırmaya katılanlara yöneltilen kıskançlığın olumlu ve olumsuz yönleri ile yaş faktörü arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

3.3.11. Kıskançlık ve Dini Yaşantı İlişkisi

Tablo-40 Deneklerin cinsiyete durumlarına göre “*Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir*” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir							
Kendini kıskanç değerlendirme		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
Erkek	N %	20 8,8	49 21,7	48 21,2	59 26,1	50 22,1	226 %100
Kadın	N %	31 14,0	47 21,3	25 11,3	60 27,1	58 26,2	221 %100
Toplam	N %	51 11,4	96 21,5	73 16,3	119 26,6	108 24,2	447 %100

DF:4 Chi Square:10,207 $p=,037$

Tablo 40’ta cinsiyete göre “*Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir*” ifadelerine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre erkeklerden %48,2’si kıskançlığın dini yaşantıyı olumsuz etkilediği fikrine katılırken, %30,5’i katılmamış, %21,2’de kararsız kalmıştır. Kadınlarda bu oran ise %53,3 katılırken, %35,3’ü katılmamış, %11,3’te kararsız kalmıştır. İki değişken arasında ki kare testi sonucuna göre anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Tablo-41 Deneklerin eğitim düzeyi ile “Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir							
Eğitim Düzeyi		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Toplam
İlkokul	N	14	20	6	27	40	107
	%	13,1	18,7	5,6	25,2	37,4	%100
Ortaokul	N	9	13	6	9	11	48
	%	18,8	27,1	12,5	18,8	22,9	%100
Lise	N	14	27	23	26	26	116
	%	12,1	23,3	19,8	22,4	22,4	%100
Üniversite	N	14	36	38	57	31	176
	%	8,0	20,5	21,6	32,4	17,6	%100
Toplam	N	51	96	73	119	108	447
	%	11,4	21,5	16,3	26,6	24,2	%100

DF:12 Chi Square:32,786 p=,001

Tablo 41’de eğitim düzeyi ile “Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre ilkokul mezunlarından kıskançlığın eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilediği varsayımına katılanların oranı %62,6 katılmayanların oranı ise %31,8’dir. Ortaokul mezunlarından katılanların oranı %41,7 katılmayanların oranı ise %45,9’dur. Lise mezunlarından katılanların oranı %44,8 katılmayanların oranı %44,4’tür. Üniversite mezunlarından katılanların oranı %50 katılmayanların oranı ise %28,5’tir. Değişkenler arasında ki kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi yüksektir (p<0,05).

Tablo-42 Deneklerin evlenme şekline göre “Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir” ifadelerine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir							
Evlenme Şekli		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
Görücü usulü	N	19	38	24	45	63	189
	%	10,1	20,1	12,7	23,8	33,3	%100
Flört ederek	N	27	41	44	54	34	200
	%	13,5	20,5	22,0	27,0	17,0	%100
Diğer	N	5	17	5	20	11	58
	%	8,6	29,3	8,6	34,5	19,0	%100
Toplam	N	51	96	73	119	108	447
	%	11,4	21,5	16,3	26,6	24,2	%100

DF:8 Chi Square:24,345 p=,002

Tablo 42’de evlenme şekli ile “Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre kıskançlığın eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilediği varsayımına görücü usulü evlenenlerden katılanların oranı %57,1 iken, katılmayanlar %30,2’dir. Flört ederek evlenenlerden katılanların oranı %44,0 iken, katılmayanların oranı %34’tür. Diğer şekilde evlenenlerden katılanların oranı %53,5 iken, katılmayanların oranı %37,9’dur. Değişkenler arasında yapılan ki kare testi sonucuna göre arasında anlamlık düzeyi yüksektir ($p<0,05$).

Kıskançlık olumlu ve olumsuz sonuçları olan bir tutumdur. Araştırma verilerine göre kıskançlık duygusu, düşüncesi ve davranışı hem kıskananı hem de kıskanılanı yıpratıcı sonuçlar içermektedir. Kıskançlık tepkilerinden çekinen eş yalan konuşmayı çıkış yolu olarak görebilir. Aşırı kıskançlıklar ise birtakım kuşkuları beraberinde getirir. Bu durumda kıskanç birey eşleri hakkında birtakım zanlarda bulunabilir. Bazen bu zanlar iftira boyutuna varabilir. Yalan ve su-i zan gibi fiiller dinin yasaklamış olduğu ve günah kabul ettiği durumlardır (Bkz. Hucûrat Sûresi, 12). Kıskanç birey zihnini kıskançlık senaryoları ile meşgul ederken, kıskanılan eş ise kıskançlık tepkileri mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Dini hayatı da duygu, düşünce ve davranışlar şekillendirdiğine göre kıskançlığın bireyin dini yaşantısını etkilediğini söyleyebiliriz.

İslam âlimleri müslümanların namus konusunda çok titiz olmaları gerektiğini vurgulamış, insanın başkaları ile paylaşamayacağı birtakım değerler olduğuna dikkat çekmişlerdir. Gerektiği zaman eşini kıskanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu kıskançlığın ise tecessüse yani eşin gizli yönlerini araştırmaya varmamasını gerektiğini vurgulamışlardır. Aile mahremiyetinin korunması, eşin gizli ve sır yönlerinin açığı vurulmaması aile olmanın bir gerekliliğidir (Gazzâlî: 1998: C.II, 121; Elmalılı, 2007: C.X, 190; Temel, 2006: 200).

Hz. Safiyye’yi kıskanan Hz. Aişe kıskançlık duygusuna yenik düşmüş, Hz. Peygambere gelen yemek tabağını düşürüp kırmış ve yersiz bir kıskançlık tepkisi sonucunda hem kendisine hem de karşısındakine zarar vermiştir. Bu durum karşısında Hz. Peygamber eşine kızmadan, azarlamadan ümmetine örnek bir davranış sergilemiştir. Hz. Aişe’ye bu davranışının doğru olmadığı, kırdığı tabağın yerine yenisini vermesi gerektiğini belirtmiştir (Bkz. Ebû Davud, Büyû, 91) Bu olayda da görüldüğü gibi kıskançlık bazen

insanın duygularına hakim olamadan aşırı sahiplenme veya paylaşmanın bir göstergesi olarak karşımıza çıkar. İstemeyerek de olsa oluşan bu kıskançlık tepkisi üçüncü bir şahsa veya bireyin muhatabına zarar verebilir. Bu durum karşısında yapılması gereken maddi ve manevi oluşan bu zararı karşılamaktadır. Hz. Peygamber empati yaparak Hz. Aişe'yi anlamaya çalışması ve iletişimin gücüyle eşinin yenik düştüğü duygu karmaşasından onu kurtarmaya çalışması ümmete mesaj niteliğindedir.

Sa'd İbn. Ubâde olayında, Sa'd: Ey Allah'ın Rasûlü, eşimle birlikte bir adamı yakalasam, dört şahit getirinceye kadar ona dokunmayacak mıyım? Hz. Peygamber: Evet, buyurdu. Sa'd: Asla, seni hak üzere gönderen Allah'a yemin ederim ki, şahit aramadan önce kılıcımı indiririm. Rasûlullah, şu efendinizin söylediğine bakın! buyurdu. Şüphesiz o kıskanç bir adamdır. Ben de ondan daha kıskancım, Allah da benden daha kıskançtır (Buhârî, Nikâh, 108; Müslim, Lian, 16). Bu hadis de kıskançlık durumu bireyi dinin yasaklamış olduğu birtakım fiilleri yapmaya zorlasa da Hz. Peygamber bu tür tepkileri yasaklamıştır. İnanç bireyin davranışlarını belirli bir çerçeveye sokmaktadır. Dinin yasaklamış olduğu bir fiili yapmak bireyin manevi yaşantısını etkilemektedir. Araştırma verileri ile “kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir” varsayımı birbirini desteklemektedir.

3.3.12. Kıskançlık ve Yalan İlişkisine Dair Görüşler

Tablo-43 Deneklerin eğitim düzeyine göre “Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar							
Eğitim Düzeyi		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
İlkokul	N	7	7	6	41	46	107
	%	6,5	6,5	5,6	38,3	43,0	%100
Ortaokul	N	1	5	2	17	23	48
	%	2,1	10,4	4,2	35,4	47,9	%100
Lise	N	4	18	16	52	26	116
	%	3,4	15,5	13,8	44,8	22,4	%100
Üniversite	N	5	15	20	86	50	176
	%	2,8	8,5	11,4	48,9	28,4	%100
Toplam	N	17	45	44	196	145	447
	%	3,8	10,1	9,8	43,8	32,4	%100

DF:12 Chi Square:28,143 p=,005

Tablo 43’te araştırmaya katılanların eğitim düzeyi ile “*Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar*” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar ifadesine katılma oranları şu şekilde gerçekleşmiştir. İlkokul mezunlarından %81,3 katılırken, %13,0 katılmamıştır. Ortaokul mezunlarından %83,3 katılırken, %12,5 katılmamıştır. Lise mezunlarından %67,2 katılırken %18,9 katılmamıştır. Üniversite mezunlarından %77,3 katılırken, %11,3 katılmamıştır. Her iki değişken arasında yapılan ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$).

Eşinin kıskançlık tepkilerinden korkan diğer eş, kıskançlık tepkileriyle karşılaşmamak için yalan konuşmayı bir çıkış yolu olarak görmektedir. Kıskanılan eş bir taraftan yalan konuşmanın maddi ve manevi açıdan zararlı olduğunu bildiği hem de eşinin göstereceği kıskançlık tepkisinden çekindiği için yalana başvurmaktadır. Bu sonuç da bireyin ruh dünyasında huzursuzluğa neden olabilmektedir.

Tablo-44 Deneklerin evlilik yılları dağıllımlarına göre “*Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar*” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağıllımı

Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar							
Evlilik Yılı		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Toplam
0-1	N %	1 2,2	6 13,3	4 8,9	19 42,2	15 33,3	45 %100
2-5	N %	3 2,6	12 10,3	24 20,7	47 40,5	30 25,9	116 %100
6-10	N %	7 6,2	8 7,1	4 3,5	59 52,2	35 31,0	113 %100
11-15	N %	4 4,1	12 12,4	9 9,3	41 42,3	31 32,0	97 %100
16-20	N %	2 3,8	5 9,6	2 3,8	20 38,5	23 44,2	52 %100
21-25	N %	0 0	2 8,3	1 4,2	10 41,7	11 45,8	24 %100
Toplam	N %	17 3,8	45 10,1	44 9,8	196 43,8	145 32,4	447 %100

DF:20 Chi Square:34,396 $p=,024$

Tablo 44’te deneklerin evlilik yılları ile “*Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar*” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Eldeki bulgulara göre kıskançlığın eşi yalan konuşmaya zorladığı fikrine katılımın en yüksekte olduğu grup 21-25 yıllık

evlilerdir. Bu grupta %87,5 katılırken %8,3 katılmamıştır. En düşük oran ise 2-5 yıllık evlilere aittir. Bu gruptan katılanların oranı %66,4 iken katılmayanların oranı %12,9'dur. Bu veriler evlilik yılının bireyin tutum ve davranışını etkilediğini göstermektedir. İki değişken arasında ki kare testi sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$).

Bulgular çiftlerin evlilik süresi uzadıkça eşler birbirlerini daha iyi tanıdıklarını ve ona göre davranış belirlediklerini göstermektedir. Bazen bu durumun tam tersi de olabilir. Ama genel olarak evliliğin yıllanması eşlerin birbirleri ile kaynaşmasına ve ortak payda da buluşmasına fayda sağlayacağı tahmin edilmektedir. Gözlemlerimiz yetişkin evlilerin evlilik kurumuna, genç evlilere göre daha sıkı bağlı oldukları yönündedir. Eşler birbirlerini tanıdıkça birbirleri ile ilgili daha net hükümlere varabilmektedir. Evlilik yıllarına göre “Kıskançlık eşleri yalan konuşmaya zorlar” ifadesine katılma oranındaki yükseklik bunu işaret etmektedir.

Tablo 43 ve 44 incelendiğinde farklı demografik özelliklerine göre kıskançlık tepkilerinden çekinen kıskanılan eş, yalanı bir çıkış yolu olarak görmektedirler. Her ne kadar burada değişken olarak yalan zikredilmiş olsa da aslında kıskançlık tepkisinden çekinen eş bu ve benzeri birtakım olumsuzluklara başvurabilir. Yani kıskançlık tepkisinden çekinen eş dini ve ahlaki bağlamda birtakım yasaklara sığınabilir. Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette yalan ve yalana başvuranlar uyarılmış ve yerilmiştir (Alâk Sûresi, 16; En'am Sûresi, 28; Nûr Sûresi, 7; Münâfikûn Sûresi,1; Mü'min Sûresi, 24; Sa'd Sûresi, 4; Mü'min Sûresi, 24; Kamer Sûresi, 25,26). Hadislerde ise yalanın en kötü fiillerden biri olduğu, iman ehli bir insanın kötülüklerin anası olan bu fiilden uzak durmaları hatırlatılmıştır. Hz. Peygamber “Yalandan kaçın, zira yalan kötülüğe götürür.” (Müslim, Birr, 28) ifadesiyle yalan sonuçları itibariyle tehlikeye doğru gidişin habercisi olduğuna dikkat çekilmiştir. Münâfikûn Sûresi birinci ayette “Şüphesiz ki, münafıklar yalancıdırlar.” buyrulmuş yalanın münafıklık alameti olduğu vurgulanmıştır. Ayet ve hadislerde görüldüğü gibi inanan insanın yalandan uzak durması gerekir. Yalan konuşmak eşler arasında güven bunalımını beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte yalan eşlerin birbirine bağlayan en önemli bağ olan güven duygusunu zedelemektedir. Güven duygusunu kaybetmiş eş kıskançlık durumunda eşinin verdiği cevaplara

güvenmeyecek ve hareketlerinde kuşku uyandıracak ip uçları arayacaktır. Aşırı kıskançlıklarda bu durum daha ileri boyutlarda görülebilmektedir.

Eşinin kıskançlık tepkilerinden çekinen ve tepkinin şiddetini azaltmak için geçici olarak yalana baş vuran kimsenin davranışını, doğru kabul etmek elbette ki yersiz olur. Eğer ortada bir hastalık durumu varsa yapılması gereken ilk iş bu durumun teşhisidir. Aksi bir durumda hastalık tedavi edilemez ve geçici çözüm gibi gördüğümüz bazı yanlışlar sıkıntının büyümesine neden olur. Bu durum da sıkıntının çözümünü zorlaştırmaktadır.

Tablo 36 ve 37 incelendiğinde aşırı kıskançlık durumlarında eşlerin psikolojik veya tıbbi destek alma oranları düşüktür. Bu veriler fertlerin ihtiyaç halinde yeterli düzeyde psikolojik veya klinik desteğe başvurmadıklarının bir göstergesidir. Bu da toplumumuzun uzman desteği konusunda yeterli bilince sahip olmadıklarını göstermektedir.

Bulgular çerçevesinde “aşırı kıskançlık bireyleri dinin yasaklamış olduğu yalan, su-i zan, aile mahremiyetini ihlal gibi bazı fiilleri yapmaya sevk eder mi?” araştırma sorusuna cevap aradığımızda, verilerin bu varsayımı desteklediği görülmektedir. Aşırı kıskançlık tepkileri sonucunda birey kışkırdığı eşin her hareketini kontrol etmeye ve bu hareketinden bir ders çıkarmaya çalışmaktadır. Bu durum ileri boyutlarda hayali senaryolara, sanal kuşkulara sebebiyet vermektedir. Kıskanılan eş, su-i zan veya iftiralara varacak birtakım suçlamalara maruz kalabilir. Kendi şüphelerini haklı çıkarmaya çalışan eşin bazı durumlarda aile mahremiyetini ihlal ettiği de görülebilir. Bu durum kıskançlığın normal ötesi boyutlarıdır ve tedaviye ihtiyaç duyan bir süreci gerektirmektedir (Tarhan, 2009b: 65-66; Aktosun, 2009:62).

Yalan hem bireysel hem de toplumsal bağlamda olumsuz sonuçları olan ve dinin yasakladığı bir fiildir. Zararı ise sadece yalana başvuran bireye değil, etrafındakilere de yansıyan sonuçları vardır. Kıskançlık tepkilerinden çekinen eş gelecek tepkilerden çekindiğinden dolayı yalana başvurmaktadır. Yalan bireyde davranış haline gelirse kıskanç eş için tepkilerin daha da artacağı beklenen bir durumdur. Aşırı boyutlarda ise kıskanç birey eşinin her halinde ve hareketinde bir anlam aramaktadır. Eğer kıskançlık tedavi boyutunda ise eşlerin birbirlerine yaklaşımlarında son derece açık olmaları tedavi sürecini kolaylaştıracağı tahmin edilmektedir.

3.3.13. Kıskançlıkla Başa Çıkma

Baş çıkma tedavi ile aynı şey değildir. Otomatik bir tepki var olmadığı durumda, tehdit edici, güçlük çıkarıcı ve zarar verici durumların üstesinden gelme çabasıdır. Baş çıkma zarar, tehdit veya güçlüğü üstesinden gelmek demek olmayıp sadece çabalamadır (Pines, 2003: 226).

Dini baş çıkma birey ön değerlendirme mahiyetinde, problemin ne olduğunu ve bu problemin kendisi için tehlike arz edip etmediğini anlamaya çalışır. İkinci aşamadaki değerlendirmede ise şayet problem kendisi için bir tehlike veya tehdit unsuru taşıyorsa dini baş çıkma metotlarından birini veya birkaçını kullanmaya başlar. Bu anlamda en çok müracaat edilen baş çıkma yöntemi duadır (Koç, 2002: 64).

Tablo-45 Deneklerin cinsiyet dağılımlarına göre “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?							
Cinsiyet		Fiziksel şiddete başvururum	Yalnız başıma kalıp ağlarım	Güvendiğim birisinden fikir alırım	Psikolojik destek alırım	Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim	Toplam
Erkek	N %	22 9,7	6 2,7	82 36,3	31 13,7	85 37,6	226 %100
Kadın	N %	0 0	21 9,5	81 36,7	35 15,8	84 38,0	221 %100
Toplam	N %	22 4,9	27 6,0	163 36,5	66 14,8	169 37,8	447 %100

DF:4 Chi Square:30,536 p=,000

Tablo 45’te cinsiyet ile “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” değişkenleri karşılaştırılmıştır. Erkeklerde %37,6 kadınlarda ise %38,0 ile “Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim.” seçeneği en yüksek orana sahiptir. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlılık düzeyi yüksektir ($p<0,05$). Eldeki veriler kıskançlıkla başa çıkma cinsiyet faktörünün etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Demirtaş (2006) yaptığı araştırmada cinsiyet faktörü ile kıskançlıkla başa çıkma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Kıskançlık durumunda, kadınların erkeklerden daha çok fiziksel, duygusal ve bilişsel tepki verdikleri tespit edilmiştir (Demirtaş, 2006: 188).

Katılımcılara sunulan seçeneklerden kıskançlıkla başa çıkmada cinsiyet faktörüne göre en yüksek orandan başlayarak şu şekilde sıralanmıştır: Kıskançlığı yenebilmek için dua etmek, güvendiği birisinden fikir almak, psikolojik destek almak, yalnız başına kalıp ağlamak ve fiziksel şiddete baş vurmamak şeklinde sıralanmıştır. Her iki cinsiyete göre de kıskançlıkla başa çıkmada en çok başvurulan yöntem dua etmektir. Katılımcıların yenik düştüğü durum karşısında manevi bir desteğe ihtiyaç duydukları ortaya çıkmaktadır. “Güvendiğim birisinden fikir alırım” ifadesine katılımın kadın ve erkeklerde en yüksek ikinci başa çıkma yöntemi olması toplumumuzda eşlerin evlilikleriyle ilgili sıkıntılarında güvendiği birisinden fikir alarak başa çıkmaya çalıştıkları görülmektedir.

Kıskançlık tepkilerinde kadın ağlamak, küsmek, incinmek şeklinde tepki verirken, erkekler ise ani bir hiddetle tepkisini gösterir. Konuşmak, görmezden gelmek, üzüntüsünü belirtmek çoğu kadın ve erkekte görülen ortak tepkilerdir ve erkeklerin küçük bir yüzdesi tepkilerini bağırarak, kaçmak ve şiddete başvurmak şeklinde göstermişlerdir (Pines, 2003: 132). “Yalnız başıma kalıp ağlarım” seçeneğinin erkeklerde %2,7; kadınlarda ise %9,5 oranında olması kıskançlık durumlarında kadınların erkeklere oranla daha fazla duygusal tepki gösterdiklerinin göstergesidir. Fiziksel şiddete başvurmada ise erkekler %9,7; kadınlar %0,0 oranındadır. Bu veriye göre erkeklerin kıskançlıkla başa çıkmada başvurdukları yöntemlerden birisi de fiziksel şiddet olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadınların ise fiziksel şiddete başvurmalarına verilerde rastlanmamıştır.

Bazı manevi faaliyetler dokularla organlarda, fonksiyonel olduğu kadar anatomik değişikliklerle beraber olabiliyor. Bu organik fenomenleri en değişik durumlarda görebiliyoruz ki, bunların arasında dua etmek vardır. Patolojik haller üzerinde duanın tesiri hakkındaki bugünkü düşüncemiz, kemik veya peritoneal verem, soğuk abseler, iltihaplı yara ve kanser gibi çeşitli hastalıkların ani denecek kadar çabuk iyileştiklerini gösteren sonuçlar vardır (Carrel, 199: 110).

İbadet ve dualar, kişinin Allah’a bağlılığının bir ifadesidir. Dua geniş manada Allah’a yönelişi ifade eden dini bir yaşam tarzıdır (Şentürk, 2008: 116). Koç (2002) “ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri” adlı araştırmasında şu sonuçlara ulaşmıştır: Dua ile sıkıntılar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Dua etmenin bireyi rahatlattığı ve iş başarısını artırdığı bilimsel bir gerçektir.

Dua etmek stresten kaynaklanan sıkıntıların giderilmesine yardımcı olur. Dua moral değerlerinin yükselmesine sinir sisteminin dengelenmesi ve kuvvetlenmesine fayda sağlar. Psikologlar bu bağlamda duanın psikolojik ve fizyolojik pek çok faydalarının olduğuna dikkat çekmişlerdir (Koç, 2002: 72).

Dua; insanın duygularını, algılarını, davranışlarını, ruh ve beden sağlığını, hatta maddi olayları değişikliğe uğratan sonuçlar meydana getirebilmektedir. Dua, genel manada insanın bütün faaliyetlerine bir güç ve canlılık katmaktadır (Hökelekli, 2005: 127-128).

Tablo-46 Deneklerin meslek dağılımlarına göre “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?							
Meslek		Fiziksel şiddete başvururum	Yalnız başıma kalıp ağlarım	Güvendiğim birisinden fikir alırım	Psikolojik destek alırım	Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim	Toplam
Yönetici	N %	1 3,1	1 3,1	12 37,5	9 28,1	9 28,1	32 %100
Memur	N %	7 5,4	7 5,4	63 48,8	14 10,9	38 29,5	129 %100
Esnaf	N %	3 14,3	2 9,5	1 4,8	4 19,0	11 52,4	21 %100
İşçi	N %	7 8,3	5 6,0	31 36,9	11 13,1	30 35,7	84 %100
Serbest Meslek	N %	4 7,1	2 3,6	24 42,9	8 14,3	18 32,1	56 %100
Ev Hanımı	N %	0 0	10 8,0	32 25,6	20 16,0	63 54,0	125 %100
Toplam	N %	22 4,9	27 6,0	163 36,5	66 14,8	169 37,8	447 %100

DF:20 Chi Square:46,853 p=,001

Tablo 46’da meslek ile “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Ev hanımlarında en yüksek oran %54,0 ve esnaflarda ise en yüksek oran %52,4 ile “Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim” seçeneğidir. “Fiziksel şiddete başvururum” tercihinin ise en yüksek olduğu meslek dalları ise %14,3 ile esnaflar; %8,3 ile işçilerdir. İki değişken arasında ki kare testi sonucuna göre anlamlık oranı yüksektir (p<0,05).

607 kişi ile yapılan bir alan araştırmasında kıskançlıkla başa çıkma sorulmuştur. Sadece %1 oranında bir katılımcı “şiddete başvururum” diye cevap vermiştir. 103 kişi ile yapılan bir çalışmada aşırı kıskançlık duyduklarında verdikleri tepki çeşidi sorulmuştur, katılımcıların %7’si “şiddetle karşılık veririm” demiştir (Pines, 2003:198). Kıskançlıkla başa çıkmada şiddet fazla başvurulan bir yöntem değildir.

Paul Mullen tarafından ciddi kıskançlık nedeniyle psikiyatrik değerlendirmeye alınan 138 katılımcıdan %1’i şiddet yüzünden mahkûm olduğunu; %57’si öldürme tehdidi ve yaralama; %24’ü bıçak çekerek tehdit savurma; %6’sı demir gibi keskin olmayan nesnelere tehdit ederek; %7’si tehdit ederek eşinin başına silah dayayarak tepkilerini göstermişlerdir. Erkeklerin %56’sı, bayanların %53’ü eşine saldırıda bulunmuştur (Pines, 2003: 221-222).

Tablo-47 Deneklerin yaşadıkları yere göre “Kıskançlıkla nasıl baş edersiniz?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Kıskançlıkla nasıl baş edersiniz?							
Yaşanılan Yer		Fiziksel şiddete başvururum	Yalnız başıma kalıp ağlarım	Güvendiğim birisinden fikir alırım	Psikolojik destek alırım	Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim	Toplam
Köy	N %	3 3,8	5 6,3	17 21,5	7 8,9	47 59,5	79 %100
Kasaba	N %	4 12,5	3 9,4	9 28,1	2 6,3	14 43,8	32 %100
Şehir	N %	11 5,0	12 5,4	88 39,8	39 17,6	71 32,1	221 %100
Büyükşehir	N %	4 3,5	7 6,1	49 42,6	18 15,7	37 32,2	115 %100
Toplam	N %	22 4,9	27 6,0	163 36,5	66 14,8	169 37,8	447 %100

DF:12 Chi Square:30,202 p=,003

Tablo 47’de deneklerin yaşadıkları yer ile kıskançlıkla başa çıkma değişkenleri karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre “Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim” seçeneği köyde %59,5 kasabada ise %43,8’lük oranla ilk sıradadır. “Güvendiğim birisinden fikir alırım” şehirde %39,8 büyükşehirde ise %42,6’lık bir oranla ilk sıradadır. İki değişken arasında ki kare testine sonuçlarına göre anlamlılık oranı yüksektir (p<0,05).

Eldeki bulgulara göre, yaşanan yer kıskançlıkla başa çıkmada başvurulan yöntemi etkilemektedir. Bu sonuç yaşanan yer faktörünün bireyin düşünce yapısının şekillenmesinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Başa çıkmadaki bu farklılığın oluşmasında yaşam şartları, eğitim, kültür seviyesi ve hayatı anlamlandırma farklılıklarının tutum ve davranışları etkilediği görülmektedir.

Tablo-48 Deneklerin öznel dindarlık algısına göre “Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?” ifadesine verdikleri cevaplara göre dağılımı

Kıskançlıkla nasıl başa çıkarsınız?							
Dindarlık Düzeyi		Fiziksel şiddete başvururum	Yalnız başıma kalır ağlarım	Güvendiğim birisinden fikir alırım	Psikolojik destek alırım	Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim	Toplam
Dindar değilim	N %	0 0	2 14,3	5 35,7	1 7,1	6 42,9	14 %100
Biraz dindarım	N %	4 4,6	7 8,0	39 44,8	19 21,8	18 20,7	87 %100
Dindarım	N %	17 5,4	16 5,1	112 35,8	40 12,8	128 40,9	313 %100
Çok dindarım	N %	1 3,0	2 6,1	7 21,2	6 18,2	17 51,5	33 %100
Toplam	N %	22 4,9	27 6,0	163 36,5	66 14,8	169 37,8	447 %100

DF:12 Chi Square:21,393 p=,045

Tablo 48’de dindarlık düzeyi ile kıskançlıkla başa çıkma yöntemlerine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Öznel dindarlık algısına göre kıskançlıkla başa çıkmada, “dindar değilim” diyenler %42,9; “dindarım” diyenler %40,9; “çok dindarım” diyenler %51,5 oranında “kıskançlığı yenebilmek için dua ederim” demişlerdir. Farklı dindarlık düzeylerinde başa çıkmada duanın kendisini dindar kabul eden ve etmeyen gruplar tarafından başa çıkmada bir yöntem olarak kullandıklarını görmekteyiz. Her iki değişken arasındaki ki kare testi sonuçlarına göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Araştırmaya katılanları kıskançlıkla başa çıkmada en çok başvurdukları yöntemin dua olduğu ortaya çıkmıştır. Duanın kaygı, stres, anlamsızlık, boşluk ve yalnızlık gibi çağımızın önemli ruhsal hastalıklarına karşı ruh sağlığını olumlu şekilde etkilediği ve kişiliği geliştirdiği önemle vurgulanmaktadır (Hayta, 2002:141). Dr. Herbert Benson son 30 yılını duanın insan fizyolojisi üzerine etkilerine adanmıştır. Duanın hastalar üzerine %60-90 arasında iyileştirici gücü olduğunu ifade etmektedir. 1200 kişi üzerine

yapılan araştırmada bu insanların daha uzun ve sağlıklı yaşadıkları tespit edilmiştir (Tarhan, 2009c:102). Dua öncelikle düşünceyi güzelleşmesini sağlıyor. Sevgi, merhamet ve şefkat gibi duyguların oluşmasına veya hızlanmasına zemin hazırlamaktadır.

Kimter'in (2002) "dini inanç, ibadet ve duanın umutsuzlukla ilişkisi üzerine" farklı fakültelerden 406 kişi ile yapmış olduğu araştırmada "Dua ettiğimde Allah'ın duamı kabul edeceğini umut ederek ferahlarım" şeklindeki ifadeye "evet" diyenlerin sayısı 341 (%84)'dir (Kimter, 2002:206). Burada duanın bireyin geleceğe dair iyimser bir bakış açısına sahip olması, ümitvar olmaları üzerinde son derece etkili olduğu görölmektedir.

Devamlı dua eden kişilerde vazife ve sorumluluk duygusu artar, kıskançlık ve kötölük eğilimleri azalır. Başkaları hakkında iyilik ve hayırseverli duyguları hakim hale gelir. Dua ümit ve heyecanın artmasına, endişe ve korkunun yatışmasına, kişiliğin en üst derecede bütünleşmesine imkan sağlayan bir etki gücüne sahip bulunmaktadır. Duanın gerek uzvî gerekse rûhî birtakım hastalıkları tedavi edici özelliği vardır (Hökeleli, 2005: 231-233). Hastalıkların iyileşmesinde güçlü bir inanç ve moral değerlerinin yüksek olması önemlidir. İnsanlar dini inanç ve dua yoluyla bazı fiziki ve rûhî sorunlarına pratik çözümler bulduklarını, ya da bulacaklarına olan umutlarını sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

Yûsuf kıssasında kıskançlık duygularına yenik düşen çocuklar babalarına duygularını şu şekilde dile getirmiştir: "Oğulları, Ey Babamız! Suçlarımızın bağışlanmasını dile, bizler hiç şüphesiz suçluyuz" dediler (Yûsuf Sûresi, 97). Kur'an, birey mantıklı düşündüğu zaman yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda yapılan istenmeyen fiillerden bireyin daha sonra pişman olduğunu haber vermektedir.

Eldeki veriler duanın başa çıkmada kullanılan önemli bir başa çıkma yöntemi olduğunu göstermektedir. Dua insanı hem ruhen hem de fizyolojik olarak rahatlatan ve insana enerji veren manevi bir güçtür. İnançlı insan sadece başa çıkmada değil duayı hayatının her merhalesine yaymalıdır. Bireyin günde beş defa yaratıcı ile iletişime geçtiği ve kulluğun en önemli göstergelerinden olan "namaz" İslâmi kaynaklarda "salat" kelimesi ile ifade edilmektedir. Salat ise dua demektir. Kul Allah'a olan borcunu şekil ve ruh ile örölü ibadetin en kıymetlilerinden olan namaz yani salat (dua) ile yaratıcısına sunmaya

çalışmaktadır. Dua aynı zamanda bir ibadettir. Dua eden birey aynı zamanda ibadet yaptığından yaratıcısına karşı olan kulluk görevini yapmanın mutluluğu ile psikolojik olarak rahatlamaktadır. Bu durum bireye kaybettiği enerjiyi tekrar kazanmasına ortam hazırlamaktadır. Birey nefesine yenik düştüğü birtakım durumlarda dua ile başa çıkmaya çalışmaktadır. Dua insanın yenilenmesini sağlayan, bireye motivasyon kazandıran, insanı yaratıcı karşısında yücelten manevi bir güçtür.

Başta çıkmak için durum tespiti yapmak, başarabileceğine inanmak, ne yapılması gerektiğini değerlendirip, eski tecrübelerden yararlanarak yeni yöntemler bulmak gerekir. Dini başta çıkmada birey sıkıntılı olduğu bir durumda dini değerlere müracaat ederek bu durumu aşmak için gayret göstermektedir.

Kıskançlık tepkileri karşısında mağdur kalan eş, maruz kaldığı kıskançlık tepkileri sonucunda maddi ve manevi sorunlar yaşayabilir. Manevi olarak bireyin kendisinde güç bulmasını sağlayan önemli bir araç da duadır. Dua ederek mutlak yaratıcıya sığınıp, ondan destek istemek suretiyle birey kaybettiği enerjiyi tekrar kazanmaya çalışmaktadır.

3.4. Genel Değerlendirme

Bu araştırmada 447 evli bireyle anket metodu kullanılarak “*genç ve yetişkin evlilerde kıskançlığın din psikolojisi açısından tahlili*” yapılmaya çalışılmıştır. Kıskançlık, duygu, düşünce ve davranış boyutları olan karmaşık yapıya sahip bir kavramdır. İnsanı ilgilendiren her duyguyu, hem genel psikoloji hem de din psikolojisi ile ilişkilendirebiliriz. Din psikolojisi açısından kıskançlık, üzerinde durulması, düşünülmesi ve anlamlandırılması gereken çok boyutlu bir kavramdır.

Yapılan çalışmada kıskançlıkla dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bireyin kıskançlık algısında, tutum belirlemede ve kıskançlıkla başa çıkmada dini değerlerin etkisi ortaya konulmuştur. Kendilerini dindar olarak tanımlayan insanların kıskançlık düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma bulgularında ortaya çıkan bir başka konu ise yersiz bir kıskançlık tepkisi sonucunda dini hassasiyeti olan bireylerin dini değerlere daha fazla müracaat etmesidir. Buna göre din, bireyin tutum belirlemede önemli bir etkiye sahiptir.

Araştırmaya katılan bireylerin dindarlık ve kıskançlık düzeyleri yüksektir (Bkz. Tablo-10, 11, 12, 15). Kıskançlık algısının oluşumunda bireysel ve sosyal faktörler önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda aile ve çevre faktörü kıskanç bir kişilik oluşumunda etkilidir (Bkz. Tablo-20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27). Cinsiyet faktörünün kıskançlık algısında önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo-16). Yaş faktörü ile kıskançlık arasında bir ilişkinin varlığından söz etmekle birlikte, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkiden bahsedebilmek için elde edilen veriler yeterli değildir.

Eşin bireysel ve sosyal her hareketi kıskançlık algısında önemli bir etkiye sahiptir. Kıskanç bir kişilik yapısına sahip birey, eşinin her hareketinden bir anlam çıkarmaya çalışmaktadır (Bkz. Tablo-29, 30, 31, 32). Genel kabul olarak eşler arasındaki statü farkı bireylerin kıskançlık algısını artırmaktadır. Toplumsal beklenti ise erkeğin kadınlardan daha farklı özelliklere sahip olması yönündedir (Bkz. Tablo-33, 34).

Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda cinsiyet farklılığı kıskançlık tepkisinin oluşmasında ve şekillenmesinde etkilidir. Her iki cinsiyete göre de yersiz bir kıskançlık tepkisi sonucunda bireyler hatalarını kabul etmekte ve eşlerinden özür dilemektedir (Bkz. Tablo-36). Kıskançlık tepkilerinden çekinen eş yaşantısına daha fazla dikkat

etmektedir. Katılımcılar arasında öne çıkan diğerk bir konu ise kıskançlığın aşkın belirtisi olduğuna dair düşüncelerdir (Bkz. Tablo-38). Aşırı kıskançlıklar fiziksel ve duygusal huzursuzluğa neden olabilmektedir. Kıskançlık tepkileri her iki eşe de zarar vermektedir (Bkz. Tablo-39).

Dindarlık ile kıskançlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Dindarlık düzeyi arttıkça kıskançlık düzeyi de artmaktadır. Aşırı kıskançlığın ise dini yaşantıyı olumsuz etkilediği tespit edilmiştir (Bkz. Tablo-40, 41, 42). Kıskançlık tepkilerinin eşleri dinin yasaklamış olduğu yalan, sû-i zan gibi birtakım fiilleri işlemeye sevk ettiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda aşırı kıskançlık ahlaki açıdan bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir (Bkz. Tablo-43, 44).

Araştırmaya katılanların kıskançlıkla başa çıkmada dini değerlere müracaat ettikleri görülmektedir. Bireylerin zor ve sıkıntılı anlarında din, en çok başvurulanan destek kaynağıdır. İnsanların moral değerleri açısından din yeri doldurulamayacak bir öneme sahiptir. Özellikle bireyler sıkıntılı ve çaresiz kaldıkları durumlarda duaya sığınmaktadır. Dua eden birey kaybettiği enerjisini manevi bir sığınma ile tekrar kazanmaya çalışmaktadır (Bkz. Tablo-45, 46, 47).

Yapılan araştırmada dindarlık ile kıskançlık değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Kıskançlık tepkileri karşısında bireyler başa çıkmada dini değerlere müracaat etmektedir. Dini değerler kıskançlık algısında, tepkisinde ve kıskançlıkla başa çıkmada önemli bir yere sahiptir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada “*genç ve yetişkin evlilerde kıskançlığın din psikolojisi açısından tahlili*” yapılmaya çalışılmıştır. Kıskançlık, farklı boyutları olan bir tutumdur. Araştırmada kıskançlık farklı boyutları ile ele alınmıştır. Çalışmada, birtakım araştırma soruları ve varsayımlar belirlenmiş, anket metodu ile bu soru ve varsayımlar sınanmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan deneklerin dindarlık düzeyleri yüksektir. Aritmetik ortalama puanı ise 3,52’dir. Gençlerin dindarlık ortalama puanları az da olsa ilk yetişkinlerden daha yüksektir. Bu sonucun ortaya çıkmasında gençlik sonrası 40 yaşına kadar olan dönemde bireyin iş ve aile yaşantısının yeni teşekkül etmesi, kariyer endişesi gibi psiko-sosyal faktörler etkili olmaktadır. Yine 30 yaş çeşitli biyolojik değişimleri beraberinde getirmektedir. Bu durum bireyin manevi yaşantısını da etkilemektedir.

Eldeki bulgulara göre, dindarlık ile kıskançlık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu sonucun oluşmasında bireysel ve sosyal faktörlerin yanında dini hassasiyetin de etkili olduğu kanaatindeyiz. Dindar birey, namusu koruma ve sahiplenme duygusundaki oluşacak zafiyetin zinaya götürebileceğini düşünerek, eşini daha çok kıskanmaktadır. Dindarlık düzeyi ile kıskançlık arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

Kıskançlık algısını etkileyen faktörlerden biri de tek eşle evliliğdir. Erkeklerin birden fazla kadınla evlenebilme ruhsatı, kadınların kıskançlık algısını etkilemektedir. Araştırma sonuçlarına göre tek eşlilik fikrine katılım hem erkek hem de kadınlarda yüksektir. Erkeklerde tek eşliliğe katılmayan %2,2 iken, kadınlarda bu oran %1,4’tür. Dinin erkeklere birden fazla kadınla evlenebilme ruhsatı vermesine rağmen erkeklerde bile bu oran düşüktür. Bu sonuç, kadın ve erkeğin düşünce bağlamında tek eşliliği kabullendiğini ve erkeğin birden fazla kadınla evlenme ruhsatının düşünce bağlamında etkisini kaybettiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların, kendilerini kıskanç algılama düzeyleri yüksektir (%62,9). Erkeklerin kendilerini kıskanç algılama oranları ise kadınlara göre daha yüksektir. Erkekler %70,8 iken kadınlar %54,8’dir. Erkeklerin kıskançlık algılarının daha yüksek olmasında bireysel ve sosyal faktörler etkilidir. Bu verilere göre, “*Kadınlar erkeklere göre daha kıskançtır*” varsayımı araştırma verileriyle desteklenmemiştir..

Genç ve ilk yetişkin evlilerde yaş değişkeni ile kıskançlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Eldeki verilere göre yaş, kıskançlık algısında belirleyici bir faktör değildir. Cinsiyet, yaşanılan yer, gelir ve eğitim durumu, meslek ve evlenme şekli gibi değişkenler kıskançlık algısında etkili olan faktörlerdir. Eldeki veriler evlilik yılı ile kıskançlık değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yönündedir.

Bireyin kıskançlık algısını etkileyen faktörlerden biri de, evlilik öncesi duygusal ilişkilerde reddedilme durumlarıdır. Erkekler ile kadınların evlilik öncesi ilişkilerde reddedilme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu sonuç, toplumumuzda evlilik taleplerinin erkek veya ailesi tarafından geldiğini göstermektedir. Kadınlarda %16,3 oranında evlilik öncesi “birkaç kez reddedildim” ifadesi, kadınlarında erkeklere evlilik teklifinde bulduklarının bir göstergesidir.

Araştırmada kıskanç bir kimlik oluşmasında aile ve çevre faktörünün etkisini tespit edebilmek için çeşitli analizler yapılmıştır. Bulgulara göre her iki değişkenin de kıskançlık algısında etkili bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma bulguları, “*bireyin yetiştiği aile ortamı ve çevre ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir*” varsayımını desteklemektedir.

Evliliğin ilk yıllarında eşlerin daha kıskanç olduğunu sınamak için analizler yapılmıştır. Farklı demografik özelliklere göre yapılan analizlerde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Buna göre, “*evliliğin ilk yıllarında eşler daha kıskanç olurlar*”, varsayımı araştırma verileriyle desteklenmemiştir.

Çocuksuz eşlerin çocuklu eşlere göre daha kıskanç oldukları tespit edilmiştir. Eşlerin yaşantısını doğrudan etkileyen ailedeki çocuk faktörü, bireyin düşünce yapısını da etkilemektedir. Çocuk, ortak bir ürün ve evin neşesi olması itibarıyla eşleri birbirine bağlayan sevgi kaynağıdır. Çocuksuz eşler evliliklerinde daha radikal kararlar alabilmektedir. Bununla birlikte, evlilik yılları ilerledikçe bireysel ve sosyal olarak eşler birbirlerini daha iyi tanımakta ve evliliklerinde paylaşma alanları genişlemektedir. Eşler birbirlerini daha iyi tanıdıkça kıskançlığı tetikleyen güvensizlik durumu da yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır.

Evli çiftlerin kıskançlık tepkilerini tespit edebilmek için katılımcılara bazı davranış şekilleri sorulmuş ve bu durum karşısında kıskançlık algılarındaki farklılıklar

değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre birey, eşinin karşı cinsleri hakkında övgüyle bahsetmesini, duygusal ilişki yaşadığı birisi hakkında konuşmasını, eşinin yüzüğünü parmağına takmamasını, karşı cinsten bir arkadaşıyla telefonda konuşmasını ve internette karşı cinsten biriyle iletişim halinde olması gibi davranışları kabul etmemektedir. Bu yaklaşımların bireyin kıskançlık algısını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Eşler arasındaki statü farkının kıskançlığa neden olduğu araştırma sonuçlarıyla ortaya konulmuştur. Yine aşırı yaş farkı ile kıskançlık arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için araştırmadaki bütün demografik özelliklere göre analizler yapılmış ama aşırı yaş farkının kıskançlığa neden olduğuna dair değişkenler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Kıskançlık, olumlu ve olumsuz sonuçları olan karmaşık bir duygudur. Kıskançlık bazen aşkın belirtisidir, bazen eşe bağlılık için bir araçtır, bazen de sıkıcı ilişkilere heyecan katar. Bazen bireylerin ilişkilerini irdelemelerine ve daha dikkatli yaşamalarına neden olur. Bazen de kıskançlığın, eşleri birbirlerinden uzaklaştırması, fiziksel ve duygusal huzursuzluğa neden olması gibi olumsuz sonuçları vardır. Eşin özgürlüğünü kısıtlayarak başlayan aşırı kıskançlıklar tedavi edilmezse, evliliğin sonlandırılmasına kadar giden bir sürecin başlangıcı olabilir.

Her duygu çeşidi bireyin dini yaşantısını bir şekilde etkilemektedir. Kıskançlık dini yaşantı ilişkisini tahlil ettiğimizde, normal boyutlardaki kıskançlık eşlerin dini yaşantısını etkilemezken; ileri boyutlarda kıskançlık ise eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir. Kıskanç eşin kıskançlık senaryoları zihnini meşgul ederken, kıskanılan eşin ise kıskançlık tepkileri karşısındaki mağduriyeti, bazen de çaresizliği eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir.

Araştırmaya katılanların yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda eşlerinden “özür dilerim veya tövbe ederim” ifadelerine katılma oranlarının yüksekliği, manevi suçluluk duygusunun bir göstergesidir. Kıskançlık tepkileri sonucunda eşinin her hareketini kontrol eden, onun özgürlüğünü kısıtlayan, adeta eşine hayatı açık bir cezaevine çeviren birey, sadece eşine zarar vermekle kalmaz; bu durumdan kendisi de en az eşi kadar zarar görür.

Özür dilemek, kişinin hatasını kabul etmesi anlamını taşıırken, tövbe ise kulun yaptığı fiilin inandığı değerlerle örtüşmediğinin işaretidir. Birey burada hem kul karşısında hem de Allah katında hatasını kabul etmektedir. Eldeki verilere göre, “*yersiz bir kıskançlık sonucunda eşler manevi suçluluk hissederler*”, varsayımının araştırma bulgularıyla desteklendiğini görülmektedir.

Aşırı kıskançlık, bireyleri dinin yasaklamış olduğu bazı fiilleri yapmaya sevk etmektedir. Deneklere yöneltilen “kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar” ifadesine katılımın yüksek olması kıskançlığın ahlaki bağlamda birtakım olumsuzlukları beraberinde getirdiğinin belirtileridir.

Kıskançlıkla başa çıkmada cinsiyet, meslek ve yaşanılan yer değişkenlerine göre en çok başvurulan yöntem duadır. Dua'nın bireyin yaratıcı karşısında kul olduğunun farkına varması ve mutlak yaratıcıdan destek isteyerek kendini daha güçlü hissetmesi gibi yönleri vardır.

Toplumumuzda dinin de etkisiyle eşler arasında aşırı boyutlara varmayan bir kıskançlık gerekli görülmektedir. Eşler kültür yapısının da etkisiyle birbirlerine kıskançlık tepkileri gösterebilmektedir. Bu kıskançlık tepkileri aşırı boyutlara ulaştığında ise aile sistemi zarar görmektedir. Zamanını kıskançlık kurgularıyla geçiren eş ile kıskançlık tepkileri karşısında bunalan eş, davranışlarında doğallığı kaybetmekte veya ailevi sıkıntılar yaşamaktadır. Bu durum bazen hayatı çekilmez bir hale getirip boşanmaya kadar uzanan bir süreci başlatmaktadır.

Kıskançlık belirli bir kıvamı isteyen bir tutumdur. Az olursa toplum hoş karşılamaz, aşırı olursa da eşler arasında huzursuzluğa neden olur. Toplumumuzun, aşırı kıskançlıklarda psikolojik veya klinik psikolojisi alanlarda uzman desteği alma konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Aşırı kıskançlık da normal olmayan bir duygu ve davranış çeşididir. Yaptığımız araştırma sonuçlarında evli çiftlerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bu eksiklikleri giderici çözümler üretmek aile yapımızın daha sağlam temellere oturmasına katkı sağlayacaktır.

Benzer çalışma “kıskançlık tepkileri sonucunda hüküm giymiş” halen evli olan veya belli bir dönem evli kalmış bireyler arasında yapılması bilim dünyasına önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULHAMİD, Muhammed Muhyiddin (2003), *Ahval-i Şahsiyye*, Mektebetü'l-İlmiye, Beyrut.
- ADAM, Baki ve KATAR, Mehmet (2009), *Dinler Tarihi*, Anadolu Üniv. Yay, Eskişehir.
- AKTAN, Hamza (2002), “Kefâet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ALGÜL, Hüseyin (1997), *İslam Tarihi*, I-IV, Gonca Yayınevi, İstanbul.
- ARMANER, Neda (1980), *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- ARSLANTÜRK, Zeki ve AMMAN, M. Tayfun (2001), *Sosyoloji*, 4. Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- ARSLANTÜRK, Zeki (1997), *Araştırma Metod ve Teknikleri*, 3. Baskı, İFAV, İstanbul.
- ARIKAN, N., Y. Gülderen ve T. Gülsevin (2000), *Golden Dictionary*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- ASLAN, Esra (2007), “*Töre Cinayetleri: Diyarbakır’da Göç Sonrası Töre Cinayetleri*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ATEŞ, Süleyman (19??), *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
- ATKINSON, R., A. Richard, S. Edvard, B. Daryl ve H. Susan (2008), *Psikolojiye Giriş*, Çev., Yavuz Alagon, Arkadaş Yay, Ankara.
- AYDIN, Mehmet (1989), “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.II, Ali Rıza Baksan Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul.
- BAYMUR, Feriha (1994), *Genel Psikoloji*, 12. Baskı, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- BAYRAKLI, Bayraklı (2002), *Kur’an Tefsiri*, I-XXI, Bayraklı Yayınevi, İstanbul.

- BAYRAKTAR, M. Faruk (2005), “İslam’a Göre Kadının Eğitim ve Öğretimi”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem (2000), *Eğitim Psikolojisi*, 5. Baskı, Feryal Matbası, Ankara.
- BLEVİS, Marcianne (2010), *Kıskançlık*, Çev., Işıl Aydın, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- BUHARÎ, Muhammed b. İsmail (1999), *Sahih-i Buharî*, Daru’s-Selam, Riyad.
- BULAÇ, Ali (2006), *Din ve Modernizm*, Akademi Yayınları, İstanbul.
- CANAN, İbrahim (1993), *Hadis Ansiklopedisi Kültüb-i Sitte*, I-XVIII, Akçağ Yayınevi, İstanbul.
- CARREL, Alexis (1997), *İnsan Denen Meçhul*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- CEBECİ, Suat (2002), *Bilimsel Araştırma ve Yazma Teknikleri*, 2. Baskı, Alfa, İstanbul.
- CÜCELOĞLU, Doğan (1999), *Savaşçı*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- CÜCELOĞLU, Doğan (2008), *Yetişkin Çocuklar*, 27. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- CÜCELOĞLU, Doğan (2008), *İnsan ve Davranışı*, 17. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÇAĞRICI, Mustafa (1997), “Hamiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XV, İstanbul.
- ÇAMDİBİ, H. Mahmut (1994), *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali*, İFAV. Yayınları, İstanbul.
- DEMİRCİ, Kürşad (1998), “Budizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.VI, İstanbul.
- DEMİRTAŞ, Andaç (2004), *Yakın İlişkilerde Kıskançlık*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİRTAŞ, Andaç (2006), “Yakın İlişkilerde Kıskançlık: Bireysel, İlişkisel ve Durumsal Değişkenler”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, Yıl 17, Sayı 3, s.181-191.

- DEMİRTAŞ, Andaç (2008), “Duygusal ve Cinsel Kıskançlık Açısından Temel Cinsiyet Farklılıkları: Evrimsel Yaklaşım ve Süregelen Tartışmalar”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, Yıl 19, Sayı 3, s.300-3009.
- DOĞAN, D. Mehmet (1996), *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- DÖKMEN, Üstün (2005), *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 31. Baskı, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- EKŞİ, Halil (2002), “Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik”, Editör: Hökelekli, Hayati, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- EL-İSFEHANİ, Ragıp (2005), *el-Müfredat Fi Garibi'l-Kur'an*, Daru'l-Marife, Beyrut.
- ERDEM, Hüsameddin (1996), “Gıpta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XIV, İstanbul.
- ERKAL, Mustafa E. (2006), “Türk Ailesi ve Batı Avrupa'daki Bazı Değişmeler”, *H. Peygamber ve Aile Hayatı*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- El-Ensarî, İbn. Manzur Cemalü'd-din Muhammed b. Mükerrrem (1???), *Lisanü'l-Arab*, C.I-IVIII, Darü'l-Mısriyye, Mısır.
- ERDOĞAN, Mehmet (2005), *Fıkıh ve Hukuki Terimler Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- EROL, Zehra ve SAĞIR GÜDÜCÜ, Funda (2006), *Takıntılı Aşklar*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- GAZZÂLÎ, Zeynü'd-Din (1985), *İhyâu Ulûmi'd-Din*, I-IV, Çev., Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul.
- GÜNAY, Ünver (2008), *Din Sosyolojisi*, 8.Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Şinasi (2006), *Hıristiyanlık*, İSAM Yayınları, İstanbul.
- HACİMÜFTÜOĞLU, Nasrullah (2005), “Kur'an'da ve Bazı Çağdaş Telakkilerde Aile, Yaşlılık ve Huzurevleri”, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*, Ensar Neşriyat, İstanbul.

- HAYTA, Akif (2002), “İbadetler ve Ruh Sağlığı”, Editör: Hökeleklî, Hayati, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- HİZMETLİ, Sabri (1999), *İslam Tarihi*, 3. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- HOLM, G. Nils (2004), *Din Psikolojisine Giriş*, Çev., Abdülkerim Bahadır, İnsan Yay, İstanbul.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2002), “Kıskançlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXV, Ankara.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2005), *Din Psikolojisi*, 6. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2008), *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2009), *Çocuk Genç Aile Psikolojisi ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul.
- http://www.ekolay.net/kadin/ana_detay.asp?Page=0&PID=3173&HaberID=693572, 13 03. 2010
- http://www.panik-atak.com/v3/index.php?option=com_content&view=article&id=32&Itemid=35, 15. 03.2010
- <http://www.turkcebilgi.net/cesitli/kisisel-gelisim/kisilik-bozukluklari-kaca-ayrilir-belirtileri-nelerdir-7308.html> , 31. 03. 2010
- http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=18, 07. 06. 2010.
- İBN. KESÎR, Ebû'l Fidâ İsmail (1999), *Tefsiru İbn. Kesîr*, I-III, Darû'l-Fikr, Beyrut.
- MERKLE, Rolf (2006), *Kıskançlık* , Çev., Çiğdem Gök, Sağlık Yayınları, İstanbul.
- KALECİ, Sonay (2004), “*Alev Ahatlı'nın Eserlerinde Türk Kadını*” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- KARADUMAN, Murad (2002), “*Değişen İletişim Ortamı, Yeni Medya ve İnternet Gazeteciliği*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARAMAN, H., M. Çağrııcı, İ.K. Dönmez ve S. Gümüş (2003), *Kur’an Yolu*, I-V, DİB Yayınları, Ankara.
- KARAMAN, H., A. Özek, İ. K. Dönmez, M. Çağrııcı, S. Gümüş, A. Turgut (2005), *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- KARAMAN, F., K. İsmail, P. İsmail, C. Mehmet, G. Ahmet ve U. İbrahim (2007), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Ankara.
- KARSLI, Bahset (2006), *Medyadaki Reality Show ve Kadın Programlarının Türk Aile Yapısına Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KILAVUZ, M. Akif (2002), “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, Editör: Hökelekli, Hayati, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- KİMTER, Nurten (2002), “Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutla İlişkisi Üzerine”, Editör: Hökelekli, Hayati, *Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- KOÇ, Mustafa (2002), *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOMİSYON (1986), “Kıskançlık”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- KOMİSYON (1990), “Haset”; “Aile”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul.
- KÖKNEL, Ö., Ö. Kurban ve B. Güler (2007), *Psikoloji*, Altın Kitaplar, İstanbul.
- KULA, Naci (2002), “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, Editör: Hökelekli, Hayati, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

- KULA, Naci (2003), “Gençlerde İstirap Tecrübesine Bağlı Dini Krizle Başa Çıkmaya Yönelik Öneriler”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- KÜÇÜKCAN, Talip ve KÖSE, Ali (2006), *Doğal Afetler ve Din*, İSAM, Ankara.
- MEHMEDOĞLU, Yurdagül (2005), *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, Dem Yay, İstanbul.
- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi (2004), *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul.
- MEKKÎ, Ebû Talib (2003), *Kûtu'l-Kulûb*, I-IV, Umran, İstanbul.
- MERİÇ, Ümit (2006), “İslam’da Aile” *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- MONTANA, Hannah (2009), *Kıskançlık Krizi*, Çev., Filiz Ülgüt, Disney, İstanbul.
- MUTÇALI, Serdar (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul.
- MÜSLİM B. HACCAC, el-Kureyşî en-Neysâbûrî (1998), *Sahih-i Müslim*, Daru’s-Selam, Riyad.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali (1???), *Sünen*, I-IV, Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabî, Beyrut.
- NESEFÎ, Ebû Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (2005), *Tefsiru’n-Nesefî*, I-III, Daru İbn. Kesîr, Beyrut.
- ONUR, Bekir (2006), *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- OSHO (2009), *Duygular*, Çev., Sangeet, Ganj, İstanbul.
- ÖNÜR, Nimet (2007), “Modernleşme Sürecinde Okul, Aile ve Medya Kavşağında Toplumsal Değerler”, Editörler: Kaymakcan, R., S., Kenan, H., Hökelekli, Ş., Arslan, M., Zengin, *Değerler ve Eğitimi*, Dem Yayınları, s.157-176.
- PAMİR, Dominik (2000), *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, Yaylacılık Matbaacılık, İstanbul.
- PİNES, Ayala Malach (2003), *Aşk ve Kıskançlık*, Çev., Canan Yonsel, Okyanus Yayınları, İstanbul.

- SARI, Mevlût (1982), *El-Mevarid*, Arapça-Türkçe Lugat, Bahar Yayınevi, İstanbul.
- SAYAR, Kemal (2002), *Özgürlüğün Baş Dönmesi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- SAYAR, Kemal (2008), *Ruh Hali*, 4. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- SELÇUK, Ziya (2005), *Gelişim ve Öğrenme*, 13. Baskı, Nobel Yayın, Ankara.
- SUNGUR, Mehmet Z. (2009), *Sen, Ben ve Aramızdaki Her Şey*, Goa Yayın, İstanbul.
- ŞEKER, Mehmet ve GENÇ Süleyman (2009), *Türk Medeniyeti Tarihi*, Anadolu Üniv. Yayınları, Eskişehir.
- ŞENTÜRK, Habil (2008), *İbadet Psikolojisi*, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.
- TARHAN, Nevzat (2009a), *Kadın Psikolojisi*, 45. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul.
- TARHAN, Nevzat (2009b), *Evlilik Psikolojisi*, 6. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- TAVUKÇUOĞLU, Mustafa (2000), “Avrupalı Türk Gençlerinin Kültürel Kimlik Problemleri”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, s.207-223.
- TEMEL, Ali Rıza (2006), *Mutlu Bir Yuva*, Harf Yayınları, İstanbul.
- TİRMİZÎ, Ebu İsa (1999), *Camii't-Tirmizi*, Daru's-Selam, Riyad.
- TOPALOĞLU, Bekir (1996), *İslam'da Kadın*, Yağmur Yayınları, İstanbul.
- TOKGÖZ, Oya (1982), *Televizyon Reklamlarının Anne-Çocuk İkilisine Etkileri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- UYSAL, Veysel (1994), *Psiko-Sosyal Açından Oruç*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- UYSAL, Veysel (2006), *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*, Dem Yayınları, İstanbul.
- YALÇIN AKTOSUN, Yasemin (2009), *Evli misiniz Eşli misiniz?*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- YAVUZ, Kerim (1983), *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİB. Yayınları, Ankara.

- YAVUZ, Kerim (1986), “Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler”, *A.Ü.İ.F.D*, Yıl:1986, Sayı:7, s.153-185.
- YAVUZER, Haluk (2002), *Çocuk Psikolojisi*, 22. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk (2001), *Okul Çağı Çocuğu*, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAZIR, M. Hamdi (2007), *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Sd., Karaçam, İ., E. Işık, N. Bolelli, A. Yücel, Hikmet Neşriyat, İstanbul.
- YILDIRIM, Suat (1988), *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, DİB Yayınları, Ankara.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (2007), *Gençlik Çağı*, 13. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (2008), *Çocuk Ruh Sağlığı*, 29. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek-1: Dindarlık Ölçeği

Aşağıdaki ifadeler din ve dindarlık ile ilgili görüşler, tutum ve davranışları hakkında bilgi toplamak amacı ile düzenlenmiştir. Yazılan her bir ifadeyi okuyarak sizin durumunuzu en iyi açıklayan seçeneğini işaretleyiniz.	Tamamen Katılıyorum	Oldukça Katılıyorum	Pek Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. Allah birdir, eşi ve benzeri yoktur.				
2. İbadet esnasında ve günlük işlerimi yaparken Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyduğum anlar olur.				
3. Öldükten sonra yeniden dirilmek ve insanların bu dünyada yaptıklarının hesabını verecekleri fikri bana saçma geliyor.				
4. Kuran'da anlatılanların hepsi doğru ve gerçek olup her çağda geçerlidir.				
5. Melek, cin ve şeytan gibi görünmeyen varlıkların gerçekte var olduklarına inanıyorum.				
6. Ölümünden sonra Ahiret (cennet ve cehennem) hayatı vardır.				
7. İçki içmek, dinen yasak olduğu için alkollü içkiler kullanmıyorum.				
8. Günlük hayatımızda kararlar verirken Allah'ın hoşnut olup olmayacağını göz önünde bulundurmak gerekir.				
9. Bütün beşeri problemler, dinin yardımı olmaksızın bilim tarafından çözülebilir.				
10. Dua ettiğimde Allah'ın duamı kabul edeceğini ümit ederek ferahlık ve huzur bulurum.				
11. Bizim Allah'tan geldiğimizi ve tekrar O'na döneceğimizi hatırladıkça ölümden pek korkmuyorum.				
12. Din hayatın anlamını kavramada ve pek çok soruya cevap bulmada yardımcıdır.				
13. Dini inançlarım bana huzur ve güven veriyor.				
14. İbadetin gayesi mutlu ve huzurlu bir hayat sağlamaktır.				
15. Psikolojik sorunlarım olduğunda dini inançlarıma dayanarak çözüm yolu ararım.				
16. Musibetler, hastalıklar birer imtihandır, sabretmek gerekir.				
17. Bu dünyanın geçici imtihan yeri olduğunu düşünüyorum.				
18. İnanç ve ibadetler insanları kötülülere korur.				
19. Kutsal gün ve gecelerde dua etmeye ve ibadet yapmaya çalışırım.				
20. Dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınırım.				

Ek-2: Kıskançlık Ölçeği

“Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak, size en uygun olan seçeneği yuvarlak içine alınız.”

1. Size göre evlilikteki kıskançlık nedir?

- (a) Kişinin kendi eşini koruması yönünde gösterdiği aşırı duyarlılıktır
- (b) Eşini yitirme korkusundan kaynaklanan bir tür kaygıdır
- (c) Sevdiği, sahip olduğu şeyin başkalarıyla aynı tür ilişkiler içinde olmasına katlanamamak
- (d) Değerli bir ilişkiye tehdit algılanması durumunda verilen karmaşık bir tepkidir
- (e) Eşini sahiplenme yönünde gösterdiği tepkiler

2. Kendinizi kıskanç bir insan olarak görür müsünüz?

- (a) Evet
- (b) Hayır

3. Evlendiğinizde oturduğunuz yer?

- (a) Eşimle ayrı bir eve yerleştik
- (b) Aile büyüklerimle kaldık, hala beraberiz
- (c) Bir süre aile büyüklerimle beraber kaldık
- (d) Eşimin işi gereği ayrı ayrı yerlerde kaldık

4. Anneniz kıskanç birisi miydi?

- (a) Hiç kıskanç değildi
- (b) Az kıskançtı
- (c) Kıskançtı
- (d) Aşırı kıskançtı

5. Babanız kıskanç birisi miydi?

- (a) Hiç kıskanç değildi
- (b) Az kıskançtı
- (c) Kıskançtı
- (d) Aşırı kıskançtı

6. Evleninceye kadar hiçbir kız veya erkek tarafından reddedildiniz mi?

- (a) Kesinlikle reddedilmedim
- (b) Birkaç kez
- (c) Genellikle
- (d) Her zaman

7. Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunuzu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?

- (a) Sizden daha becerikli ve donanımlı bir arkadaşıyla görüşüyorsa
- (b) Telefonda birisiyle sürekli konuşuyorsa
- (c) Şahsen tanıdığınız ve güvenmediğiniz birisiyle iletişim halindeyse
- (d) Şahsen tanıyıp kendinize benzer özelliklerde bulduğunuz birisiyle
- (e) Karşı cinsten bir arkadaşıyla aynı ortamda çalışıyorsa

8. Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdaki olaylardan hangisi tetikler?

- (a) Birisi hakkında övgüyle bahsediyorsa
- (b) Duygusal ilişki yaşadığı birisi hakkında konuşuyorsa
- (c) Yüzüğünü parmağına takmıyorsa
- (d) Karşı cinsten bir arkadaşıyla telefonda konuşuyorsa
- (e) İnternette birisiyle iletişim halindeyse

9. Eşinizin başka birine ilgi duyduğunu anladığımızda neler düşünürsünüz?

- (a) Bunu yaparken beni seviyor olamaz
- (b) Ben nerede yanlış yaptım
- (c) Bu ilişkinin sonu geldi
- (d) Bana yalan söyledi
- (e) Ben ona asla böyle bir şey yapmazdım

10. Kıskançlıkla nasıl baş edersiniz?

- (a) Fiziksel şiddete başvururum
- (b) Yalnız başıma kalıp, ağlarım
- (c) Güvendiğim birisinden fikir alırım
- (d) Psikolojik destek alırım
- (e) Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim

11. Sizce normal bir kıskançlığın en olumlu etkisi nedir?

- (a) Kıskançlık aşkın belirtisidir
- (b) Eşe bağlılık için araçtır
- (c) Sıkıcı ilişkilere heyecan katar
- (d) Bireylerin ilişkilerini irdelemesine neden olur
- (e) Eşlerin daha dikkatli yaşamalarını sağlar

12. Sizce kıskançlığın en olumsuz yönü nedir?

- (a) Eşleri birbirinden uzaklaştırır
- (b) Fiziksel ve duygusal huzursuzluğa neden olur
- (c) Hem kıskanan hem de kıskanılan yıpranır
- (d) Eşin özgürlüğünü kısıtlar
- (e) Boşanma ile sonuçlanır

13. Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?

- (a) Eşime zarar verdiğim için özür dilerim
- (b) Tövbe ederim
- (c) Sessizce bir kenara çekilir ağlarım
- (d) Eşimin beğeneceği bir hediye alırım
- (e) Psikolojik destek alırım

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
<i>Aşağıdaki ifadeler kıskançlıkla ilgili görüşler, tutum ve davranışlar hakkında bilgi toplamak amacı ile düzenlenmiştir. Yazılan her bir ifadeyi okuyarak sizin durumunuzu en iyi açıklayan seçeneğini işaretleyiniz.</i>					
14. Evliliğin ilk yıllarında eşler daha kıskanç olurlar.					
15. Çocuksuz eşler çocuklu eşlere göre daha kıskanç olurlar.					
16. Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir.					
17. Çevre bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkilidir.					
18. Evlilikte önemli olan tek eşliliklerdir.					
19. Eşler arasındaki aşırı yaş farkı kıskançlığa sebep olur.					
20. Eşler arasındaki statü farklılıkları kıskançlığı artırmaktadır.					
21. Evliliklerde kıskançlık genellikle sorun olur.					
22. Aşırı kıskançlık (hezeyan) tedaviyi gerektiren bir durumdur.					
23. Kıskanç insanlarda özgüven problemi vardır.					
24. Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar.					
25. Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir.					

Ek-3: Birleşik Anket

ANKET FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu anket, Din Psikolojisi alanında yapmakta olduğumuz araştırmaya önemli bir veri kaynağıdır. Görüşlerinizi samimi olarak belirtmeniz araştırmamıza gerçeğe uygun sonuçlar kazandıracaktır. Anketimize vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Sonuçlar bütün olarak değerlendirileceği için isminizi belirtmeniz gerekli değildir. Lütfen hiçbir soruyu eksik bırakmayınız.

Araştırmamıza gösterdiğiniz ilgi ve katkı için teşekkür ederiz.

Yılmaz ÇELİK

SA.Ü.S.B.E Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz:

- (a) Erkek
(b) Kadın

- (b) Biraz dindarım
(c) Dindarım
(d) Çok Dindarım

2. Yaşınız?

- (a) 18-30 (b) 31-400

3. Kaç yıllık evlisiniz?

- (a) 0-1 (b) 2-5 (c) 6-10
(d) 11-15 (e) 16-20 (f) 21-25

4. Hayatınızın çoğunu nerede geçirdiniz?

- (a) Köy (b) Kasaba (c) Şehir
(d) Büyükşehir

5. Gelir durumunuz?

- (a) Çok iyi (b) İyi (c) Orta
(d) Düşük

6. Eğitim durumunuz nedir?

- (a) İlkokul (b) Ortaokul
(c) Lise (d) Üniversite

7. Mesleğiniz?

- (a) Yönetici (b) Memur (c) Esnaf
(d) İşçi (e) Serbest Meslek (f) Ev
Hanımı

8. Flört ederek mi evlendiniz görücü usulüyle mi?

- (a) Görücü usulü (b) Flört ederek (c) Diğer

9. Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendirirsiniz?

- (a) Dindar değilim

10. Günlük beş vakit namaz ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- (a) Her zaman kılarım
(b) Çoğu zaman kılarım
(c) Ara sıra kılarım
(d) Hiç kılmam

11. Dua etme ile ilgili tutum ve davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- (a) Namaz dışında sık sık dua ederim
(b) Özel durumlarda (cenaze, mevlit gibi) dua ederim
(c) Özellikle sıkıntılı anlarda ve ihtiyaç duyduğumda dua ederim
(d) Hiç dua etmem

12. Kur'an-ı Kerim'i ne sıklıkta okursunuz?

- (a) Her gün bir miktar okurum
(b) Haftada bir iki defa veya Cuma akşamları okurum
(c) Ramazan ayında ve üç aylarda okurum
(d) Hiç okumam

Aşağıdaki ifadeler din ve dindarlık ile ilgili görüşler, tutum ve davranışları hakkında bilgi toplamak amacı ile düzenlenmiştir. Yazılan her bir ifadeyi okuyarak sizin durumunuzu en iyi açıklayan seçeneğini işaretleyiniz.	Tamamen Katılıyorum	Oldukça Katılıyorum	Pek Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1. Allah birdir, eşi ve benzeri yoktur.				
2. İbadet esnasında ve günlük işlerimi yaparken Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyduğum anlar olur.				
3. Öldükten sonra yeniden dirilmek ve insanların bu dünyada yaptıklarının hesabını verecekleri fikri bana saçma geliyor.				
4. Kuran'da anlatılanların hepsi doğru ve gerçek olup her çağda geçerlidir.				
5. Melek, cin ve şeytan gibi görünmeyen varlıkların gerçekte var olduklarına inanıyorum.				
6. Ölümden sonra Ahiret (cennet ve cehennem) hayatı vardır.				
7. İçki içmek, dinen yasak olduğu için alkollü içkiler kullanmıyorum.				
8. Günlük hayatımızda kararlar verirken Allah'ın hoşnut olup olmayacağını göz önünde bulundurmak gerekir.				
9. Bütün beşeri problemler, dinin yardımı olmaksızın bilim tarafından çözülebilir.				
10. Dua ettiğimde Allah'ın duamı kabul edeceğini ümit ederek ferahlık ve huzur bulurum.				
11. Bizim Allah'tan geldiğimizi ve tekrar O'na döneceğimizi hatırladıkça ölümden pek korkmuyorum.				
12. Din hayatın anlamını kavramada ve pek çok soruya cevap bulmada yardımcıdır.				
13. Dini inançlarım bana huzur ve güven veriyor.				
14. İbadetin gayesi mutlu ve huzurlu bir hayat sağlamaktır.				
15. Psikolojik sorunlarım olduğunda dini inançlarıma dayanarak çözüm yolu ararım.				
16. Musibetler, hastalıklar birer imtihandır, sabretmek gerekir.				
17. Bu dünyanın geçici imtihan yeri olduğunu düşünüyorum.				
18. İnanç ve ibadetler insanları kötülülerden korur.				
19. Kutsal gün ve gecelerde dua etmeye ve ibadet yapmaya çalışırım.				
20. Dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınırım.				

“Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak, size en uygun olan seçeneği yuvarlak içine alınız.”

1. Size göre evlilikteki kıskançlık nedir?

- (a) Kişinin kendi eşini koruması yönünde gösterdiği aşırı duyarlılıktır
- (b) Eşini yitirme korkusundan kaynaklanan bir tür kaygıdır
- (c) Sevdiği, sahip olduğu şeyin başkalarıyla aynı tür ilişkiler içinde olmasına katlanamamak
- (d) Değerli bir ilişkiye tehdit algılanması durumunda verilen karmaşık bir tepkidir
- (e) Eşini sahiplenme yönünde gösterdiği tepkiler

2. Kendinizi kıskanç bir insan olarak görür müsünüz?

- (a) Evet
- (b) Hayır

3. Evlendiğinizde oturduğunuz yer?

- (a) Eşimle ayrı bir eve yerleştik
- (b) Aile büyüklerimle kaldık, hala beraberiz
- (c) Bir süre aile büyüklerimle beraber kaldık
- (d) Eşimin işi gereği ayrı ayrı yerlerde kaldık

4. Anneniz kıskanç birisi miydi?

- (a) Hiç kıskanç değildi
- (b) Az kıskançtı
- (c) Kıskançtı
- (d) Aşırı kıskançtı

5. Babanız kıskanç birisi miydi?

- (a) Hiç kıskanç değildi
- (b) Az kıskançtı
- (c) Kıskançtı
- (d) Aşırı kıskançtı

6. Evleninceye kadar hiçbir kız veya erkek tarafından reddedildiniz mi?

- (a) Kesinlikle reddedilmedim
- (b) Birkaç kez
- (c) Genellikle
- (d) Her zaman

7. Eşinizin aşağıdakilerden hangisiyle diyalog halinde olduğunu duyarsanız daha çok kıskançlık hissedersiniz?

- (a) Sizden daha becerikli ve donanımlı bir arkadaşıyla görüşüyorsa
- (b) Telefonda birisiyle sürekli konuşuyorsa
- (c) Şahsen tanıdığınız ve güvenmediğiniz birisiyle iletişim halindeyse
- (d) Şahsen tanıyıp kendinize benzer özelliklerde bulduğunuz birisiyle
- (e) Karşı cinsten bir arkadaşıyla aynı ortamda çalışıyorsa

8. Eşinize duyduğunuz kıskançlığı aşağıdaki olaylardan hangisi tetikler?

- (a) Birisi hakkında övgüyle bahsediyorsa
- (b) Duygusal ilişki yaşadığı birisi hakkında konuşuyorsa
- (c) Yüzüğünü parmağına takmıyorsa
- (d) Karşı cinsten bir arkadaşıyla telefonda konuşuyorsa
- (e) İnternette birisiyle iletişim halindeyse

9. Eşinizin başka birine ilgi duyduğunu anladığınızda neler düşünürsünüz?

- (a) Bunu yaparken beni seviyor olamaz
- (b) Ben nerede yanlış yaptım
- (c) Bu ilişkinin sonu geldi
- (d) Bana yalan söyledi
- (e) Ben ona asla böyle bir şey yapmazdım

10. Kıskançlıkla nasıl baş edersiniz?

- (a) Fiziksel şiddete başvururum
- (b) Yalnız başıma kalıp, ağlarım
- (c) Güvendiğim birisinden fikir alırım
- (d) Psikolojik destek alırım
- (e) Kıskançlığı yenebilmek için dua ederim

11. Sizde normal bir kıskançlığın en olumlu etkisi nedir?

- (a) Kıskançlık aşkın belirtisidir
- (b) Eşe bağlılık için araçtır
- (c) Sıkıcı ilişkilere heyecan katar

- (d) Bireylerin ilişkilerini irdelemesine neden olur
(e) Eşlerin daha dikkatli yaşamalarını sağlar

12. Sızce kıskançlığın en olumsuz yönü nedir?

- (a) Eşleri birbirinden uzaklaştırır
(b) Fiziksel ve duygusal huzursuzluğa neden olur
(c) Hem kıskanan hem de kıskanılan yıpranır
(d) Eşin özgürlüğünü kısıtlar
(e) Boşanma ile sonuçlanır

13. Yersiz bir kıskançlık krizi sonucunda ne yaparsınız?

- (a) Eşime zarar verdiğim için özür dilerim
(b) Tövbe ederim
(c) Sessizce bir kenara çekilir ağlarım
(d) Eşimin beğeneceği bir hediye alırım
(e) Psikolojik destek alırım

<i>Aşağıdaki ifadeler kıskançlıkla ilgili görüşler, tutum ve davranışları hakkında bilgi toplamak amacı ile düzenlenmiştir. Yazılan her bir ifadeyi okuyarak sizin durumunuzu en iyi açıklayan seçeneğini işaretleyiniz.</i>	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
14. Evliliğin ilk yıllarında eşler daha kıskanç olurlar.					
15. Çocuksuz eşler çocuklu eşlere göre daha kıskanç olurlar.					
16. Bireyin yetiştiği aile ortamı ileride kıskanç bir kişi olmasında etkilidir.					
17. Çevre bireyin kıskanç bir kişi olmasında etkilidir.					
18. Evlilikte önemli olan tek eşliliğdir.					
19. Eşler arasındaki aşırı yaş farkı kıskançlığa sebep olur.					
20. Eşler arasındaki statü farklılıkları kıskançlığı artırmaktadır.					
21. Evliliklerde kıskançlık genellikle sorun olur.					
22. Aşırı kıskançlık (hezeyan) tedaviyi gerektiren bir durumdur.					
23. Kıskanç insanlarda özgüven problemi vardır.					
24. Kıskançlık eşi yalan konuşmaya zorlar.					
25. Kıskançlık eşlerin dini yaşantısını olumsuz etkilemektedir.					

Teşekkür

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Giresun ili, Yağlıdere ilçesi, Kanlıca Köyü'nde dünyaya geldi. İlkokulu Kanlıca Köyü İlkokulunda, ortaokulu Sakarya Hendek İmam-Hatip Lisesi, Liseyi Giresun İmam-Hatip Lisesinde bitirdi. 2002 yılında Marmara İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2008'de Diyanet İşleri Başkanlığı Pendik-Haseki Eğitim Merkezini bitirdi. 2008'de Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi bölümünde yüksek lisansa başladı. 1997 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığının farklı kademelerinde çalıştı. Şu anda Tunceli ili, Ovacık İlçe Müftüsü olarak görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.